

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
УКРАЇНСЬКОЇ ЛІНГВІСТИКИ:
ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА**

Випуск XXVII

Засновано 2000 року

*Рекомендовано Вченою радою
Інституту філології
26 листопада 2013 року*

УДК 81.161.2
ББК 81.2 Ук-5

Рецензенти:

О.С. Снитко, д-р філол. наук, проф.
Т.В. Бовсунівська, д-р філол. наук, проф.

А 43 **Актуальні проблеми української лінгвістики : теорія і практика : Зб. наукових праць. – Вип. 27. – К. : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2013. – 190 с. ISBN 966-594-921-7**

У збірнику наукових праць аналізуються перспективні питання української синхронної та діахронної лінгвістики. Наукові праці розраховано на фахівців спеціальних філологічних, філософських, історичних дисциплін, викладачів, аспірантів та студентів вищих навчальних закладів України.

In the collected stories the perspective questions of Ukrainian synchronic and diachronic linguistics are analysed. For experts in special philological, philosophic, historical disciplines; for teachers, post-graduates and students of higher educational institutions.

В собрании научных трудов анализируются перспективные вопросы украинской синхронной и диахронной лингвистики. Научные труды рассчитаны на филологов, философов, историков, преподавателей, аспирантов и студентов высших учебных заведений Украины.

Головний редактор: *Л.І. Шевченко*, д-р філол. наук, проф.

Редакційна колегія: *А. Брацкі*, д-р філол. наук, проф. (Польща); *Л.П. Гнатюк*, д-р філол. наук; *П.Ю. Гриценко*, д-р філол. наук, проф.; *Дель Гаудіо Сальваторе*, PhD (д-р філософії) (Італія); *Д.В. Дергач*, канд. філол. наук; *Л.В. Домилівська*, канд. філол. наук; *С.Я. Єрмоленко*, чл.-кор. НАН України, д-р філол. наук, проф.; *А.А. Калетнік*, канд. філол. наук; *М. Каранфіловскі*, д-р філол. наук, проф. (Македонія); *Т.Ю. Ковалевська*, д-р філол. наук, проф.; *Л.О. Кудрявцева*, д-р філол. наук, проф.; *Л.А. Лисиченко*, д-р філол. наук, проф.; *О.І. Луценко*, канд. філол. наук, доц.; *О.І. Ніка*, д-р філол. наук (відп. секр.); *Г.П. Півторак*, акад. НАН України, д-р філол. наук, проф.; *Ю.Ф. Прадід*, д-р філол. наук, проф.; *С.К. Росовецький*, д-р філол. наук, проф.; *Г.І. Халимоненко*, д-р філол. наук, проф.; *Л.В. Шулінова*, канд. філол. наук, доц.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія КВ № 5755 від 15.01.2002 р.

Збірник наукових праць є фаховим виданням із дисциплін філологічного профілю. Постанова Президії ВАК України від 12.06.02 № 1-05/6. Бюлетень ВАК України № 9 за 2002 р.

Адреса редакційної колегії: 01601, м. Київ, бул. Т. Шевченка, 14, ауд. 131, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут філології; тел. 239-33-66.

**KYIV NATIONAL
TARAS SHEVCHENKO UNIVERSITY**

**ACTUAL ISSUES
OF UKRAINIAN LINGUISTICS:
THEORY AND PRACTICE**

Edition XXVII

Founded in 2000

*Recommended by the Scientific
council
of Institute of philology
on the 26th of November 2013*

УДК 81.161.2
ББК 81.2 Ук-5

Reviewers:

O.S. Snitko, doctor of philology, prof.
T.V. Bovsunivska, doctor of philology, prof.

**A 43 Actual issues of Ukrainian linguistics : theory and practice : Collection of scientific works. – Ed. 27. – K. : Publishing center "Kyiv University", 2013. – 190 p.
ISBN 966-594-921-7**

In the collected stories the perspective questions of Ukrainian synchronic and diachronic linguistics are analysed. For experts in special philological, philosophic, historical disciplines; for teachers, post-graduates and students of higher educational institutions.

У збірнику наукових праць аналізуються перспективні питання української синхронної та діахронної лінгвістики. Наукові праці розраховано на фахівців спеціальних філологічних, філософських, історичних дисциплін, викладачів, аспірантів та студентів вищих навчальних закладів України.

В собрании научных трудов анализируются перспективные вопросы украинской синхронной и диахронной лингвистики. Научные труды рассчитаны на филологов, философов, историков, преподавателей, аспирантов и студентов высших учебных заведений Украины.

Chief editor: *L.I. Shevchenko*, doctor of philology, prof.

Editorial council: *A. Bratski*, doctor of philology, prof. (Poland); *L.P. Gnatyuk*, doctor of philology; *P.Y. Gritsenko*, doctor of philology, prof.;

Del Gaudio Salvatore, PhD (Italy); *D.V. Dergach*, PhD; *L.V. Domylivska*, PhD; *S.Y. Yermolenko*, corresponding member of NAS of Ukraine, doctor of philology, prof.; *A.A. Kaletnik*, PhD; *M. Karanfilovski*, doctor of philology, prof. (Macedony); *T.Y. Kovalevska*, doctor of philology, prof.; *L.O. Kudryavtseva*, doctor of philology, prof.; *L.A. Lysychenko*, doctor of philology, prof.; *O.I. Lutsenko*, PhD, assoc. prof.; *O.I. Nika*, doctor of philology (ex. secr.); *G.P. Pivtorak*, acad. of NAS of Ukraine, doctor of philology, prof.; *Y.F. Pradid*, doctor of philology, prof.; *S.K. Rosovetsky*, doctor of philology, prof.; *G.I. Khalymonenko*, doctor of philology, prof.; *L.V. Shulinova*, PhD, assoc. prof.

Certificate of state registration of the print media KB № 5755, 15.01.2002.

Collection of scientific works is a professional edition of philological sciences. Decree of the Presidium of the Higher Attestation Commission of Ukraine, 12.06.02 № 1-05/6. Bulletin of HAC of Ukraine, № 9, 2002.

Editorial address: 01601 Kyiv, bul. Shevchenko, 14, aud. 131, Kyiv National Taras Shevchenko University, Institute of philology, tel. 239-33-66.

**КИЕВСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ ТАРАСА ШЕВЧЕНКО**

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
УКРАИНСКОЙ ЛИНГВИСТИКИ:
ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА**

Выпуск XXVII

Основано в 2000 году

*Рекомендовано Ученым
советом*

*Института филологии
26 ноября 2013 года*

УДК 81.161.2
ББК 81.2 Ук-5

Рецензенты:

Е.С. Снитко, д-р филол. наук, проф.
Т.В. Бовсуновская, д-р филол. наук, проф.

А 43 **Актуальные проблемы украинской лингвистики : теория и практика : Сб. научных трудов. – Вып. 27. – К. : Издательско-полиграфический центр "Киевский университет", 2013. – 190 с.**

ISBN 966-594-921-7

В собрании научных трудов анализируются перспективные вопросы украинской синхронной и диахронной лингвистики. Научные труды рассчитаны на филологов, философов, историков, преподавателей, аспирантов и студентов высших учебных заведений Украины.

In the collected stories the perspective questions of Ukrainian synchronic and diachronic linguistics are analysed. For experts in special philological, philosophic, historical disciplines; for teachers, post-graduates and students of higher educational institutions.

У збірнику наукових праць аналізуються перспективні питання української синхронної та діахронної лінгвістики. Наукові праці розраховано на фахівців спеціальних філологічних, філософських, історичних дисциплін, викладачів, аспірантів та студентів вищих навчальних закладів України.

Главный редактор: *Л.И. Шевченко*, д-р филол. наук, проф.

Редакционная коллегия: *А. Брацки*, д-р филол. наук, проф. (Польша); *Л.П. Гнатюк*, д-р филол. наук; *П.Е. Гриценко*, д-р филол. наук, проф.; *Дель Гаудио Сальваторе*, PhD (д-р философии) (Италия); *Д.В. Дергач*, канд. филол. наук; *Л.В. Домиловская*, канд. филол. наук; *С.Я. Ермоленко*, чл.-кор. НАН Украины, д-р филол. наук, проф.; *А.А. Калетник*, канд. филол. наук; *М. Каранфиловски*, д-р филол. наук, проф. (Македония); *Т.Ю. Ковалевская*, д-р филол. наук, проф.; *Л.А. Кудрявцева*, д-р филол. наук, проф.; *Л.А. Лисиченко*, д-р филол. наук, проф.; *О.И. Луценко*, канд. филол. наук, доц.; *О.И. Ника*, д-р филол. наук (отв. секр.); *Г.П. Пивторак*, акад. НАН Украины, д-р филол. наук, проф.; *Ю.Ф. Прадид*, д-р филол. наук, проф.; *С.К. Росовецкий*, д-р филол. наук, проф.; *Г.И. Халимоненко*, д-р филол. наук, проф.; *Л.В. Шулинова*, канд. филол. наук, доц.

Свидетельство о государственной регистрации печатного средства массовой информации – Серия КВ № 5755 от 15.01.2002 г.

Сборник научных трудов является специализированным изданием по дисциплинам филологического профиля. Постановление Президии ВАК Украины от 12.06.2002 г., № 1-05/6. Бюллетень ВАК Украины № 9 за 2002 г.

Адрес редакционной коллегии: 01601, г. Киев, бул. Т. Шевченко, 14, ауд. 131, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Институт филологии; тел. 239-33-66.

Шевченко Л.І., д. філол. н., проф.

СМИСЛИ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА Й МАС-МЕДІА: ПЕРЕДЮВІЛЕЙНА СИТУАЦІЯ

У статті проаналізовано культурно-мовну ситуацію в українських медіа, що склалася в переддень ювілею Тараса Шевченка. Визначено типи та форми інформаційних покликань на Кобзаря, їх вплив на масову свідомість соціуму, окреслено інформаційні джерела, в яких по-різному представлено онім Тарас Шевченко й суміжні з ним номінації, а також тексти та ідеї українського Поета.

Ключові слова: онім Тарас Шевченко, українські мас-медіа, інформаційна функція мас-медіа, мовна картина світу соціуму, смисл і текст у лінгвістичному аналізі.

Ювілеї, за логікою подієвості, мають породжувати смисли. Особливо, коли йдеться про постать, яка визначила сутність і напрямок розвитку культурної історії свого народу в новому часі, постать Першого поета української літератури, основоположника нової української літературної мови, а ще – Пророка, Кобзаря, міфотворця – символічні номінації постаті Тараса Шевченка можна множити і множити.

Історики культури часто зауважують на факті унікального пошанування особистості Т. Шевченка українським народом, коли майже в кожній хаті, прикрашені рушниками, висіли поряд ікони і портрет Кобзаря.

Сучасники поета висловили захоплення його творчістю ще за життя Т. Шевченка (П. Куліш, М. Чернишевський, П. Грабовський, А. Церетелі та ін.), спрогнозували його високу перспективу в ініціації української словесності серед інших народів світу ("*Він – поет цілком народний, такий, якого ми не можемо вказати у себе. Навіть Кольцов не йде з ним в порівняння, тому що складом своїх думок і навіть своїми прагненнями іноді віддаляється від народу*" – М. Добролюбов; "*Він тим великий, що він цілком народний письменник, як наш*

Кольцов; але він має набагато більше значення, ніж Кольцов, оскільки Шевченко також політичний діяч і був борцем за свободу" – О. Герцен; "...коли у поляків з'явився Міцкевич, їм уже непотрібні стали поблажливі відгуки якихось французьких чи німецьких критиків: не визнавати польську літературу означало б тоді тільки виявити власну дикість. Маючи тепер такого поета, як Шевченко, малоросійська література також не потребує нічиєї ласки" – М. Чернишевський; "Він ішов попереду, вказуючи і чистоту слова, і чистоту думки, і чистоту життя" – М. Жемчужников та ін.).

Шевченкіана – це великий материк й у філологічній, і в історичній науці, де присутні різні дослідницькі жанри, концепції, ідеологеми, намагання знайти тонкі інструменти інтерпретації таїни Шевченкового слова. Сформовано дослідницькі константи тем, ідей і мовних маніфестацій, які щоразу доповнюються новою аргументацією та новим ілюстративним матеріалом. Така тенденція простежується від виходу першого видання "Кобзаря" і до сьогодні. Безумовно, це засвідчує місце Т. Шевченка в нашій культурній історії, який вивершується над часом, як усе справді велике. Водночас кожне покоління дослідників і читачів Т. Шевченка шукає в його творчості нові смисли, суголосні часові, суспільним прагненням, особливостям світогляду людини.

У такій постановці питання мають рацію інструменталісти, коли аналізують пізнання, його форми і смисли у співмірності з часом, місцем, культурним і соціальним середовищем, особливими обставинами і конкретною метою пізнання, тому що саме всі названі фактори дозволяють обґрунтувати пізнавальну і творчу різномірність людини. Рівно як і особливості авторської художньої свідомості. Адже пізнання, за Д. Дьюї, це форма культури, де визначальними складниками проблем і методів їх вирішення є мова й різні соціальні інститути [5]. Відтак основним постулатом наукової рефлексії щодо репрезентативних форм пізнання постають "безперервність досвіду і в досвіді". Більше того, на переконання американського вченого, "спроба розглядати

передумови, дані, форми і мету мислення, відриваючи їх від конкретного місця, яке вони займають, і конкретної ролі, яку вони відіграють у розвитку досвіду, дає результати, що не стільки істинні чи хибні, скільки в корені абсурдні" [5, с. 10].

Окреслене, зокрема інструменталістами (Д. Дьюї, Е. Нагель, Ч. Пірс та ін.), дослідницьке поле пізнання визначає постійну увагу наукового інтерпретатора тексту до екстралінгвального, контексту й відповідних процедур дослідження. В українській філології певним епістемічним аналогом до методології інструменталістів є аналіз творчості Т. Шевченка в деяких (зазначимо, не найбільш поширених) концепціях, де перевага надається не оцінному, а більш коректному як для науки – логічному доведенню цінності авторського тексту. Зокрема, такий підхід обґрунтував авторитетний дослідник словесної культури І. Франко у так і не здійсненій докторській дисертації "Політична поезія Шевченка 1844-1847 рр.". Називаючи свій метод "історичним", І. Франко обґрунтував в аналізі **"вияснення вихідної точки і вдержання тої нитки,** котра взяла думки і діла історичного лиця в однім періоді з другим", і далі – **"не менш докладного пояснення нових впливів і товчків тих змін** (виділ. нами – Л. Ш.), які звільна dokonувалися серед них у даному історичному характері" [3].

Звернімо увагу й на інший підхід, сформульований інтелегентним Є. Маланюком, який зауважував на тому, що не треба "робити з Т. Шевченка якийсь універсальний еталон для міряння всіх літературних та позалітературних явищ" [1, с. 125]. Зрозуміло, йдеться не про применшення генію Т. Шевченка чи про перегляд його виняткового місця в культурній свідомості українців. Формулюється інша позиція – уважного, виваженого "прочитання" Шевченкових смислів у контексті історичного розвитку духовності народу, наукової інтерпретації ідей Кобзаря в безупинному процесі становлення модерної нації, реальних обставин життя слова поета в соціумі.

І. Франко розгортає доведення: "У нас більше любувалися тими творами (Т. Шевченка), більше декламували їх, аніж старались їх розуміти". І далі дослідник аргументує твердження

поясненням літературної ситуації в Галичині, за якої "критична думка надто мало вироблена" і "при тім же в сутолоці різних партій галицьких тим творам нашої словесності, а особливо творам Шевченка, припала дуже незavidна і всяку критику вбиваюча роль – книг канонічних, священного писання, на котре покликувались, котре натягали кожний по своїй уподобі і до своїх партійних видів" [3].

Смисловий перегук із хронологічно пізніше сформульованим твердженням Є. Маланюка очевидний. Проте звернімо увагу й на інше. Українська філологія у сформованій традиції тяжіє до "канонізації" постатей, текстів, одного разу визначених як позитив чи негатив соціокультурних ситуацій. Культурологічна, політологічна й, ширше, соціальна критика часто сприймаються не як дискусія, а підступний намір позбавити суспільність раз і назавжди визначених істин і правил. І. Франко – гармонійна особистість і за світоглядом, і за літературною діяльністю. Дослідник – соціальний індивід, для якого неприйнятною, "хибною" є вихідна позиція, коли в аналізі "Шевченко бересь в ній як цілість, як щось однотайне, викінчене і скристалізоване в собі, вважається радше твердим і недвижним, хоч ясным, хрусталем, ніж чоловіком, що змінюється і розвивається, недостача генетичного методу" [3].

Сучасна словесна культура, особливо в медійній інтерпретації, є показовим щодо світосприйняття соціуму зрізом настроїв, оцінок й ідеалів. Те, що авторитетні дослідники формулювали як пріоритет для фахівців (не зосереджуватися на "формально-естетичних" параметрах художнього тексту, а "входити вглиб речі" – І. Франко; об'єктивувати кореляцію "пізнавального-ціннісного" щодо тексту як явища соціальної культури – баденський напрямок неокантіанства та ін.), стає сьогодні необхідним маркером у сприйнятті подій соціумом. За такої ситуації уваги потребують смисли Кобзарєвої рефлексії на світ, їх еволюція та, з очевидних причин, сучасне сприйняття цих смислів. Адже цінність будь-якої ідеї – "безвідносна, полягає в ній самій; але в певні суспільні періоди, залежно від

суспільної кон'юнктури, може "висвічуватися" або "залишатися в тіні" [2, с. 4].

Зважаючи на заявлені вихідні позиції аналізу, робимо спробу скринінгу щодо присутності смислів Кобзаря, його постаті в мовній свідомості українського соціуму, репрезентованих у мас-медіа. Відкриваємо пошукову систему *Google*, хронологічно обмеживши пошук 2012-2013 рр., тобто передювілейним періодом, коли в культурному, соціальному і політичному житті українського народу смисли Шевченкового слова гіпотетично мають актуалізуватися відповідно до проблем часу і культурних перспектив модерної нації.

Слововживання з *онімом Т. Шевченко* в *Google* нечисленні й переважно в номінаціях, що включають формулу "імені Тараса Шевченка": *готель "Чорне море" в парку Шевченка, Парк Шевченка, КНУ ім. Тараса Шевченка, бульвар Тараса Шевченка, набережна Шевченка, музей Тараса Шевченка* й аналогічні номінації.

Шевченко як творча особистість в історії української культури згадується у зв'язку з виданнями творів – *Тарас Шевченко. Повне зібрання творів: У 12 т. Редкол.: М.Г. Жулинський (голова) та ін. – К. : Наукова думка, 2001; Тарас Шевченко. Зібрання творів у 6 тт. – К., 2003*; вшануванням пам'яті поета в *Національному музеї Тараса Шевченка*; інформацією про вивчення його творчості у школі: *Тарас Шевченко на сайті "Українська література"*; *Урок на тему: "Т.Г. Шевченко – геніальний син українського народу"* та ін. Про смисли Шевченкового слова взагалі не йдеться. Зауважимо, до речі, на фактологічній антитезі – більшій частотності інформації про футболіста Андрія Шевченка, ситуативній інформації про однофамільців Тараса Шевченка – автора "Чорної вишиванки" Олександра Шевченка, володаря синього пояса Євгена Шевченка та ін.

Майже не відрізняється ситуація в інших мас-медіа, на електронних і паперових носіях. У зв'язку з наступним ювілеєм суспільність інформується про президентські та урядові укази й розпорядження щодо святкування та державної підтримки

установ, освітніх і культурних закладів, на які покладено місію належної підготовки та проведення роковин Тараса Шевченка. Згадуються заплановані урочистості, видання, мистецькі акції та ін. Відповідно відтворено різного типу номінації, в яких відбито онім Тарас Шевченко та його синоніми, а також (за метонімічним принципом) назви творів, героїв творів, місць, пов'язаних із життям і творчістю Поета: *"МЗС знову промовчить, як у випадку з сюжетом Тараса Шевченка"* ("Кореспондент"); *"...етноколектив "Божичі", що привіз її ("Ману" – феєричну баладу про чоловіка, який так закохався, що перетворився на дрозда – Л.Ш.) з фольклорної експедиції в Карпати. До неї я написав куплет у стилі віршів Тараса Шевченка про любов"* ("Gazeta.ua"); *"1989 року тут (у центрі Львова – Л. Ш.) ще пам'ятника Тарасові Шевченкові не було. Ми із товаришами встановили пам'ятний знак на цьому місці. А потім через деякий час і з'явився..."* ("Gazeta.ua"); *"Неподалік – парк Шевченка і набережна"* ("Gazeta.ua"); *"О 10.50 у парку Шевченка, що навпроти міськвідділу міліції, троє чоловіків обирають місце на траві між ялинками й кладуть на траву туристичні рюкзаки..."* ("Gazeta.ua") та ін.

Якщо зважати на частотність використання в медійних текстах оніму *"Шевченко"*, але не в номінації Поета, а в інформації про інших особистостей соціуму, то побачимо очевидне переважання згадок про однофамільців Кобзаря. Переважно (по спадній) йдеться про футболіста Андрія Шевченка, політика Андрія Шевченка, лідерку Femen Інну Шевченко, директора гірськолижного курорту Буковель Олександра Шевченка та ін. Зокрема, за запитом в електронній мережі від 07.10.2013 року щодо присутності в "Кореспонденті" (за різними параметрами – номінації, покликань, цитування та ін.) оніму "Шевченко" зі 186 позицій Поет (чи пов'язані з ним події) згадується у 24 контекстах. Домінує інформація про футболіста Андрія Шевченка (*"Андрій Шевченко стане багатодітним батьком"* – в інформації від 18.06.2012 р.; *"лідирують динамівці – форвард Андрій Шевченко і голкіпер Олександр Шовковський"* – в інформації від 19.05.2012 р.; "8-й

раз у своїй кар'єрі ворота полтавчан вразив Андрія Шевченка" – в інформації від 18.04.2012 р.; "компанію "луганської принцеси" складають той самий футболіст Андрій Шевченко і син покійного Богдана Ступки актор Остап" – в інформації від 27.08.2012 р. та ін.).

Очевидною є орієнтація медійних джерел на інформацію, пов'язану з актуальним для суспільства подіями (зокрема, чемпіонат Європи з футболу), масовими уподобаннями і захопленнями (футбол як типове хобі й форма проведення дозвілля значною частиною українців), поширеною в масовій культурі увагою до особистого життя знакових для певного часу та соціуму людей.

Таким чином, вплив на масову свідомість, який виявляється у доборі, селекції та постійному інформуванні про певних (з історичного погляду – ситуативних) особистостей і події, можна розглянути і в контексті формування цінностей та пріоритетів у масовій свідомості сучасних українців.

Зрозуміло, кількісні параметри присутності в мас-медіа оніма "Тарас Шевченко" *не є абсолютним* показником уваги інформаційної сфери до творчої спадщини Поета.

Різні видання, відповідно до рівня культури і запитів сформованої читацької аудиторії, подають окремі матеріали про Тараса Шевченка, в яких інформація є складником аналітики фахівців й авторитетних для суспільства постатей. Як, зокрема, в публікаціях газети "День", де редакційна політика щодо культурного життя України передбачає аналіз тенденцій, етичних смислів і формування цінностей. Так, у матеріалі Михайлини Коцюбинської "Легше жити тоді, коли знаєш, що все-таки у світі є щось справжнє" Тарас Шевченко висвітлюється як постать, заглиблена в духовну історію народу. Осмислення його важливості для нашого часу приводить до роздумів щодо сакралізації / десакралізації персоналій національної культури, необхідності розрізень справді великих істин й "офіціозу", повернення в життя й усвідомлення багатозначності духовної істини Тараса Шевченка – "хто матір забуває, того Бог карає".

Відповідно до читача, асоційованого з українською ментальністю і словесною культурою, звернені думки про життєпис видатних українців як можливість глибинного прочитання духовного пошуку особистості, а не "спрощений, схематичний, сказати б, приглушений" реєстр подій і дат. У такій постановці питання матеріали "Дня" є певною логічною і змістовою антитезою до вже названих вище медійних тенденцій формалізованих згадувань Тараса Шевченка в переддень його ювілею, адже *"збагнути, що відчували вони (великі українці – Л.Ш.), чим стали для них ті чи інші біографічні колізії, вивчаючи лише сухий перелік дат, власних імен і документів – це, воістину, не легше, ніж уявити собі красу знаменитого міста, маючи перед собою навіть не сумнівної якості фотографії, а лише коротку туристичну схему креслення. І нічого більше..."* (М. Коцюбинська, "День").

На нашу думку, образна атрибуція постаті поета і пов'язаних із ним подій у словосполученнях "ствердження великого слова", "іскра Божа" поета", "святе відчуття причетності до чогось великого" та ін. виявляє не лише можливості авторської роботи з медійним словом, а повертає до смислів життя і світогляду нашого Кобзаря.

Зокрема, 4 вересня 2013 р. виповнилось 200 років від дня народження Юліуша Словацького, польського поета-романтика, життя і творчість якого були пов'язані з Україною, передусім Кременцем, і якого у філологічних дослідженнях фахівці часто називають "предтечею Тараса Шевченка". Традиція аналізу романтичних творів українського поета у зіставленні з польським романтизмом започаткована ще у 19 ст. Особливості Шевченкової соціальної етики в цьому зіставленні – важливий аспект питання. Так, І. Франко у вже згадуваних "Причинках до оцінення поезій Тараса Шевченка" наводить характеристику М. Драгомановим сутності творчого дару Кобзаря як "нюх історичний". І. Франко розгортає думку : "... се іменно його любов до поетового люду і наклінність ... освічувати всі історичні факти знизу, не згори, – з становища люду, не панів, як звичайно робили польські романтики" [3].

Мотивуючи власну позицію, І. Франко наводить ряд коментарів до текстологічного аналізу творів Тараса Шевченка і врешті доходить висновку: "Формальним ми називаємо патріотизм, бажаючи, напр., увільнення якогось народу з-під чужовладства, але без зміни самих соціальних обставин, в яких жие той народ. З погляду народу увільнення з-під чужовладства буде зміною тільки формальною: замість чужих панів прийдуть свої. Що такий патріотизм в основі речі суперечний з любов'ю до простого люду, се кожний бачить" [3].

Філологів, зануреному в мовну тканину поетичної творчості, безумовно важливо знайти лінгвістичні аргументи для доведення особливостей мовної картини світу Тараса Шевченка, як-от епітетну атрибуцію понять, чи специфіку авторських порівнянь, метафор, метонімій, чи розвиток семантики слова в поетичному тексті, чи характеристики різних мовних одиниць за парадигмальним принципом та ін. У такому дискурсивному аналізі рельєфно виділяються тонкі грані поетової індивідуальності й майстерності, виразно спостерігаються тенденції до розвитку семантики слова (див., зокрема, Шевченкову кольорову атрибуцію понять – *білії палати, біленькі хатки, білі сорочки, біла льоля, біла сукня, білі гуси* і в цьому ж семантичному полі авторська метафора *луна червона побіліла* чи антонімічна лексико-семантична парадигма *чорний ліс, чорная змія, чорна свита, чорняві діти, чорніє поле, чорніє курява, чорніє під горою тирса з осокою* й авторська інтерпретація семантими *чорний* у згорнутих порівняннях *пустиня циганом чорніла* або *чорніше чорної землі блукають люде* та ін.).

Відтак у лінгвістичному аналізі медійного тексту філологічний науковий інструментарій застосовується переважно у двох планах – спостереження за мовними явищами та процесами й аналізу їх функцій. Функції реалізують іманентні можливості мови, що в результаті породжує текст (екстра- й інтралінгвально вмотивований). Сенси текстів, особливо в медійній актуалізації нашої мовної свідомості, заданому параметрами функціонального стилю

впливі на неї, не можуть, отже, залишитися поза фаховим аналізом. І тоді ми звертаємось до текстових смислів, до яких апелював і цитований вище І. Франко, до нашого мовного досвіду та його рефлексії на світ.

Смисли, пов'язані з Кобзарем, виявляються у світогляді української людини як цінності, асоційовані не лише з онімом Тарас Шевченко і метонімічно співмірними з цим онімом поняттями. Смисли породжують тексти, особливості розгортання в них думки, лінгвальне оформлення вислову, мовної одиниці фрагменту тексту. Щодо медійних текстів, які в переддень ювілею Тараса Шевченка все ще зосереджені на інформативній функції, а отже передусім онімних Шевченкових покликаннях, очевидною є перспектива проєкції цих текстів у площину смислів. Насамперед тих, що хвилюють суспільство, кожную особистість, смислів духовних, загальнолюдських, в яких і перспектива, і добро, й любов до рідної країни.

Аргументів медіалінгвісту надає сам Тарас Шевченко, еволюціонуючи, зокрема, від "Гайдамаків" із особливим емоційно-експресивним зображенням повстання до поезії "Полякам", написаній в Орській фортеці після 22 червня 1847 р., де висловлено думку зрілого Поета:

"Отак-то, ляше, друже, брате!

Неситії ксьондзи, магнати

Нас порізли, розвели,

А ми б і досі так жили.

Подай же руку козакові

У серце чистеє подай!

І знову іменем Христовим

Ми оновим наш тихий рай" [4, с. 257]

Ключові звертання пезії років заслання "брате", "друже", як і лінгвістична атрибуція поняття "воля" – "братерська", "без холопа і без пана" [4] (про що писав ще І. Франко), афоризми "Бо де нема **святої волі** / Не буде там **добра** ніколи"; "Нащо нас мати привела? / **Чи для добра? Чи то для зла?**"; "Не жаль на злого, коло його / **І слава строжем стоїть.** / А жаль на доброго такого, / **Що й славу вмєс одурить"** та ін., полісемантичність

семантики слів **воля, добро, слово** та ін., як і їх символізація – все це живий, актуальний матеріал для медіалінгвіста. Медіалінгвіста і журналіста, які інформуючи, водночас, аналізують, шукають смисли в текстах, де відбито і пояснено семантику Слова і розгортання думки Поета, що мають бути прочитаними українським суспільством у переддень ювілею Тараса Шевченка.

1. Маланюк Е. Книга спостережень. – Торонто, Онт., Канада : Вид-во "Гомін України", 1962.
2. Степанов Ю.С. Константы : Словарь русской культуры : Изд-во 3-е, испр. и доп. – М. : Академический проект, 2004.
3. Франко І. Причинки для оцінення поезій поезій Тараса Шевченка : [Електр. ресурс]. – Режим доступу : <http://www.myslenedrevo.com.ua/studies/franko/mosaic/16.html>
4. Шевченко Т.Г. Кобзар. – Донецьк : ТОВ "ВКФ "БАО", 2011. – 480 с.
5. Dewey J. The Theory of Inquiry. – New-York : Henry Holt and Co, inc., 1938. – 273 p.

1. Malanjuk E. Kniga sposterezhen'. – Toronto, Ont., Kanada : Vid-vo "Gomin Ukraini", 1962. 2. Stepanov Ju.S. Konstanty: Slovar' russkoj kul'tury : Izd-vo 3-e, ispr. i dop. – M. : Akademicheskij proekt, 2004. 3. Franko I. Prichinki dlja ocinennja poezij poezij Tarasa Shevchenka : [Elektr. resurs]. – Rezhim dostupu : <http://www.myslenedrevo.com.ua/studies/franko/mosaic/16.html> 4. Shevchenko T.G. Kobzar. – Donec'k : TOV "VKF "BAO", 2011. – 480 s. 5. Dewey J. The Theory of Inquiry. – New-York : Henry Holt and Co, inc., 1938. – 273 p.

Shevchenko L.I. Senses of Taras Shevchenko and mass-media : pre-anniversary situation.

The author on the material of 2012-2013 years analyzes cultural and linguistic situation in the Ukrainian media that emerged on the eve of Taras Shevchenko's anniversary. In the paradigm of modern mediallynguistics types and forms of information links to Taras Shevchenko are characterized, through their influence on mass language consciousness. The attention is also paid to the features of information sources (paper and electronic media) , in which proper name Taras Shevchenko in a different completeness and efficiency is presented. In the article the idea on the eve of the anniversary of "interpretation" of the meanings in the texts of

Taras Shevchenko - such "interpretation" must form the base of philological analysis. The author emphasizes on the relevant for modern Ukrainian society universal values and meanings, that are artistically presented in Taras Shevchenko's texts, - freedom, friendship, brotherhood and others.

Keywords: proper name Taras Shevchenko, Ukrainian mass-media, informative function of mass-media, language picture of the world of society, sense and text in a linguistic analysis.

Шевченко Л.И. Смыслы Тараса Шевченко и масс-медиа : предюбилейная ситуация

В статье проанализирована культурно-языковая ситуация в украинских медиа, сложившаяся накануне юбилея Тараса Шевченко. определены типы и формы информационных ссылок на Кобзаря, их влияние на массовое сознание социума, названы информационные источники, в которых по-разному представлено оним Тарас Шевченко и соотносимые с ним номинации, а также тексты и идеи украинского Поэта.

Ключевые слова: оним Тарас Шевченко, украинские масс-медиа, информационная функция масс-медиа, языковая картина мира социума, смысл и текст в лингвистическом анализе.

УДК 811.161.2: 81'27

Ажнюк Л.В., к. філол. н., докт.

КОНФЛІКТНИЙ МЕДІЙНИЙ ТЕКСТ ЯК ОБ'ЄКТ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Медійні тексти, на відміну від текстів художньої літератури, представляють інституціоналізований тип дискурсу, який регулюється низкою спеціальних законів, а також положеннями загального законодавства, яке забороняє поширення неправдивих відомостей, які завдають шкоди честі, гідності й діловій репутації

особи, а також мовленнєвий екстремізм (заклики до насильницьких дій, розпалювання міжетнічної, міжконфесійної ворожнечі). Лінгвістична експертиза у справах про дифамацію пов'язана з пошуком відповідей на такі основні питання: 1) наявність або відсутність негативної інформації про фізичну або юридичну особу, 2) особливості лінгвального вираження негативної інформації: твердження чи оцінне судження, 3) ступінь соціальної прийнятності або неприйнятності суб'єктивної оцінки: діагностика непристойного або принизливого характеру аналізованого текстового матеріалу. Аргументоване розмежування тверджень і оцінних суджень, що можуть бути і експліцитними, і імпліцитними, є одним з ключових складників лінгвістичної експертизи конфліктного медійного тексту.

Ключові слова: медійний текст, лінгвістична експертиза, дифамація, твердження, оцінне судження.

У цій статті мова ЗМІ розглядається в юридичному ракурсі, при цьому лінгвістичні акценти переносяться з мовних норм стилістичних і правописних на мовні норми, які регулюються правом.

Медійний дискурс, на відміну від, скажімо художнього мовлення, є дискурсом інституціалізованим. Ця особливість медійного дискурсу пов'язана з тим, що він регулюється численними профільними законами. Серед цих законів, зокрема, Закони України "Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні"; "Про телебачення й радіомовлення"; "Про інформацію"; "Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів" та ін. На діяльність ЗМІ поширюється також дія загального законодавства, яке забороняє дифамацію (поширення неправдивих відомостей, які завдають шкоди честі, гідності й діловій репутації особи) та мовленнєвий екстремізм (заклики до насильницьких дій, розпалювання міжетнічної, міжконфесійної ворожнечі).

Регулювання діяльності ЗМІ численними спеціальними законами означає, серед іншого, що і зміст оприлюднюваних текстів, і їх мовне оформлення значною мірою обумовлюються вимогами цих законів.

Відступ від правописних нормативних приписів у текстах ЗМІ сьогодні зазвичай не тягне за собою серйозних санкцій ні для самих журналістів, ні для їх видань. Але відступ від нормативних приписів спеціальних законів, які регулюють діяльність ЗМІ, загрожує для журналістів і видавців серйозними юридичними наслідками: від штрафних санкцій і позбавлення ліцензій до кримінальної відповідальності.

Правопорушення, які скоюються в усних або писемних публічних текстах, називаються мовленнєвими правопорушеннями. Їх вивчають юридична лінгвістика й лінгвістична експертологія. Серед найважливіших прикладних завдань цих напрямків є розробка теоретичних і методологічних засад судової лінгвістичної експертизи.

Правовий конфлікт, пов'язаний з публікацією ЗМІ найчастіше виникає у разі поширення в тексті такої недостовірної інформації про особу, яка принижує її честь і гідність та завдає шкоди її діловій репутації. Право особи на захист честі, гідності й ділової репутації в Україні гарантується й охороняється державою¹.

Для використання в контексті лінгвістичної експертизи використовується поняття дифамація, яке має значення "поширення відомостей, що ганьблять честь і гідність громадянина, псують репутацію установи, організації тощо". При цьому виноситься "за дужки" важливий для правників компонент "недостовірності поширюваної інформації", оскільки питання її достовірності / недостовірності не входить до сфери компетенції лінгвістичної експертизи. На сьогодні в Україні відповідальність за дифамацію є лише цивільною: зазвичай, це зобов'язання подати спростування негативних відомостей і

¹ У цій статті не розглядаємо правові конфлікти, пов'язані з потраплянням медійних текстів у сферу дії ряду інших законів. Зокрема Кримінальний кодекс України встановлює кримінальну відповідальність за приниження національної честі та гідності або образу релігійних почуттів (ст. 161), за розпалювання міжнаціональної та міжконфесійної ворожнечі (ст. 110), про заклики до насильницьких дій (ст. 109) та ін.

компенсувати заподіяну моральну шкоду в її грошовому "еквіваленті".

Раніше в Україні існувала також і кримінальна відповідальність за мовні правопорушення, які визначалися термінами "наклеп" – навмисне поширення про особу недостовірної інформації з метою принизити її честь і гідність і "образа" = рос. "оскорбление" – навмисне приниження честі та гідності особи, виражене в брутальній, непристойній формі. Але в 2001 році відповідальність за наклеп і за образу з Кримінального кодексу України було вилучено. У сусідній Росії кримінальна відповідальність за вказані мовні правопорушення існує.

Стаття 3 Конституції України визнає честь і гідність людини найвищою соціальною цінністю. Право на повагу до честі й гідності особи, а також право на недоторканість ділової репутації закріплені в статті 28 Конституції України та в статтях 297 і 299 Цивільного кодексу України. Ці права відповідно до ч. 1 ст. 201 ЦК належать до особистих немайнових благ людини. Згідно зі ст. 55 Конституції права і свободи людини і громадянина захищаються судом. В Україні особа може відстоювати своє право на захист її честі, гідності в рамках цивільного судочинства. Якщо поняття честі та гідності вживаються лише щодо фізичних осіб, то ділова репутація, яка також є об'єктом правового захисту, належить до цивільних прав як фізичних, так і юридичних осіб. Ділова репутація являє собою позитивне відображення в суспільній свідомості професійних якостей особи або установи, підприємства, організації; таким чином вона пов'язується з певним часом і визначеним предметом діяльності і являє собою певного роду "нематеріальний актив".

Нормативно-правові приписи, недотримання яких породжує найбільшу кількість мовленневих правопорушень, пов'язаних із дифамацією, стосуються способів представлення в тексті інформації про особу. У таких конфліктах "склад злочину" – його суб'єктивні і об'єктивні елементи – встановлюються шляхом лінгвістичного аналізу використаних у тексті мовних засобів. Правове розв'язання конфліктів, пов'язаних з

дифамацією, є діалектичним процесом, який вимагає пошуку балансу між гарантованими Конституцією правом особи на захист честі, гідності й ділової репутації та правом людини вільно висловлювати свої думки, яке під метафоричною назвою "свобода слова" розглядається серед найважливіших громадянських свобод, і яке закріплене в ряді міжнародних і українських правових документів. Серед них, зокрема, Загальна декларація прав людини, 1948 р., ст. 19², Конвенція про захист прав людини і основних свобод, 1950 р., ст. 10 "Свобода вираження поглядів"³ та Конституція України, 1996 р., ст. 34⁴.

² Ст. 19: Кожна людина має право на свободу переконань і вільне їх виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів.

³ Ст. 10. "Свобода вираження поглядів"

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

⁴ Ст. 34: Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Завданням лінгвістичної експертизи при аналізі текстів ЗМІ щодо наявності / відсутності в них складу мовленнєвих правопорушень є виявити такі мовні ознаки текстових деліктів, які корелюють з юридичними ознаками правопорушень, зафіксованими в законах. Такий аналіз потребує від експерта вузькопрофільної і дуже специфічної кваліфікації. При аналізі спірних фрагментів текстів ЗМІ, які розглядаються в цьому контексті, зазвичай актуалізується і виходить на поверхню суперечність між формалістичним підходом до інтерпретації тексту, який обмежується поверхневою, експліцитно представленою частиною його змісту, та прагматичним підходом, який реконструює глибинні, імпліковані прошарки змісту тексту і потребує опори на спеціальні знання. Власне кажучи, мовленнєві правопорушення, які лежать на поверхні, не потребують для їх діагностування спеціальних лінгвістичних знань. Якщо в тексті, приміром, на адресу особи вжито лексичні одиниці, зафіксовані в словниках зі стилістичними ремарками "брутальне", "лайливе", "непристойне" тощо, для виявлення "складу злочину" мовленнєвого правопорушення лінгвістична експертиза не потрібна. Потреба в спеціальних знаннях виникає тоді, коли об'єктом аналізу стає прагматичне значення висловлень, яке не виводиться з формальної суми значень експлікованих у тексті мовних одиниць.

У справах про дифамацію завданням лінгвістичної експертизи є дати відповіді на більш-менш окреслене коло питань. У цій статті зупинимось на трьох питаннях, які для лінгвістичних експертиз у справах про захист честі, гідності й ділової репутації є традиційними.

1. Чи наявні в аналізованому тексті відомості, які негативно характеризують особу (коло осіб, установу, організацію)? Важливим елементом відповіді на це питання є лінгвістична атрибуція негативних відомостей конкретній особі, яка може бути не названою на ім'я, але її встановлення відбувається з контексту або з т. зв. "фонових знань", носієм яких є адресат. У текстах ЗМІ часто використовується неповна або описова номінація персонажів з використанням метафор, натяків і широкого спектру

маніпулятивних прийомів ("перша леді"; "перша леді української політики", "заступник кїївських бабусь", "комсомольці-бізнесмени", "сім'я" тощо). Це може робитися свідомо, для уникнення в майбутньому потенційного судового переслідування, а може зумовлюватися стильістичною настановою щодо використання альтернативних дескрипцій для уникнення текстових повторів. Завданням лінгвістичної експертизи є дати аргументований висновок про можливість / неможливість встановлення з тексту (а інколи – з кількох тематично пов'язаних текстів) референта альтернативної номінації.

Питання референції негативних відомостей конкретній особі буває пов'язане із виявленням актантів, прихованих за т. зв. номіналізвціями - віддієслівними іменниками, що виникають як скорочена назва певної розгорнутої ситуації, яка обговорювалася раніше, або яка належить до так званих фонових знань, відомих усім учасникам комунікації, і тому не потребує більш детального опису [2, с. 130].

Трансформація певного розгорнутого опису в його редуковану номіналізацію дозволяє не згадувати в тексті деякі важливі аспекти описуваної ситуації, зокрема, дозволяє уникнути називання її актантів і тому такі трансформації є одним з найпотужніших мовленнєвих засобів маніпулятивного впливу на свідомість [1, с. 218-219; 3, с. 100-143]. Наприклад, такі текстові номіналізації, як *бандитизм, рейдерство, корупція, придушення незалежних ЗМІ, розтрата бюджетних коштів* тощо, часто підрозумівають певних актантів, які займаються зазначеною діяльністю. Референція негативних відомостей конкретній особі в багатьох випадках передбачає виявлення актантів ситуації, які приховано за номіналізацією. Ця імпліцитна, прихована частина змісту, як правило, реконструюється з контексту, оскільки це є необхідною умовою осмисленості тексту та його розуміння адресатом. Але іноді така реконструкція можлива лише з виходом за межі аналізованого тексту в контекст ширшої дискурсивної практики і з апеляцією до фонових знань.

Негативні відомості можуть міститися не в поверхневій структурі тексту, а бути представленими в пресупозитивній частині змісту, подаватися у вигляді різного роду семантичних імплікацій та з застосуванням прийомів і засобів маніпулятивного впливу на свідомість. Одним із завдань лінгвістичної експертизи є аргументована реконструкція таких прихованих компонентів змісту тексту.

Згідно з сучасною лінгвістичною теорією зміст висловлення є багатощаровим, при цьому деякі прошарки змісту перебувають на поверхні і є експліцитними (такими, що безпосередньо представлені в тексті лексичними й граматичними засобами вираження), а деякі прошарки змісту імплікуються, приховуються в підтексті. Імплікація може бути багаторівневою; дослідники припускають, що імпліцитний компонент семантики висловлення істотно більший, ніж експліцитний [2, с. 43]. "Багатощаровість" тексту, цілеспрямоване використання глибинних рівнів мови для впливу на свідомість далеко не завжди слугує гуманним суспільно корисним цілям [9, с. 81]. Глибинні прошарки змісту тексту можуть містити імпліцитні відомості, контекстуальна реконструкція яких у сприйнятті адресата є обов'язковою умовою осмисленого сприйняття тексту.

На імпліцитні, приховані прошарки плану змісту нерідко припадає саме та частина змісту висловлення, яка є для лінгвістичної експертизи більш важливою. Подання тверджень у вигляді семантичних імплікацій дає змогу переміщати їх з поверхневої структури висловлення в підтекст. Як свідчать дослідження з теорії комунікації, розподіл інформації між поверхневою і глибинною структурами висловлення впливає на ефективність її засвоєння: ефективність засвоєння читачем імплікацій, порівняно з відомостями, що містяться в поверхневій структурі висловлення, є вищою. Отже, інформація, яка частково перебуває в підтексті, і для отримання якої необхідно докласти певні мисленнєві зусилля, є більш впливовою. Г.Г. Почепцов зазначає, що успішний вплив завжди пов'язаний з перенесенням переконання начебто на саму людину, коли створюється видимість прийняття

самостійного рішення [8, с. 138]. Докладання зусиль для отримання знання суб'єктивно підвищує цінність такого знання для людини, а отже сприяє його "міцнішому вкоріненню" в свідомості [2, с. 175-176]. Тому переміщення важливішої інформації в підтекст – принцип так званої "приватизації знання" – широко використовується в прийомах мовленнєвого впливу на свідомість, пов'язаних з неявною, прихованою формою подачі інформації.

Втілення комунікативного принципу "приватизації знання" й подання найважливішої частини змісту через його імпліцитні прошарки може відбуватися шляхом застосування різних лінгвістичних механізмів. Одним з таких прийомів є прийом "нав'язування пресупозиції" [1, с. 218-219; 2, с. 191]. Пресупозицією в лінгвістичній семантиці називають прямо не вербалізований компонент змісту речення, який має бути істинним для того, щоб речення не сприймалося як аномальне, або компонент змісту, який автор тексту трактує як очевидний і наперед відомий читачеві [7, с. 396; 6, с. 23-30; 2, с. 48-51]. Пресупозиції є невід'ємною частиною плану змісту речення. Це впливає з самого визначення пресупозиції як умови осмисленості речення або як наперед відомої інформації. Тому в теорії і практиці лінгвістичної експертизи тексту пресупозиції кваліфікуються як приховані (імпліцитні) твердження [2, с. 51].

Наприклад, заголовок "Мер не крав з бюджету міста 100 тис гривень" нав'язує читачеві певну пресупозицію, відповідно до якої протилежне твердження "мер украв з бюджету міста 100 тис гривень" належить до відомих читачеві фонових знань.

2. У якій формі представлені негативні відомості про особу: у формі оцінного судження чи у формі фактологічного твердження?

У практиці лінгвістичних експертиз кваліфікація поданої в тексті інформації як фактологічної (твердження) або суб'єктивно-оцінної (суб'єктивна думка, припущення, оцінне судження) має важливе значення для з'ясування підстав юридизації конфліктного тексту, потрапляння або непотрапляння відповідних елементів аналізованого тексту в

площину правового регулювання, оскільки оцінки можуть вільно поширюватися в суспільстві, за умови, що вони висловлені коректно [5, с. 56-68]. Відповідно до закону України "Про інформацію" (ст. 30), оцінними судженнями є "висловлювання, які не містять фактичних даних, критика, оцінка дій, а також висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, зокрема з огляду на характер використання мовно-стилістичних засобів (вживання гіпербол, алегорій, сатири)". Оцінні судження не підлягають спростуванню та доведенню їх правдивості. Інформація, яка являє собою суб'єктивну оцінку, не верифікується, і тому не може бути об'єктом правового регулювання. Практика лінгвістичних експертиз показує, що в конфліктних текстах оцінна й фактологічна інформація в багатьох випадках тісно переплітаються. Розмежування фактологічної й оцінної інформації у справах про захист честі, гідності й ділової репутації є одним з головних завдань експертного дослідження конфліктного тексту.

Фактологічна інформація в тексті найчастіше представлена у формі твердження – висловлення (думки, судження), в якому об'єкти, події, інші сутності та їх якості представляються як такі, що мають місце насправді. Твердження зазвичай передбачає можливість верифікації, тобто оцінку істинності наведених відомостей, а відтак передбачає відповідальність мовця за зміст твердження [2, с. 32]. На відміну від тверджень, суб'єктивні оцінки відображають суб'єктивну істину і тому не можуть бути верифікованими, а отже є "непідсудними". Дійсно, переконливо довести достовірність суджень, які подають якісну оцінку особи або явища, напр., *поезія чудова, людина нікчемна, політик безпринципний* неможливо.

При формалістичному підході до розмежування в тексті фактологічних тверджень і оцінних суджень нерідко основним аргументом постулюють наявність / відсутність у тексті відповідних лексичних показників – формальних маркерів суб'єктивної модальності – оцінних слів, конструкцій та інших показників, що виражають непевненість, сумніви автора щодо

вірогідності висловлюваного, на зразок: *на мою думку, вважаю, гадаю, видається, як на мене* тощо. Такий підхід, через його позірну очевидність і формалістичну визначеність, нерідко практикується в правозастосуванні. Однак з погляду прагмалінгвістики пропозитивний зміст двох висловлень: 1) *X заплатив за посаду ректора \$10 тис.* і 2) *я думаю, що X заплатив за посаду ректора \$10 тис.* принципово не відрізняється в тій його частині, яка передбачає можливість верифікації. Відмінність між цими висловленнями полягає лише в тому, що одне з них крім інформації, яку можна підтвердити або спростувати, містить також суб'єктивну оцінку наведеного факту.

Нерідко одиниці мовлення – як лексичні, так і одиниці вищих рівнів – можуть поєднувати в собі і оцінну, і фактологічну інформацію. Наприклад, у висловленні *ця людина – нероба, нездара, інтриган і хабарник* слова *нероба, нездара, інтриган* є носіями лише оцінної інформації, а от слово *хабарник* крім оцінного компонента містить також і фактологічну інформацію, яка може бути верифікована. Саме за цей компонент змісту автор може нести юридичну відповідальність. Інший приклад: висловлення *ця публікація - заказуха*, безперечно, містить негативну оцінку явища, але при тому містить також і твердження про факт проплаченої неправдивої публікації, який передбачає можливість верифікації. Аргументовано розрізняти оцінні судження й твердження про факти іноді допомагає ширший контекст, який актуалізує ті чи інші змістові компоненти. Так, у безпосередньому контексті висловлення *ця публікація – заказуха* містилося висловлення *ми попросили СБУ, щоб з'ясували, хто замовник*. Цей контекст знімає всі питання щодо кваліфікації слова *заказуха* як оцінного судження, яке не підлягає верифікації, чи як твердження про факт: СБУ не займається розслідуванням оцінок.

3. Чи є в тексті інформація про особу, виражена в брутальній, непристойній, принизливій формі?

Для лінгвістичної кваліфікації форми подання інформації як брутальної, непристойної і принизливої зазвичай недостатньо даних лексикографічних джерел із відповідними стилістичними

ремарками. "Кваліфіковані" майстри слова вміють віртуозно оминати у своїх текстах такі "слизькі" з юридичного погляду місця. Висловлення може не містити жодного брутального чи непристойного за словниковими мірками слова, й попри те бути вкрай брутальним і непристойним: *"До і без того непростих обов'язків претендентів на цю керівну посаду додається ще один: давати втіху давно вже немолодому тілу директриси цих газет"*. Лінгвістичне співвіднесення фрагментів тексту з юридичними концептами "брутальність", "непристойність", "принизливість" належить до компетенції лінгвопрагматики й відбувається з використанням методики лінгво-когнітивного моделювання мовленнєвої поведінки мовця і адресата повідомлення.

Юридичний процес є змагальним, перемагає той, хто зуміє краще аргументувати свою позицію. Завданням лінгвістичної експертизи є не донести лінгвістичну правду до лінгвістів: це є "мистецтво задля мистецтва", що є важливим, але чого не достатньо. Головним завданням лінгвістичної експертизи є викласти лінгвістичну правду юридичною мовою. Це завдання ставить експерта перед необхідністю т. зв. "внутрішньомовного перекладу" висновку лінгвістичної експертизи: перекладу з фахової мови лінгвістів фаховою мовою правників з використанням прийнятних для права лінгвістичних аргументів і прийомів когнітивного моделювання. Цей засадничий принцип є важливим для розуміння сутності юридичної лінгвістики і є необхідним складником аргументації в судовій лінгвістичній експертизі.

1. Баранов А.Н. Введение в прикладную лингвистику. – М., 2007. – 360 с.
2. Баранов А.Н. Лингвистическая экспертиза текста. Теоретические основания и практика. – М., 2009. – 592 с.
3. Баранов А.Н. Что нас убеждает? (Речевое воздействие и общественное сознание). – М., 1990. – 64 с.
4. Баранов А.Н., Паршин П.Б. Языковые механизмы вариативной интерпретации действительности как средство воздействия на сознание // Роль языка в средствах массовой коммуникации. – М., 1986. – С. 100–143.
5. Матвеева О.Н. Лингвистическая экспертиза: взгляд на конфликтный

текст сквозь призму закона // Юрислингвистика-6 : Инвективное и манипулятивное функционирование языка. – Барнаул, 2005. – С. 56-68. 6. Падучева Е.В. Презумпция и другие виды неэксплицитной информации в предложении // Научно-техническая информация. – 1981. – Сер. 2. № 11. – С. 23-30. 7. Падучева Е.В. Пресуппозиция // Лингвистический энциклопедический словарь. – М., 1990. – С. 396. 8. Почепцов Г.Г. Теория коммуникации — М.: "Рефл-бук", К.: "Ваклер". – 2001. – 656 с. 9. Спивак Д.Л. Лингвистика измененных состояний сознания: проблема текста // Вопросы языкознания. – 1987. – № 2. – С. 77 – 84.

1. Baranov A.N. Vvedeniye v prikladnyuyu lingvistiku. – M., 2007. – 360 s. 2. Baranov A.N. Lingvisticheskaya ekspertiza teksta. – M., 2009. – 592 s. 3. Baranov A.N. Chto nas ubezhdayet? (Rechevoye vozdeystviye i obshchestvennoye soznaniye). – M., 1990. – 65 s. 4. Baranov A.N., Parshin P.B. Yazykovyye mekhanizmy variativnoy interpretatsii deystvitelnosti kak sredstvo vozdeystviya na soznaniye // Rol yazyka v sredstvakh massovoy kommunikatsii. – M., 1986. – S. 100-143. 5. Matveyeva O.N. Lingvisticheskaya ekspertiza: vzglyad na konfliktnyy tekst skvoz prizmu zakona // Yurlingvistika-6: Invektivnoye i manipulativnoye funktsionirivaniye yazyka. – Barnaul, 2005. – S. 56–68. 6. Paducheva E.V. Prezumpitsii I drugie vidy neeksplitsytnoy informatsii v predlozhenii // Nauchno-tekhnicheskaya informatsiya. – 1981. – Ser. 2. – No 11. – S. 23-30. 7. Paducheva E.V. Presuppozitsiya // Lingvisticheskiy entsyklopedicheskiy slovar. – M., 1990. S. 396. 8. Pocheptsov G.G. Teoriya kommunikatsii. – M., 2001. – 656 s. 9. Spivak D.L. Lingvistika izmenennykh sostoyainiy soznaniya: problema teksta // Voprosy yazykoznaneya. – 1987. – No 2. – S. 77-84.

Azhnyuk L.V. Contentious media text as an object of linguistic expert examination.

Mass-media texts, as distinct from the belles-lettres texts, represent an institutionalized type of discourse which is regulated by a variety of specialized legislative acts as well as by general legislation prohibiting, for instance, linguistic extremism (appeals to violence, unleashing interethnic and religious hostility etc.), circulation of the false information damaging personal dignity or business reputation etc. Linguistic expert examinations of the media texts containing assaults against personal dignity or

business reputation usually focus on the following major issues: 1) presence or absence of the negative information about a physical person or a legal entity, 2) linguistic form of the expressed negative information: whether it is a subjective evaluative statement or an assertive statement, 3) the degree of social acceptability / unacceptability of the expressed subjective opinion (diagnosis the obscene and humiliating character of the textual material under analysis). Well-argued linguistic separation of factual statements from the expressions of subjective opinion, that can be both explicit and implicit, is one of the key elements of expert examination of the conflict mass media text.

Reduced nominations and elliptical constructions various of types make it possible to avoid the direct reference to the assaulted person which is frequently used as a manipulative communication strategy aimed at escaping possible responsibility for the violation of law. The possibility of contextual reconstruction of the agents latently present in the deep semantic structure of such lexical units as бандитизм "gangsterism", корупція "corruption", розтрата бюджетних коштів "misappropriation of budget funds" etc, is an important element of the linguistic expert examination methodology.

Key words: media text, linguistic expert examination, defamation, assertive statement, evaluative statement.

Ажнюк Л.В. Конфликтный медийный текст как объект лингвистической экспертизы

Медийные тексты, в отличие от текстов художественной литературы, представляют институционализированный тип дискурса, регулируемый рядом специальных законов, а также положениями общего законодательства, запрещающего распространение неправдивых сведений, причиняющих вред чести, достоинству и деловой репутации лица, а также речевой экстремизм (призывы к насильственным действиям, разжигание межнациональной и межконфессиональной вражды). Лингвистическая экспертиза в делах о

диффамации связана с поиском ответа на такие главные вопросы: 1) наличие либо отсутствие негативной информации о физическом или юридическом лице, 2) особенности лингвального выражения негативной информации о физическом или юридическом лице: утверждение или оценочное суждение, 3) степень социальной приемлемости либо неприемлемости оценочного суждения: диагностика неприличного либо унижительного характера анализируемого текстового материала. Аргументированное разграничение утверждений и оценочных суждений, которые могут быть и эксплицитными, и имплицитными, является одной из ключевых составляющих лингвистической экспертизы конфликтного медийного текста.

Ключевые слова: медийный текст, лингвистическая экспертиза, диффамация, утверждение, оценочное суждение.

УДК 811.161.2: 81`27

Дергач Д.В., к. філол. н.

ДИФЕРЕНЦІЙНІ КРИТЕРІЇ КАТЕГОРІЇ ЖАНР У ЛІНГВІСТИЧНОМУ АНАЛІЗІ

У статті аналізуються ідеї щодо природи, архітектоніки й диференційних особливостей жанрів, сформульовані в лінгвістиці. Звертається увага на еволюцію дослідницької парадигми мовознавчої генології – традиційні, новітні, дискусійні та перспективні аспекти фахового розгляду категорії жанру.

Ключові слова: жанр, мовленнєвий жанр, міжжанрове утворення, жанровірі чинники, медіажанр.

Специфіка розгляду та з'ясування особливостей поняття *жанр*, його дефінітивного наповнення була й залишається дискусійною

проблемою гуманітарної науки. Це пов'язано, передусім, із динамічною природою жанру, що виявляється у здатності варіативно структурувати мовний матеріал відповідно до завдань комунікативної ситуації. Мовленнєвий складник у такому разі мотивує поліфункціональність жанрів, появу віджанрових і міжжанрових утворень, а отже, й розширює аспектологію, проблематику пошуку дослідників у цій галузі знання.

Як відомо, ще з 20-30-х років ХХ століття, зокрема у слов'янській філології, активно аналізуються типологічні характеристики мовленнєвих жанрів. Так, широка увага приділяється художньому й розмовному мовленню як найбільш репрезентативним на той час формам спілкування. Зокрема, В. Виноградов, Г. Винокур, М. Бахтін та ін. зосереджуються на детальному вивченні лінгвостилістичних (а відтак, і жанрових) параметрів художнього стилю. Це дозволило дослідникам, насамперед М. Бахтіну, створити авторитетну в науці традицію інтерпретації мовленнєвих жанрів художньої творчості. Він розглядав жанр як форму креативної, мовленнєвої діяльності індивіда, що виявляється в архітектоніці та смислах постійно створюваних текстів. Безперервність цього процесу, на думку науковця, позначається на еволюції засобів, які забезпечують вербалізацію думок і асоціацій в авторському художньому тексті. Тому жанр "набагато гнучкіший, пластичніший і вільніший, ніж мова" [3, с. 258], хоча в той самий час він позбавлений індивідуальності, оскільки є "типовою формою висловлювання, а не самим висловлюванням" [3, с. 268].

Саме таке розуміння природи жанру дозволяє лінгвістам розглядати його як "гнучку схему мовної організації, в межах якої здійснюється індивідуально-творча діяльність суб'єкта мовлення" [4, с. 6], а тому у формуванні соціально усвідомлених різновидів жанрів "керівну роль ... відіграють об'єктивні чинники, що принципово зумовлюють ті межі, в яких можливий суб'єктивний добір мовних засобів" [2, с. 104] у рамках жанрової системи.

Загалом традиція М. Бахтіна спирається на об'єктивно-смислові, суб'єктивно-ціннісні й діалогічні (реалізовані в комунікації) аспекти вивчення кореляції мислення та мовлення,

що, на слушне переконання дослідника, утворюють неподільну єдність для оптимального розуміння природи мовленнєвого жанру як результату інтелектуальної діяльності людини. Схоже розуміння мовленнєвого процесу виявляє у своїй теорії М. Кожина, що в аспекті фахового доведення оперує поняттями мови, свідомості, які у функціональній стилістиці є вихідними: "Мовне спілкування як специфічно людський феномен найтісніше пов'язане з іншими сутнісними властивостями людини - діяльністю і свідомістю" [9, с. 16].

Зважаючи на динамічне входження у другій половині ХХ століття в науковий простір постулатів функціональної стилістики, активізувалось вивчення мови як суспільного явища. Зокрема, В. Виноградов у відомому авторському визначенні поняття "функціональний стиль" наголошував на соціальній природі мови, яка розвивається в суспільній комунікації та набуває функціональних інваріантів, мотивованих, у першу чергу, екстралінгвально.

Започаткована В. Виноградовим тенденція до функціонально-стилістичного розгляду мовних одиниць мотивувала поступові зміни у стильовій парадигмі літературної мови. Так, зокрема, публіцистичний стиль, з огляду на еволюцію лінгвальних і формальних засобів суспільної комунікації, розвинувся до стилю масової інформації. Це, безумовно, призвело й до розширення жанрової системи стилю. Проте, специфіка медіасфери, її масштаби, динаміка та кореляція не з індивідуальною (коли йшлося про художні тексти), а з масовою мовною свідомістю мотивує актуалізацію інших, а інколи і протилежних (до вже усталених) критеріїв аналізу цього стилю, стильових жанрів і міжжанрових утворень, які оптимально забезпечують суспільну комунікацію. Відтак, жанр, на переконання В. Салімовського (який, у свою чергу, розвиває авторитетні в лінгвістиці ідеї М. Кожини), постає як "закріпленій соціальним досвідом, багаторазовий спосіб актуалізації авторського задуму деякою сукупністю пізнавально-комунікативних дій", [12, с. 37], що реалізують мету спілкування.

Мас-медіа в такому разі постають як новий для наукової традиції тип мовно-комунікативної, культурної реальності,

позначеної апеляцією до масової аудиторії — не тільки художніми засобами суб'єктивізації асоціативного бачення навколишнього світу, але й засобами широкоформатного поширення об'єктивної інформації з метою утворення нового знання про світ, впливу та, часто, формування маніпулятивного уявлення щодо конкретних або можливих фактів дійсності.

Медійний ресурс, що актуалізує прецедентні події об'єктивної реальності, їх вплив на постійну динаміку національного мовного простору, характеризується еволюцією мовних засобів і способів репрезентації інформації. Йдеться не лише про абсолютні новації, але і, що особливо важливо, про переформатування (на підставі різних критеріїв) вже типових для цієї сфери екстра- й інтралінгвальних чинників, що мотивують поліфункціональну природу медіапростору, а відтак, і дифузність його жанрів.

У такому разі оптимальною й актуалізованою для аналізу природи та специфіки медіажанрів є авторитетна в лінгвістичній генології позиція, зокрема С. Гайди, В. Дементьєва, К. Сєдова, В. Салімовського та ін., щодо того, що жанр — "це одне з центральних понять стилістики, яке вивчає культурно зумовлену мовленнєву поведінку людей" [1, с. 29], "вербальне оформлення типової ситуації соціальної взаємодії людей" [6, с. 6], особливо якщо її розглядати в контексті національної мовної, духовної культури. Жанри мовлення, відтак, постають як культурні форми побудови висловлювань, відповідно до яких в текстах об'єктивуються соціально необхідні види духовної діяльності [12, с. 204]. При такій постановці питання, як на наш погляд, важливими також будуть сформовані в систему соціальні цінності, активно відтворювані/вербалізовані в медійних текстах. Хоча сучасні ЗМІ активно демонструють деформацію аксіологічних орієнтирів суспільства, що часто відображається в розхитуванні мовної, а в результаті — й жанрової системи медіаресурсів.

Отже, складно, а іноді й неможливо говорити про константу жанрів медіа. Йдеться, швидше, про типізованість їх мовних, структурних, функціональних доміант, співмірних із завданнями та реаліями комунікативної ситуації. Відкритість

інформаційних меж мотивує уніфікований характер мови мас-медійних текстів, а відповідно, і їх загальнодоступність в умовах різних соціально-культурних просторів. У першу чергу це відображається в особливому типі лінгвального оформлення матеріалу, його структурації, архітектоніки, актуальної для конкретної комунікації, що мотивується прагматичною метафункцією медіасфери, її апеляцією до масової аудиторії.

Дискусійним у мовознавстві, на нашу думку, є також питання кореляції понять "тип" і "жанр" щодо аналізу медіатексту. Зокрема, Т. Добросклонська у своїй медіалінгвістичній теорії більшу дослідницьку увагу виявляє не жанру, а саме типу медіатексту. Жанр, на її думку, є одним із параметрів типологічного опису текстів ЗМІ. Динаміка жанрів медіамовлення мотивує пластичність цієї сфери, дозволяє співвідносити "стійку структуру з безкінечною (мовною — Д.Д.) різноманітністю та рухливістю реального текстового матеріалу" [7, с. 33]. Дослідниця пропонує універсальну стратифікацію текстів медіа, що дозволяє "достовірно відобразити реальну комбінаторику функцій повідомлення та впливу в тому чи іншому типі медіатекстів" [7, с. 33], розрізняє такі типи текстів ЗМІ: новини, інформаційна аналітика, публіцистика, реклама. Окрім власне лінгвального критерію при виокремленні т. зв. типів медіатекстів, Т. Добросклонська зважає і на тематичну доміанту (за її словами, "медіатопіку"), що "демонструє наявність стійких тематичних структур, навколо яких організуються всі тексти масової інформації" [7, с. 33].

Хоча, на нашу думку, більш доцільно говорити про жанрову, а не типологічну диференціацію медіаресурсу, в межах якої тематичний критерій є відносним і в жодному разі не первинним, оскільки мовна палітра реалізації тієї чи іншої теми, зокрема в медіа, кількісно і якісно є більш наповненою, функціонально зумовленою в порівнянні з тематичною детермінацією медіасфери. Тому позиція, зокрема, А. Шиліної щодо розрізнення жанрів медіатекстів відповідно до порушуваних у них тем (наприклад, окремі жанри *розмова про сім'ю*, *розмова про дітей*, *розмова про секс* та ін.) [14] є щонайменше дискусійною.

Таким чином, власне лінгвальний, а тим більше тематичний критерій диференціації жанрів масової інформації, як на наш погляд, не можуть бути оптимальними й охоплювати всі можливі особливості суспільної комунікації, а тому мають бути доповненими аналізом функціональних параметрів мовних одиниць, об'єднаних не тільки за формою і змістом, а у й відповідності до сфери спілкування, типу тексту та закладених іманентно завдань і цілей його творення. Це підтверджує думку В. Матвеевої щодо моделі лінгвістичного опису жанру, яка базується на деталізованій характеристиці екстралінгвальної для конкретного жанру реальності, скорельованої з інтерпретацією рівневої організації його мовних засобів [10, с. 217-218], з урахуванням їх функціонального потенціалу, універсального або ж типового лише для певного жанру чи групи жанрів.

Це, у свою чергу, пояснює варіативний характер відомої в гуманітаристиці жанрової диференціації медіатекстів на інформаційні, аналітичні та художньо-публіцистичні, представленої у працях багатьох дослідників у галузі медійної жанрології. Зокрема, О. Тертичний, на думку якого медіажанри - "стійкі типи публікацій, об'єднаних спільними змістово-формальними ознаками" [13, с. 12], визначаючи типові більшою мірою для журналістики жанротвірні фактори (предмет відображення, цільова установка, функція, метод відображення), що важливо, аналізує також мовний ресурс у процесі жанротворення. Так, інформаційні жанри - "основні носії оперативної інформації, що дозволяють аудиторії проводити постійний моніторинг найбільш знакових, цікавих подій у тій чи іншій сфері дійсності" [13, с. 52]. Аналітичні жанри, у свою чергу, передбачають "орієнтованість не стільки на повідомлення, скільки на аналіз повідомлюваного, інтерпретацій подій, процесів чи ситуацій" [13, с. 92]. Художньо-публіцистичні ж жанри розглядаються як "авторська" медіаторчість, мова якої є варіативною щодо художньої образності, емоційної насиченості текстів, глибини авторського бачення дійсності" [13, с. 248].

Відтак, критерієм найбільш оптимальної у філології, як на наш погляд, стратифікації жанрів медіасфери є мовно-

функціональна домінанта тексту, мотивована специфікою поєднання екстра- й інтралінгвальних одиниць/параметрів. Це зумовлює те, що будь-який медіажанр спроектований на інформативність, а отже, інформування в медіажанрах реалізується в узагальнених для цієї сфери мовних формах - "повідомлення, оповіді, викладу" [13, с. 49] матеріалу. Так, в основі інформаційних жанрів лежить "оперативне оформлення актуальної інформації". Аналітичні жанри контамінують інформаційну й аналітичну функції медіа, а художньо-публіцистичні передають актуальну інформацію в образній формі, що впливає на уяву адресата [11, с. 7].

Також важливими, на нашу думку, рисами текстів ЗМІ є їх дифузність, відкритість, полілогічність, які, у свою чергу, мотивують реалізацію в медіа, окрім інформативної, ряду принципово важливих функцій - впливу, переконання, часто - маніпуляції масовою мовною свідомістю. Неодноразово наголошувалося лінгвістами, зокрема О. Тертичним, Л. Дускаєвою та ін., і на тому, що розширення жанрової, функціональної парадигми медіатекстів мотивується тяжінням до діалогізації / полілогізації, які визначають, передусім, трансформацію мовного ресурсу, що забезпечує їх реалізацію.

А отже, цілком закономірною можна вважати простежувану останнім часом активну тенденцію до розмивання чітких меж між жанрами, а в результаті - до появи великої кількості синкретичних жанрів і перехідних жанрових утворень, які, залежно від типу комунікації, можуть мати мовні та функціональні варіації, мотивовані кореляцією екстра- й інтралінгвальної реальності. Це, мотивується, на думку Л. Дускаєвої, тим, що жанр (насамперед, у медіа) - "гнучке утворення, покликане реалізувати типову інтенцію, але здатне "підлаштуватися" під індивідуальні авторські комунікативні цілі, що виникають у даній сфері спілкування, тому жанрові схеми в різних текстах експлікуються повністю або частково, залежно від характеру індивідуального авторського задуму" [8, с. 78].

Саме індивідуалізація медіажанрів є, як точно зазначає Л. Дускаєва, тим критерієм, що дозволяє виокремлювати

(паралельно з інформаційними) оцінні та спонукальні жанри медіа, в яких, у першу чергу, виявляється різного роду модальність у діалогічних, полілогічних конструкціях.

Таким чином, поняття жанру (з його термінологічними варіантами *мовний жанр / мовленнєвий жанр*) є актуальним об'єктом дослідження сучасної науки. Неоднозначність у дефініції та виробленні оптимальних критеріїв щодо аналізу жанру призводить до перманентних фахових дискусій, виявлених у різних, зокрема, філологічному, напрямках знання. У свою чергу, лінгвістичне доведення природи жанру, жанротвірних чинників еволюціонувало — від акцентування уваги, передусім, на змістово-формальних, тематичних характеристиках художнього тексту (за М. Бахтіним та ін.) до з'ясування функціональних, комунікативних доміант мовних одиниць у медіажанрах. Така зміна дослідницької парадигми мотивована постійним функціональним розвитком літературної мови, її жанрів, динамічна природа яких окреслює перспективи модерної лінгвістичної генології.

1. Gajda S. Stylistics Today / S. Gajda // Stylistyka . I. Stylistyka dziś . Opole. - 1992. 2. Jelinek M. K teoretickým otázkám srovnávací stylistiky slovanských jazyků / M. Jelinek // Sborník prací filosofické fakulty Vrněnské university, A 11. - 1963. 3. Бахтин М.М. Проблема речевых жанров / М.М. Бахтин // Эстетика словесного творчества. - М. : Искусство, 1979. - С. 237-280. 4. Васильева А.Н. О формах существования функционально-стилистической системы / А.Н. Васильева // Структура лингвостилистики и ее основные категории. Пермь, 1983. 5. Дементьев В.В. Изучение речевых жанров: обзор работ в современной русистике / В.В. Дементьев // Вопросы языкознания. - 1997. - № 1. - С. 109-121. 6. Дементьев В.В. Социопрагматический аспект теории речевых жанров / В.В. Дементьев, К.Ф. Седов. - Саратов, 1998. 7. Добросклонская Т.Г. Язык средств массовой информации : учебное пособие / Т.Г. Добросклонская. - М. : КДУ, 2012. - 116 с. 8. Дускаева Л.Р. Диалогическая природа газетных речевых жанров / Л.Р. Дускаева / Под ред. М.Н.Кожиной. - Изд. 2-е, доп., испр. - Спб . : СПбГУ : Филол. Факультет, 2012. - 274 с. 9. Кожина М.Н. О специфике художественной и научной речи в аспекте функциональной стилистики / М.Н. Кожина. - Пермь, 1966. 10. Матвеева Т.В.

Тональность разговорного текста : три способа описания / Т.В. Матвеева // *Stylistyka*. Y. Opole, 1996. 11. Речевые жанры СМИ : теория и практика : учебно-методическое пособие [Текст] / сост. Е.В. Осетрова. – Красноярск : Сиб. федер. Ун-т, 2012. – 68 с. 12. Салимовский В.А. Жанры речи в функционально-стилистическом освещении (научный академический текст) / В.А. Салимовский — Пермь : Изд-во Перм. ун-та, 2002. - 236 с. 13. Тertychnyy A.A. Жанры периодической печати / А.А. Тertychnyy. - М. : Аспект-Пресс, 2011. - 320 с. 14. Шилина А.Г. Русскоязычный женский журнал Украины в аспекте теории текста (синергетический анализ) : монография / А.Г. Шилина. – Симферополь : Антиква, 2012. – 280 с.

Gajda S. *Stylistics Today* / S. Gajda // *Stylistyka*. I. *Stylistyka dziś*. Opole. - 1992. 2. Jelinek M. K teoretickým otázkám srovnávací stylistiky slovanských jazyků / M. Jelinek // *Sborník prací filosofické fakulty Brněnské university*, A 11. - 1963. 3. Bahtin M.M. Problema rechevyih zhanrov / M.M. Bahtin // *Estetika slovesnogo tvorchestva*. - М. : Iskusstvo, 1979. - S. 237-280. 4. Vasileva A.N. O formah suschestvovaniya funktsionalno-stilisticheskoy sistemyi / A.N. Vasileva // *Struktura lingvostilistiki i ee osnovnyie kategorii*. Perm, 1983. 5. Dementev V.V. Izuchenie rechevyih zhanrov: obzor rabot v sovremennoy rusistike / V.V. Dementev // *Voprosy yazykoznaniiya*. - 1997. - № 1. - S. 109-121. 6. Dementev V.V. Sotsiopragmaticheskiy aspekt teorii rechevyih zhanrov / V.V. Dementev, K.F. Sedov. - Saratov, 1998. 7. Dobrosklonskaya T.G. *Yazyk sredstv massovoy informatsii* : uchebnoe posobie / T.G. Dobrosklonskaya. - М. : KDU, 2012. - 116 s. 8. Duskaeva L.R. *Dialogicheskaya priroda gazetnyih rechevyih zhanrov* / L.R. Duskaeva / Pod red. M.N. Kozhinoy. - Izd. 2-e, dop., ispr. - Spb. : SPbGU : Filol. Fakultet, 2012. - 274 s. 9. Kozhina M.N. O spetsifike hudozhestvennoy i nauchnoy rechi v aspekte funktsionalnoy stilistiki / M.N. Kozhina. - Perm, 1966. 10. Matveeva T.V. Tonalnost razgovornogo teksta : tri sposoba opisaniya / T.V. Matveeva // *Stylistyka*. Y. Opole, 1996. 11. Rechevyie zhanryi SMI : teoriya i praktika : uchebno-metodicheskoe posobie [Tekst] / sost. E.V. Osetrova. – Krasnoyarsk : Sib. feder. Un-t, 2012. – 68 s. 12. Salimovskiy V.A. Zhanryi rechi v funktsionalno-stilisticheskom osveschenii (nauchniy akademicheskiy tekst) / V.A. Salimovskiy — Perm : Izd-vo Perm. Un-ta, 2002. - 236 s. 13. Tertychnyy A.A. Zhanry periodicheskoy pechati / A.A. Tertychnyy. - М. : Aspekt-Press, 2011. - 320 s. 14. Shilina A.G. *Russkoyazychnyy zhenskiy zhurnal Ukrainyi v aspekte teorii teksta (sinergeticheskiy analiz)* : monografiya / A.G. Shilina. – Simferopol : Antikva, 2012. – 280 s.

Dergach D.V. Differential criteria of *genre* category in the linguistic analysis.

The author analyzes the ideas about the nature, architectonics and differential features of genres, formulated in linguistics. Attention is paid to the evolution of linguistic genre theory's research paradigm - traditional, modern, discussion and future aspects of the professional examination of the genre categories. Ambiguity in definition and development of optimal criteria for genre analysis leads to permanent professional discussions in different areas of knowledge, including philology. In turn, the analysis of linguistic genre's extra- and intralingual has evolved - from focusing primarily on the content, formal and thematic characteristics of the literary text (M. Bakhtin and others) to clarifying the functional, communicative dominant language units in mediagenres. This shift in research paradigm is motivated by permanent functional development of the literary language, its genres, dynamic nature of which outlines the perspectives of modern linguistic genre theory.

Keywords: genre, speech genre, intergenre formation, factors for genre's creation, mediagenre.

Дергач Д.В. Дифференциальные критерии категории *жанр* в лингвистическом анализе.

В статье анализируются идеи относительно природы, архитектоники и дифференциальных особенностей жанров, сформулированные в языкознании. Обращается внимание на эволюцию исследовательской парадигмы лингвистической генологии - традиционные, новые, дискуссионные и перспективные аспекты профессионального рассмотрения категории жанра.

Ключевые слова: жанр, речевой жанр, междужанровое образование, жанроформирующие факторы, медиажанр.

Сизонов Д.Ю., к. філол. н.

ПОНЯТТЯ "ЛЕКСЕМА-ЯРЛИК" В СУЧАСНІЙ МЕДІАЛІНГВІСТИЦІ: ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

У статті з позицій функціоналізму аналізується поняття "лексема-ярлик", яке в сучасній медіалінгвістиці співвідноситься з тактиками переконання та впливу, стратегіями медіатехнологій, медійними ідеологемами, концептами як дискурсивними та текстовими категоріями засобів масової інформації.

Ключові слова: медіалінгвістика, медійна ідеологема, мас-медійний концепт, медіатехнології, лексема-ярлик.

У сучасній медіалінгвістиці мова засобів масової інформації вивчається в різних аспектах: від лінгвостилістичного та прагматичного до функціонально-семіотичного. Як відомо, кожний медійний текст має прагматичну складову частину, яка стає домінантною в медіадискурсі. Це пояснюється особливою функцією мови масової інформації – впливу з боку адресанта на свідомість адресата з метою утвердження заданих концепцій. Лексеми-ярлики в такому ракурсі виступають певними маркерами заданих функцій ЗМІ. Медійний дискурс, як відомо, має велику кількість медійних лексем-ярликів, тобто лексем, які є фондом мас-медіа для конкретної комунікативної сфери діяльності. У цей медіафонд входять різні концепти та ідеологеми, що складають "ядрову" лексику⁵.

⁵За Г. Солгаником, лексика газети поділяється на "ядрову", тобто центральну, та "периферійну". Під лексикою ядра дослідник розуміє частотність вживання тих чи інших термінологічних одиниць у медійному тексті, що відображають проблеми доби в різних сферах людського життя (культури, науці, політиці, медицині тощо) та належать до стилю масової інформації. Лексика ж "периферійна" – це та, що за частотністю вживання (і відповідно, впливу на реципієнта) використовується набагато менше; вона є вузьковживаною і стосується окремих сфер діяльності людини.

У мас-медійному тексті серед нефонового, тобто периферійного, шару лексики виділяються різні лексеми-ярлики як універсалії стилю масової інформації. Вони можуть сприяти маніпуляції свідомістю, адже основне завдання таких одиниць вплинути на суспільну думку. Лексема-ярлик виконує чітко визначену функцію ЗМІ – переконання адресата завдяки яскравим образам, оцінним контекстам, естетизації та ін.

За словами Н. Арутюнової, лексеми-ярлики – це доміанти масової свідомості, що забезпечують його локальну та глобально-змістову зв'язність [1, с. 112]. Як зазначає Н. Валгіна, "ключові слова, які стають домінантними позначеннями, створюють навколо себе єдиний змістовий контекст, в який прямо чи опосередковано входять й інші слова-поняття (зокрема медичні, економічні, політичні тощо)" [2, с. 43]. Наприклад, у критичній статті *"Газова ейфорія"* ["Україна молода", грудень 2009] основний зміст тексту групується навколо лексем-ярликів (ярликових словосполучень⁶) *газова ейфорія*, *газова істерія*, *газова артерія* (усі слова є гібридами медичних й економічних термінів): *Наприкінці року в українській владі спостерігається "газова ейфорія". Знаючи випадки минулих років, коли головна газова артерія перекривалась російською стороною у новорічну ніч, Прем'єр "підстраховується" і їде до Москви, щоб не допустити подібного цього Нового року (адже газова істерія починається не зразу, а з початком виборчої кампанії).*

Зауважимо, що автор аналізованого тексту, використовуючи детермінологізовані медичні лексеми, намагається вплинути на реципієнта шляхом використання відомих йому термінів (адже медична сфера на сьогодні характеризується гострою увагою суспільства). Як бачимо, лексеми-ярлики можуть впливати на світогляд людини, а в медіатексті виникати як авторська номінація, неологізм, підхоплений іншими суб'єктами мас-медіа: *вакциновбивця*, *небесна канцелярія*, *євроамнезія*, *спікеріада*, *президентоманія* тощо.

⁶ Термін у науковий обіг уведений Г. Солгаником та розтлумачений представниками московської стилістичної школи.

Дослідники мови ЗМІ говорять, що лексеми-ярлики є ключовими словами медійного тексту, що організують дискурсивний медійний простір. Ефективність медіадискурсу загалом та медіатексту зокрема залежить не тільки від експліцитних текстових категорій, зокрема й лексем-ярликів (що, фактично, лежать на поверхні медійного тексту), а й від імпліцитних стратегій та тактик переконання, доцільного використання лінгвістичних прийомів впливу, свідомо обраних автором для втілення своєї інтенції, але не помічених реципієнтом.

До основних стратегій організації медійного тексту можна віднести *ідеологему* (у соціології та політології – сукупність поглядів та представлень, з яких складається самопізнання народу / нації) як лінгвістичний спосіб утвердження заданих концептів у засобах масової інформації, *переконання* за допомогою оцінки (як позитивної, так і негативної), *стратегію найменування* як стилістично-ідеологічну категорію, стилістичну *тональність тексту* як спосіб впливу на адресата та *інтерпретацію* як лінгвістичний прийом імпліцитного переконання.

Ідеологема, відповідно, виступає як "світоглядна установка, закріплена в мовній формі; певний концептуальний смисл" [6, с. 34], мовна одиниця, семантика якої відповідає домінантним настроям суспільства, усталене слово чи словосполучення, що несе певний ідеологічний зміст.

У мас-медійному тексті задана ідея, що визначена задалегідь, реалізовується за допомогою авторської компетенції, оцінки ситуації, інтерпретації дійсності, стратегії найменування та обраної адресатом стилістичної манери викладу. Ідеологема ж, за словами Н. Клушиної, передбачає собою цільовий вплив з боку адресанта на свідомість адресата шляхом заданої задалегідь ідеї [5, с. 80]. У цій заданості лежить відмінність ідеологеми від усіх інших, суміжних з нею, понять, зокрема концептів та стереотипів пізнання.

Серед великої кількості заданих номінацій, що є домінантами різних галузей суспільства – політики, економіки, медицини,

культури – можна виділити велику кількість концептуальних груп ідеологем, які будуть відрізнятися засобами й способами впливу та метою вживання. Розглядаючи, наприклад, номінативні ідеологеми на позначення політичного життя (адже політика на сьогодні є чи не найважливішою ідеологічною системою, а ЗМІ – інструментом донесення ідеологем до суспільства), виділяються ідеологеми *друга / ворога, антиконституційності / демократії, імперії зла / цивілізованості, зовнішньополітичного / внутрішньополітичного вектору* тощо. О. Вольф наголошує на постійній опозиції ідеологем як в суспільстві загалом, так і в медіатекстах зокрема [3, с. 139].

Цікаво, що ідеологеми не існують ізольовано одна від одної, вони взаємовпливають та взаємодоповнюються. Так, наприклад, ідеологеми *влада / опозиція* та *хвороба / видужування*, які належать до різних заданих номінацій (перша – політична, друга – медична), використовуються в мас-медійному тексті й у політичному, й у медичному контекстах. Пор., *Температура в Київській владі вже давно за 36, б. Провладним депутатам Київської варті йти з політики та лікуватися* ["Український тиждень", грудень 2009] та *Епідемія грипу скінчиться із завершенням президентської кампанії. Влада зміниться – і зміниться епідеміологічна ситуація в країні* ["Газета по-українськи", грудень 2009]. Часто поєднання таких ідеологем виносяться у заголовки аналітичних жанрів мас-медіа: *Економіка країни – 2013: одужання чи прогресуюча хвороба?* [Українська правда, вересень 2013], *Вірусне захворювання української опозиції перед парламентськими виборами* [Gazeta.ua, березень 2010] та ін.

У сучасній науці виділяють **соціальні** (на позначення життєвих реалій) та **особистісні** (ті, що стосуються окремої людини) ідеологеми як "універсальні стилі масової інформації, що задає певний ідеологічний модус медіатексту" [7, с. 56]. Частотною є ситуація, коли в контексті із соціальними ідеологемами на позначення політичних подій, входять і номінації з інших галузей суспільства. Наприклад, у контексті соціальних політичних ідеологем зустрічаються медичні номінації (детермінологізовані

медичні лексеми), які часто слугують для більшої виразності, сильнішого впливу на реципієнта в медійному дискурсі: *Занести гроші в парламент* (про корупцію. – Д.С.), *все одно, що стафілокок у пологовий будинок* ["Україна молода", листопад 2009]; *Епідемію грипу організували БЮТ, їм вигідно керувати "хворим натовпом* [Gazeta.ua, грудень 2009]; *Грип прийшов і в Раду, але йому не дуже раді...* ["Країна", грудень 2009]; *Свинячий грип, як дзеркало, в якому видні всі помилки влади* ["День", грудень 2009]; *Вірус типу А відтепер контролює сама ЮВ* ["Країна", грудень 2009]; *Епідемія грипу, як війна – на неї можна списати всі невдачі у владі* [Gazeta.ua, із інтерв'ю В. Литвина, січень 2010] тощо.

Крім соціальних ідеологем, у медійному тексті виявляється велика кількість особистісних ідеологем, які сконструйовані навколо "героїв нашого часу". Особистісні ідеологеми складаються, передусім, навколо керівників держави, прем'єр-міністрів, спікерів, депутатів (якщо стосується політики), народних та заслужених артистів естради, фешн-, кіно-, теле- та радіоіндустрії (якщо стосується шоу-бізнесу) та ін. Подібні ідеологеми укорінюються в масовій свідомості за допомогою стереотипів, що тиражуються у ЗМІ. У політиці, наприклад, особистісними ідеологемами є *перший непрохідний* (про Л. Кравчука), *багатовекторний лідер* (про Л. Кучму), *лідер нації* (про В. Ющенка), *стабільний Президент* (про В. Януковича), *леді Ю* (про Ю. Тимошенко), *ВВП* (про В. Путіна), *вічний Президент* (про О. Лукашенка) та ін. У спорті, музиці, кіно, телебаченні, театрі та літературі особистісними ідеологемами є, наприклад, *золота рибка* (про Я. Клочкову), *Шева* (про А. Шевченка), *співачий ректор* (про М. Поплавського), *"аланчик"* (про А. Бадоева), *Примадонна* (про А. Пугачову), *українська Мадонна* (про І. Білик), *Кобзар* (про Т. Шевченка), *вічний революціонер* (про І. Франка) та ін.

Інколи буває ситуація, за якої особистісна ідеологема без контекстуального змісту не розуміється, або сприймається реципієнтом неоднозначно. Пор., *Славетний Богдан* (про Б. Хмельницького. – Д. С.) *екранізований у більше ніж сотні картин, як науково-популярних, так і художніх* [Телекритика,

січень 2008] та *Пишов від нас славетний Богдан* (про Б. Ступку. – Д. С.) – *символ українського кіно та театру* [УНІАН, із заяви А. Роговцевої, серпень 2012].

Особистісні ідеологеми формуються й навколо кожного відомого політичного лідера, які часто можуть носити цей ідеологічний "титул" за приналежністю до тієї чи іншої політичної партії, того чи іншого політичного табору: *біло-блакитний* (про В. Януковича), *біло-сердешна* (про Ю. Тимошенко), *помаранчевий* (про В. Ющенка), *"свободівець"* (про О. Тягнибока), *"ударівець"* (про В. Кличка) та ін. Особистісні ідеологеми за своєю структурою та семантикою наближаються до онімів та відонімних одиниць. Власні імена в медійному тексті перебувають у полі авторської стилістично-ідеологічної трансформації загальнономовної картини світу, що тяжіє до утвердження в масовій свідомості оцінного (негативного, позитивного чи нейтрального) значення по відношенню до людини, зокрема, публічної: про Л. Кравчука – *кравчучка, по-першопрезидентському*, про Л. Кучму – *кучмізм, антикучміські*, про Ю. Тимошенко – *БЮТівська мама, дама з косою, "залізна леді"*, про В. Ющенка – *помаранчевий Ющ, ющенківська* тощо.

Особистісні ідеологеми допомагають формувати стереотипи соціальної поведінки громадян, тобто виконують морально-дидактичні функції. У них на перший план висувається одна чи кілька (позитивних або негативних) основних рис характеру особистості, що виявляється в яскравих епізодах її життя. Такі показові риси в медіатексті підкреслюються, посилюються, інші – зникають. При цьому, не завжди названі риси є позитивно окресленими, наприклад, *бджолознавець* (про В. Ющенка), *КрисЮля* (про Ю. Тимошенко), *кролик Сеня* (про А. Яценюка), *Льоня-Космос* (про Л. Черновецького), *Геша* (про Г. Кернаса) та ін. Таким чином, відбувається певна демонізація, негативна конотація особистості.

Ідеологема, таким чином, є завідомо заданою ідеєю, що слугує основою номінації та закріплюється в масовій свідомості

як вербально-ментальний стереотип за допомогою певних мовних засобів, зокрема лексем-ярликів.

Близькими до ідеологем концепти – феномени інформаційної соціосвідомості, певні поняття, теми, ідеї, що пов'язані з емоційним сприйняттям конкретного явища, його історією та глибиною розуміння; певний звуковий комплекс, семантика якого розширюється завдяки тиражуванню в мові ЗМІ. Концепт за допомогою засобів масової інформації (у медіадискурсі в цілому) відображає соціальну значимість у політичній, економічній, культурній та інших сферах життя.

Так, у більшості політичних статей аналітичного жанру виділяються концепти, що є найбільш частотними щодо вживання (це, насамперед, громадсько-політична лексика) та впливовості на реципієнта (лексеми з інших сфер життя, наприклад, медицини): *У неділю, 14 лютого, настала "політична смерть" діючого Президента Ющенка (він набрав лише 5%). Центральна виборча комісія винесла життєво важливе рішення по відношенню до переможця виборів – Віктора Януковича. Хоча, деякі аналітики відзначають "смерть" помаранчевого лідера нації лише як клінічну, тобто Ющенко заявить ще про себе або як Прем'єр, або як опозиціонер. У будь-якому разі "смерть" біологічна, як політика вищого ешелону влади, за переконаннями відомих журналістів-хронікерів Мустафи Наєма та Дмитра Видріна, настає для пані Тимошенко – її політичною діяльністю вже не цікавляться ані європейські, ані вітчизняні журналісти ["Дзеркало тижня", лютий 2010].*

Як бачимо, на фоні концептуальних лексем-ярликів політичного характеру в даному медійному тексті функціонують медичні терміни у вторинній номінації як лінгвопрагматичні доміанти "зادля згущення думки та більш точного слововживання" [4, с. 112]. Концепти, що є відповідними політологічними термінами, не мають оцінного характеру, а слова "периферійні" навпаки – набула конотаційна функція виходить на перший план.

Концепт, таким чином, є не просто словом, а певним мовним знаком та генетичним символом, що передає загальний національний колорит та соціокультурний зміст. Глибинність концепту надає лінгвокультурний колорит, що присутній будь-якому суспільству з будь-якою мовою, на що, власне, і вказує універсальність цієї категорії в мовній картині світу. Лексема-ярлик у медійному тексті, відповідно, є не просто однобічною характеристикою особистості чи явища, але їх ідеологічною інтерпретацією. Вибір лексеми-ярлика – соціальне явище, бо тактика навішування ярликів належить авторові / журналісту, що є представником третьої владної сили, а отже і соціуму в цілому.

1. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Н. Арутюнова. – М. : Языки русской культуры, 1998. – 896 с. 2. Валгина Н. Теория текста / Валгина Н. – М. : Публицистика, 2003. – 250 с. 3. Вольф Е.М. Функциональная семантика оценки / Е.М. Вольф / Вступ. ст. Н.Д. Арутюновой, И.И. Чельшевой. – М. : КомКнига, 2006. – 280 с. 4. Добросклонская Т. Язык европейской качественной прессы в контексте прагмалингвистики: новости, комментарии, критика / Добросклонская Т. // Язык современной публицистики: [сб. статей] / под ред. Г. Солганика. – М. : Полиграфист, 2005. – 352 с. 5. Клушина Н. Публицистический текст в прагматическом аспекте / Клушина Н. // Язык массовой и межличностной коммуникации / под ред. Г. Солганика. – М. : МедиаМир, 2007. – С. 76-83. 6. Купина Н. А. Идеологемы как ключевые единицы политического языка // Лингвистика : бюл. Урал. лингв. общ-ва. - Екатеринбург, 2003. – Вып. 11. – С. 32-41. 7. Медіалінгвістика : словник термінів і понять / Л.І. Шевченко, Д.В. Дергач, Д.Ю. Сизонов / за ред. Л.І. Шевченко. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2013. – 247 с.

1. Arutjunova N. D. Jazyk i mir cheloveka / N. Arutjunova. – М. : Jazyki russkoj kul'tury, 1998. – 896 s. 2. Valgina N. Teorija teksta / Valgina N. – М. : Publicistika, 2003. – 250 s. 3. Vol'f E.M. Funkcional'naja semantika ocenki / E.M. Vol'f / Vstup. st. N.D. Arutjunovoj, I.I. Chelyshevoj. – М. : KomKniga, 2006. – 280 s. 4. Dobrosklonskaja T. Jazyk evropejskoj kachestvennoj pressy v kontekste pragmalingvistiki: novosti, kommentarii, kritika / Dobroklonskaja T. // Jazyk sovremennoj publicistiki: [sb. statej] / pod red. G. Solganika. – М. : Poligrafist, 2005. – 352 s. 5. Klushina N. Publicisticheskij tekst v pragmaticheskom aspekte / Klushina

N. // Jazyk masovj i mezhlchnostnoj kommunikacii / pod red. G. Solganika. – M. : MediaMir, 2007. – S. 76-83. 6. Kupina N. A. Ideologemy kak kljuchevye edincy politicheskogo jazyka // Lingvistika : bjul. Ural. lingv. obshh-va. – Ekaterinburg, 2003. – Vyp. 11. – S. 32-41. 7. Medialingvistika : slovník terminiv i ponjat' / L.I. Shevchenko, D.V. Dergach, D.Y. Sizonov / za red. L.I. Shevchenko. – K. : VPC "Kiivskij universitet", 2013. – 247 s.

Syzonov D.Y. Concept "lexeme-label" in modern medialogistics: functional aspects.

The author touches upon the problem of "lexeme-label", analyses it in a functional aspect, proves, that in modern medialogistics it is correlated with the tactics of persuasion and influence, strategies of mediatechnologies, media ideologems, concepts as discursive and text categories of mass media. The special attention is paid to the conceptual groups of ideologems, that mark the phenomena of politics, economy, art and other spheres of social life. In particular, social (friend /enemy, unconstitutionalness / democracy, empire of evil / civility, vector of foreign policy / home policy etc.) and personality (V. Yanukovych, V. Yushchenko, Y. Tymoshenko etc.) ideologems are investigated in the article. In mass-media text lexemes-labels become forward as certain markers of social, economic, political and cultural life, dominant denotations of certain realities of society's life. A lexeme-label performs the clearly certain function of mass-media – persuasion of addressee due to bright offenses, evaluation contexts etc. Accordingly, a lexeme-label in media text is not simply one-sided description of personality or phenomenon, but its ideological interpretation. A choice of lexeme-label is the social phenomenon, because tactics of hanging of labels belong to the author / to the journalist – the representative of the third imperious force and society in general.

Keywords: medialogistics, media ideologem, media concept, media technologies.

Сизонов Д.Ю. Понятие "лексема-ярлык" в современной медиалингвистике: функциональный аспект.

В статье с позиций функционализма анализируется понятие "лексема-ярлык", которое в современной медиа-

лингвистике соотносится с тактиками убеждения и влияния, стратегиями медиатехнологий, медийными идеологемами и концептами как дискурсивными и текстовыми категориями средств массовой информации.

Ключевые слова: медиалингвистика, медийная идеологема, масс-медийный концепт, медиатехнологии, лексема-ярлык.

УДК 811.161.2:316.77

Булах М.Б., маг.

КАТЕГОРИЯ ОЦІНКИ В СЕМАНТИЦІ МЕДІЙНИХ ПЕРИФРАЗІВ

У статті розглянуто оцінні характеристики перифразів в українських мас-медійних текстах. Визначено експліцитні та імпліцитні способи вираження категорії оцінки в медіа, зокрема в семантиці перифразів. Досліджено особливості функціонування перифразів-антропонімів в текстах ЗМІ.

Ключові слова: перифраз, мова ЗМІ, категорія оцінки, семантичний потенціал.

Роль засобів масової інформації в сучасному інформаційному світі полягає не тільки у фіксації основних аспектів динаміки суспільного життя, а, водночас, у відображенні соціальної, політичної, культурної та ін. ситуації в мовному просторі. З огляду на поширеність та доступність, ЗМІ впливають на всі сфери життя людини, а їх мова визначає тип мислення, світоглядні засади індивідууму та суспільства в цілому.

Тексти ЗМІ є репрезентантом масової мовної свідомості, а отже, дозволяють дослідити аксіологічну модель суспільства, його цінності та норми. Вплив засобів масової інформації, явний чи прихований, виявляється на всіх рівнях розвитку соціуму, в різних сферах, що засвідчують саме таку тенденцію. Таким чином, ЗМІ не тільки відтворюють уже актуальні для суспільства цінності, а й, що важливо, моделюють нові, часто

нав'язливо поширюючи їх текстуально чи графічно. Відтак, обов'язковим елементом уже названого маніпулятивного дискурсу ЗМІ є мовні одиниці з їх оцінним (аксіологічним) потенціалом.

Проблема мовного вираження оцінки та емоцій, як відомо, представлена у працях таких лінгвістів, як Н.Д. Арутюнова, О.В. Бабаєва, О.М. Вольф, Т.А. Космеда, В.І. Шаховський та ін. Категорія оцінки в дискурсі ЗМІ розглядається в різних аспектах: її модифікації, ролі у формуванні стереотипів, використання в маніпулятивних тактиках. Оцінний компонент значення, у свою чергу, є предметом зацікавлення медіалінгвістів, особливо у сфері політичного медіа-дискурсу.

Категорія оцінки в мові відображена у значенні мовних знаків, у мовленні – в оказіональних значеннях (слова, які не мають оцінного компонента в семантиці, реалізують оцінну функцію в контексті). Оцінний компонент виділяють в плані денотата й конотата, а також як складову частину оцінних концептів.

У такому разі варто звернути увагу на неоднозначність розуміння термінів "емотивність" і "оцінність". Зокрема, О.М. Вольф використовує ці два поняття синонімічно, вказуючи, що емотивність може включати як емоційну, так і раціональну оцінки. За словами дослідниці, "емотивність – це компонент взаємодії суб'єкта і об'єкта оцінки, який виражає ставлення суб'єкта до об'єкта" [2, с. 37]. У свою чергу, В.І. Шаховський вважає, що функція оцінки – одна з функцій емотивів, і в емотивах оцінка завжди емоційна [4, с. 53]. Суперечливим питанням аксіології є проблема співвідношення емоційного та раціонального (інтелектуально-логічного) в оцінці. Суб'єктивісти й об'єктивісти вважають основним і первинним емоції та раціональні судження відповідно. Визначити первинне в оцінці допомагають засоби самої мови, які диференціюють два види оцінки: предикат думки вказує на раціональність оцінки, експресивні та афективні прикметники посилюють емоційність [2, с. 40-41].

Оцінка "стосується понятійних категорій, під якими розуміються смислові компоненти загального характеру, що властиві великим класам мовних одиниць, які виражають різні засоби на кожному рівні мовної структури" [5, с. 6]. Як зазначає О.М. Вольф, оцінка є модальною рамкою, структура якої складається з обов'язкових і периферійних елементів, імпліцитних і експліцитних. Експліцитним елементом є об'єкт оцінки, а оцінна шкала, стереотипи, аспект оцінки, як правило, не виражені. Суб'єкт оцінки може бути вираженим, та частіше є зрозумілим тільки з контексту. Те ж стосується і аксіологічних предикатів і мотивації оцінки, які реалізуються як в експліцитному, так і в імпліцитному плані [2, с. 47].

Дослідники вибудовують шкалу оцінки, структура якої складається із зон "позитивного", "негативного" і "нейтрального" значень. Найбільшу неоднозначність має зона т. зв. "нейтрального" семантичного поля, складність із яким полягає в тому, що не завжди можна розділити нейтральність і байдужість (*indifferent*), тобто нейтральну позицію і нейтральне для оцінки. Крім того, на думку деяких науковців, нейтральність взагалі не притаманна тексту ЗМІ, оскільки кожен текст приховує в собі імпліцитне судження.

В оцінці завжди співіснують об'єктивний і суб'єктивний фактори, до того ж останній, як правило, переважає. "У світі оцінок діє не істинність відносно об'єктивного світу, а істинність відносно концептуального світу учасників акту комунікації" [2, с. 203]. Об'єктивність не характерна для мас-медіа, навіть у тих жанрах, які вважаються об'єктивними (інформаційних – новина, прогноз погоди тощо), оцінність є невід'ємною ознакою.

Серед інших критеріїв класифікації оцінки виділяють: спосіб оцінки (абсолютна чи порівняльна оцінка), аксіологічна інтерпретація (позитивна/негативна), характер завуальованості (експліцитна/імпліцитна), аспектом оцінки (загальні та часткові, серед останніх Н.Д. Арутюнова виділяє 7 типів оцінок) [1, с. 75-76].

Зважаючи на основні функції стилю ЗМІ, при виборі мовних одиниць необхідно орієнтуватися на баланс між

інформативністю й оцінністю. Мовними одиницями, які дозволяють максимально ефективно виконувати функції впливу, емоційності й оцінності, є ті, що виникають як результати реалізації функції вторинної номінації.

Тому для перифразів аспект оцінності є надзвичайно важливим і завжди актуалізованим у семантиці, оскільки таке образне найменування завжди містить у собі оцінку. Цікаво, значення одного й того ж перифраза в залежності від контексту може змінюватися від нейтрального до негативного та від нейтрального до позитивного за шкалою оцінки.

Попередні наші дослідження виявили, що в текстах українських ЗМІ функціонує велика кількість перифразів, особливо – на позначення імен представників суспільної та культурної сфер. (*Незважаючи на цілковитий баланс поглядів гостей, серед яких були навіть "легенда українського парламентаризму" Володимир Литвин, юний нардеп від ПР Сергій Горохов, Олесь Доній та політолог Сергій Таран ("Телекритика", 25.09.2013); Коли патрон 5-го, Петро Порошенко, годину говорив англійською без папірця, моя смілянська рідня вирішила, що він - наш майбутній президент ("Телекритика", 25.09.2013); Вочевидь протистояння "Доктора Сталевого Молота" та "Російського Витязя" – головна боксерська подія року. (УМ, № 143, 03.10.2013); І коли зненацька помітив зворушливу одеську Сольвейг, котра співає своїм голосом, то ніхто вже й секунди не вагався (ДТ, № 21, 14.06.2013).*

Найбільш цікавими з погляду емотивно-оцінних характеристик є перифрази-антропоніми. Вони яскраво презентують оцінкову шкалу "позитивного" та "негативного". (*Безперечно артистичний, в'юнкий і дотепний телетроль нині займає лідерські позиції серед чемпіонів свого жанру (про І.Урганта – М.Б.) (ДТ, № 15, 19.04.2013); Учора Печерський райсуд Києва врешті-решт обрав ректору Національного університету Державної податкової служби Петру Мельнику, якого звинувачують у хабарництві, запобіжний захід. Одіозного "регіонала" не утримуватимуть під вартою, як на*

цьому наполягала прокуратура (мовляв, екс-нардеп може втекти за кордон, тиснути на волі на свідків у справі тощо) (УМ, № 110, 02.08.2013).

Імплицитність смислів деяких лексем у мовленні призводить до того, що їхнє значення передається через підтекст. Це дозволяє використовувати авторам іронію, що змінює нейтральну чи позитивну за шкалою оцінки номінацію на негативну. Наведемо одне з тлумачень іронії, яке пропонує, зокрема, О.М. Калита: "Це форма комізму, яка виражається в емоційно-оцінному естетичному суб'єктивованому ставленні до дійсності, характеризується багатоплановою структурою вираження, при відносній рівноправності цих планів, амбівалентністю, здатністю до двоспрямованості й специфічним емоційним переживанням" [3, с. 33]. Іронічність виникає на основі контрасту позитивного й негативного, коли позитивне в межах цього контексту стає негативним. Позитивні характеристики в окремому контексті набувають зворотнього, зниженого звучання: *Міністр освіти і науки, молоді та спорту Дмитро Табачник порівняв Києво-Могилянську академію з російською **світською левицею** - за всіма описами, мова йшла про Ксенію Собчак.* (ДТ, №7, 25.02.2013); *Зокрема, як це робить головний **"младореформатор"** перший віце-прем'єр Сергій Арбузов, сам виходець із пов'язаного з Сім'єю банківського бізнесу* (ДТ, № 31, 30.09.2013); *Страх прогнівити **"старшого брата"**?* (ДТ, № 31, 30.09.2013); ***"Сім'я"**, яка постійно наращує контроль за країною, насправді має системну проблему – вона цілковито і повністю базується на головному "родинному" стовпі – Вікторові Януковичу* (УП, 13.02.2013).

Набувати позитивного чи негативного значення перифраз може як за рахунок компонентів, що мають яскраво виражену оцінкову семантику (*зірка, король, принцеса, примадонна*): *Так, наприклад, у клубі "Культ" в одній імпрезі поєднали **живого класика української літератури Сергія Жадана і російського барда Вероніку Доліну*** (УМ № 133, 17.09.2013); *Але Шульц вдався **метру української літератури** блискуче, тому видавці, обираючи перекладача для Вальзера, не сумнівалися в тому, хто*

це має бути (УМ № 133, 17.09.2013); Здається, під час вимушеного відпочинку у Рафи (Рафаель Надаль – М.Б.) відкрилися додаткові резерви, які допомогли **"королеві ґрунту"** не тільки виграти рекордний – восьмий – **"Ролан Гаррос"**, а й по-новому розкритися на **"хардових"** кортах. (УМ, № 130, 11.09.2013); Звісно, якби до студії **"Про життя"** завітали такі **монстри українського шоубізу**, як Ірина Білик чи Тая Повалій разом із чоловіком Ігорем Ліхутою (про якого кажуть, що **"Ліхута"** - це не прізвище, а професія!), від призабутих зірок 90-х не лишилося б каменя на камені (**"Телекритика"**, 17.04.2013); Себто Олеся Бузину й **непримиренного скаженого радикала** Олега Ляшка (**"Телекритика"**, 17.04.2013)), так і завдяки несподіваному поєднанню компонентів, яким властива нейтральність у первинному значенні (Далі тут подали синхрон так само запрошеного на YES **"Луценка звільненого"** - у відповідь на запитання, як президентові України звільнити Тимошенко: **"взяти ручку й підписати помилування Тимошенко!"** (**"Телекритика"**, 25.09.2013).

Завдання нейтральних перифразів – надавати різну за критеріями додаткову інформацію про об'єкт мовлення – особу, предмет чи явище (**Напередодні, ставлячи питання до Януковича, чемпіон світу із боксу трохи збився у найбільш відповідальний момент.** (УП, 23.09.2013); УМ поспікувалася з **фронтвумен гурту "Крихітка"** про зміни у гурті, іміджі співачки та у світовій музиці (УМ, №96, 05.07.2013); Таку заяву зробив **президент України Віктор Янукович** на зустрічі з жінками-Героями України. (ДТ, № 37, 14.10.2013)). Для перифразів-антропонімів, як правило, нейтральність не характерна. У свою чергу, загальномовні перифрази, які фіксують у словниках і тиражують у багатьох текстах, поступово втрачають властивість позитивної чи негативної характеристики за шкалою оцінки і функціонують як нейтральні (**Тож для початку Олексій зареєструвався кандидатом від опозиційної сили "РПП – ПАРНАС" на дострокових виборах мера Білокам'яної столиці** (УМ, № 129, 10.09.2013);

Заслуживши за це високу оцінку його як мера Харкова з вуст Вадима Карасьова, уродженця "першої столиці" ("Телекритика", 17.04.2013)).

Як спостерігаємо, відповідно до особливостей стилю масової інформації, перифраз у текстах мас-медіа виконує оцінну функцію (надає негативну оцінку, позитивну або може бути нейтральним). Це дуже важлива особливість перифразів, яка полягає в тому, що, крім вторинної назви, вони надають семантиці слова експресивного забарвлення. А отже, конотовані лексичні одиниці, які мають яскраві оцінні семи, у складі перифраза підсилюють його оцінну й емотивну природу.

Особливо сприятливим у плані вираження позитивної чи негативної оцінки є перифрази-антропоніми, які замінюють імена людей, за критерієм, передусім, асоціацій. Найчастіше вони виражають іронічне ставлення до осіб, зокрема сфери політики, культури, спорту як найбільш репрезентативних сегментів життя та розвитку соціуму. Тим самим використання таких перифразів допомагає виконувати важливу функцію ЗМІ – функцію впливу.

1. Арутюнова Н.Д. Типы языковых значений / Н.Д. Арутюнова. – Москва, 1988. – 341 с. 2. Вольф Е.М. Функциональная семантика оценки / Е.М. Вольф. – Москва, 1985. – 228 с. 3. Калита О. М. Засоби іронії в малій прозі (кінець ХХ – початок ХХІ століття). – монографія. – К. : Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. – 238 с. 4. Шаховский В.И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка. – Воронеж : Воронеж. ун-т, 1987. – 190 с. 5. Якушина Р.М. Динамические параметры оценки (на материале современного английского языка) : автореф. дис. ... канд. филол. наук [Текст] / Р.М. Якушина. – Уфа : Башкирский государственный университет, 2003. – 24 с.

1. Arutjunova N.D. Tipy jazykovyh znachenij / N.D. Arutjunova. – Moskva, 1988. – 341 s. 2. Vol'f E.M. Funkcional'naja semantika ocenki / E.M. Vol'f. – Moskva, 1985. – 228 s. 3. Kalita O. M. Zasoby ironiji v malij prozi (kinec XX – pochatok XXI stolittja). - monographija. – K. : Vydavnyctvo NPU imeni M.P. Dragomanova, 2013. – 238 s. 4. Shahovskij V.I. Kategorizacija jemocij v leksiko-semanticheskoj sisteme jazyka. – Voronezh : Voronezh. un-t, 1987. – 190 s. 5. Jakushina R.M. Dinamicheskie parametry ocenki (na materiale sovremennoho anglijskogo

jazyka) : Avtoref. dis. ... kand. filol. nauk [Tekst] / R.M. Jakushina. – Ufa: Bashkirskij gosudarstvennyj universitet, 2003. – 24 s.

Список умовних скорочень

ДТ – Дзеркало тижня

УМ – Україна молода

УП – Українська правда

Bulakh M.B. Category of evaluation in the semantics of media paraphrase.

The article deals with the analysis of usage of periphrasis in modern Ukrainian mass media functional style. Several researches have studied periphrasis as a functional semantic unit of speech that serves as a mean of figurative and descriptive characterization and contextual synonym of words. The purpose of this paper is to outline specific features of periphrasis as a means of secondary nomination. The article defines the features of periphrasis functioning as an expression of evaluation in modern media texts. The functions of periphrasis used in popular Ukrainian newspapers and online media are analyzed.

The article gives some categorical characteristics of periphrasis as an object of axiological research. Attention is paid to positive, negative and neutral evaluation of periphrasis in language of modern media text. It emphasized that objectivity is not typical for modern media text. This was the reason that a small number of neutral periphrases are used in media text.

A detailed classification of anthroponymic periphrases in aspect of evaluation is represented. The results suggest that the anthroponymic periphrases nominating the representatives of politics, culture and sport are most commonly used.

To conclude it is necessary to indicate that the category of evaluation is necessary feature of periphrasis, which can be defined as a linguistic mean used to influence the consciousness of society. In other words, the goal of positive or negative periphrasis is to enforce certain ideas and opinions in order to manipulate.

According out study we make a conclusion that periphrasis is a special result of secondary nomination process that is formed on

the basic stylistic features. From the results it follows that the frequency of periphrasis use in mass media is increase that present dynamic and evolution of Ukrainian mass media.

Key words: periphrasis, language of mass media, evaluation, semantic potential.

Булах М.Б. Категорія оцінки в семантиці медійних перифразів.

В статті розглянуті оціночні характеристики перифразів в українських мас-медійних текстах. Обозначені експліцитні та імпліцитні способи вираження категорії оцінки в медіа, в частині, в семантиці перифраз. Досліджено особливості функціонування перифраз-антропонімів в текстах СМІ.

Ключові слова: перифраз, мовний код, категорія оцінки, семантичний потенціал.

УДК 811.161.2'38:82-92:316.77

Бойко О. В., магістр.

ЖУРНАЛІСТСЬКЕ РОЗСЛІДУВАННЯ В СИСТЕМІ ЖАНРІВ СТИЛЮ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

У статті зроблено спробу комплексного аналізу журналістського розслідування та встановлення методології творення текстів жанру.

Ключові слова: журналістське розслідування, жанр, методологія, мовний код.

Окрім жанрів в межах сучасного медійного дискурсу є предметом дискусій дослідників у галузі лінгвістики та журналістики. Адак актуальним є питання формування власної методології, специфічних жанрових рис, у зв'язку з якими визначаються функціональні особливості медійного тексту. У цьому контексті можемо розглядати журналістське розслідування, яке, відповідно до поглядів різних дослідників,

аналізується як жанр або один із методів створення текстів інших жанрів стилю ЗМІ.

Специфіка журналістських розслідувань в Україні визначається комплексом політичних, соціально-економічних та історичних чинників. Спостерігається загальна тенденція постсоціалістичної журналістики, що вплинуло, зокрема, і на жанр розслідування. Він виникає та набуває значної соціально-політичної ваги у час становлення незалежності. Дослідження специфіки журналістських розслідувань сьогодні актуальні у зв'язку із їхньою суспільною резонансністю. Розслідування, яким справді властиві відповідні жанру ознаки та методологічні принципи, не лише стали оприлюдненням тих чи інших прихованих від широкого загалу фактів, але і сприяли вирішенню певних соціальних проблем.

У лінгвістичному аспекті актуальність дослідження журналістського розслідування полягає в тому, що жанр перебуває у процесі становлення, а отже, необхідно з'ясувати його методологію та функції у жанровій системі стилю ЗМІ сучасної української літературної мови. Важливим є розмежування елементів розслідування як методу і власне розслідування як жанру, якому властивий свій особливий комплекс прийомів і способів текстотворення. Для лінгвістичного аналізу було обрано телевізійне розслідування цього жанру з метою виявлення комплексної спільної методології.

Джон Уллмен зазначає про неточне, неузгоджене, розширене розуміння методу розслідування. Дослідник критикує позицію, що в будь-якому журналістському матеріалі є розслідування: "...чомусь метеопрогноз, розповідь про те, як плести декоративні штори у темряві стаття про розподіл сил на законодавчих зборах штату не видаються надто "розслідувальними" [5].

Зважаючи на досвід подібних журналістських робіт, дослідники визначають властиву їм систему методів, серед яких основними та необхідними є збір фактів, спостереження, інтерв'ю, робота з документами, експеримент [2; 4]. Актуальним також є метод "провокації дійсності" Гюнтера Вольфа.

Щодо структурних характеристик тексту, то обов'язковими елементами повинні бути такі: мовлення від першої особи, експозиція, зав'язка, основна частина, що включає пов'язані між

собою події, котрі послідовно розвиваються та заключну частину, яка може резюмувати матеріал або апелювати до реципієнта (часто у вигляді риторичного питання) [1; 3; 4].

Лінгвістичні властивості журналістського розслідування визначають його функції. Завданням автора є вербальне підкреслення сенсаційного характеру події або надзвичайної соціальної важливості явища, яке розслідується. При цьому публікація (або програма) повинна мати відтінок загадковості й таємничості, що становить передумову детективної нарації. У зв'язку з цим аспектом також порушується питання співвідношення реального факту з домислом і вимислом [3].

Отже, одним із важливих видів журналістського розслідування є телевізійне. Аналізуючи функціональну специфіку жанру, дослідники вказують на відхилення від загальнометодологічної моделі розслідування, недоліки, притаманні роботам сучасних українських журналістів у цьому жанрі. [1]. Справді, ця проблема властива багатьом публікаціям та випускам, що визначаються як розслідування. У зв'язку з цим О. Станько ставить перед журналістом таке завдання: показати шлях та механізм проведеного розслідування, а не лише результати. Цим, на його погляд, автор привертає особливу увагу глядача до власне процесу розслідування, а таким чином, і багатьох важливих деталей, тому з'являється ефект зацікавленої співучасті. Автор повинен виражати своє ставлення до зображуваної події через мовно-виражальні засоби та літературні прийоми з метою емоційного впливу на реципієнта, але не інтерпретуючи факти, які повинні бути візуалізованими і мати об'єктивний характер [3].

Нами для дослідження було обрано телевізійну програму "ТСН Гроші", автори якої позиціонують свої матеріали у галузі розслідування, що є, на наш погляд, цілком правомірним. Так, програма "Гроші" від 26 липня 2013 року ілюструє соціально важливу тему корупції, зокрема під час вступної кампанії до ВНЗ. Програма складається з чотирьох структурних частин. В експозиції ведучий програми орієнтує реципієнта на тематику випуску, іронізуючи з приводу стану вищої освіти в Україні, що налаштовує глядача на відповідне ставлення до сказаного.

Зав'язка конкретизує предмет дослідження: незаконні дії з боку представника приймальної комісії до НАУ. Глядача ознайомлюють із ситуацією конкретніше. Метод інтерв'ю використано для представлення окремого випадку корупції під час вступних іспитів. Абітурієнт Богдан розповідає журналістові, як саме діє механізм корупції: "...за тиждень до творчого конкурсу зі мною зв'язалась людина, яка запропонувала мені за триста доларів продати теми цих робіт" [ТСН]. Далі у структуру програми розслідування вставлено текст листа: "Я сотрудник приемной комиссии, у меня есть темы сочинений. ... Я могу Вам эти темы продать" [ТСН].

Основна частина випуску репрезентує, на наш погляд, один із найважливіших методів журналістського розслідування – метод включеного спостереження. Журналіст під іменем абітурієнта купує теми робіт з метою порівняти їх із даними студентам на конкурсі та зазначеними в офіційному бланку. Таким чином автор здійснює так звану "провокацію дійсності". Активно використовується метод інтерв'ю: кореспондент опитує власне абітурієнтів з метою виявлення типовості та загальної значущості розслідуваного випадку, а також представників приймальної комісії для виявлення їхньої реакції та підтвердження (або спростування) припущень, висловлених при спостереженні. Заклучна частина має вигляд риторичного звертання до реципієнта та апеляцією до правоохоронних органів.

Із лінгвістичного погляду, важливими рисами розслідування досліджуваної програми 'Гроші' є синтаксичні, зокрема архітектоніка, адже ці особливості розслідування не збігаються з іншими ознаками жанрів стилю масової інформації. Зазначений О. Станьком 'відтінок загадковості й таємничості як передумова детективної нарації' [3] реалізується у контамінації лаконічних простих речень, що створюють динаміку розгортання подій та використовуються журналістом у випадках присутності на місці події, зі складними, переважно умовно-наслідковими реченнями для викладу логіки розслідування. При цьому кількісно між такими реченнями спостерігається баланс.

Ще однією актуальною ознакою журналістського розслідування є риторичні (прямі або імпліцитні) апеляції до реципієнта як своєрідні висновки до наведених фактів

спостереження. "То есть я могу делать вывод, что этот документ правдивый, и кто-то из сотрудников приемной комиссии продавал эти темы в интернете" [ТСН].

На наш погляд, значне функціональне навантаження має абсолютне відтворення мовлення учасників подій. Відеовставки, фрагменти інтерв'ю містять русизми, порушення стилістичних норм або подаються російською мовою: "Эти темы совпадают с Вашими? Ну делайте свои выводы!" [ТСН]. Такі структурні частини програми створюють ефект наближення до середовища, у якому зібрано матеріал, або зумисне висвітлюють з негативної сторони певних осіб.

Варто також зазначити про такий морфологічний аспект як ведення оповіді у теперішньому часі, що актуалізує події та увагу реципієнта, який нібито також долучається до процесу розслідування. Варіювання різних граматичних ознак, на наш погляд, не порушує загальної методологічної концепції жанру, а пояснюється переключенням мовного коду відповідно до ситуації, яка розслідується. Це також значною мірою створює ефект спільного спостереження журналіста й реципієнта.

Таким чином, журналістське розслідування характеризується власним методологічним комплексом, до якого, зокрема, можемо віднести включене спостереження, роботу з документами та учасниками подій, інтерв'ю, "провокація дійсності" та ін. Лінгвістичні особливості тексту розслідування полягають у своєрідній "детективній нарації" та наближенням морфологічний, лексичних і синтаксичних засобів до суспільних передумов та власне подій розслідуваної ситуації.

1. Єльцов О. Дослідницька журналістика на телебаченні: пошуки зупинено на півдорозі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.telekritika.ua/teleprogram/2008-04-11/37803?theme_page=130&.
2. Константинов А. Д. Журналистское расследование. История метода и современная практика/ А. Д. Константинов. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://evartist.narod.ru/text14/53.htm>.
3. Станько А. Журналистское расследование: поиски жанра [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.relga.ru/Environ/WebObjects/tgu-www.woa/wa/Main?textid =409&level1 =main&level2=articles>.
4. Тертычный А. А. Расследовательская журналистика. - Учебное пособие для вузов. - М.: Аспект Пресс, 2002. – [Електронний

ресурс]. – Режим доступу: <http://evartist.narod.ru/text9/27.htm>. 5. Уллмен Дж. Журналистские расследования: современные методы и техника. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://evartist.narod.ru/text16/020.htm>.

Джерела

ТСН Гроші. 26 липня 2013 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.1plus1.ua/video/dyvitsya/programy/groshi.html>.

Список умовних скорочень

ТСН – ТСН Гроші. 26 липня 2013 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.1plus1.ua/video/dyvitsya/programy/groshi.html>.

1. Stanko A. Zhurnalistskoje rassledovanie: poiski zhanra. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.relga.ru/Environ/WebObjects/tgu-www.woa/wa/Main?Textid=409&level1=main&level2=articles>. 2. Konstantinov A. D. Zhurnalistskoje rassledovanie. Istoriya metoda i sovremennaya praktika/ A. D. Konstantinov. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://evartist.narod.ru/text14/53.htm>. 3. Yeltsov O. Doslidnytska zhurnalistyka na telebachenni: poshuky zupyneno napivdorozi. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.telekritika.ua/teleprogram/2008-04-11/37803?theme_page=130&. 4. Tertychnyi A. A. Rassledovatel'skaya zhurnalistica. – Uchebnoje posobije dlya vuzov. – M. : Aspect Press, 2002. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://evartist.narod.ru/text9/27.htm>. <http://evartist.narod.ru/text9/27.htm>. 5. Ullman J. Zhurnalistskiye rassledovaniya: sovremennyye metody I technica. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://evartist.narod.ru/text16/020.htm>.

TSN Groshi. 26 lypnya 2013 roku. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.1plus1.ua/video/dyvitsya/programy/groshi.html>.

Boyko O.V. The journalist investigation in the system of mass media genres.

An attempt of journalistic investigation complex analysis and defining the genre methodology is made in the article. The author analyses the meaning of the term investigation interpretations and gives arguments for identifying it as a notion of a separate genre.

Journalistic investigation in the context of Ukrainian literary language is considered to develop under the influence of postsocialist society processes. A large number of journalistic works in this genre are proved to be resonance and have an

important social effect. The list of requirements for the genre is represented in the paper. The narration in the first person with a specific "detective tinge", the obligatory presence of exposition, plot and dénouement, appellation to the recipient are defined as the main ones. A range of journalistic investigation methods are pointed out to be determinant for the texts of such type. interview, facts collectioning, work with documents, experiment and the method of embracing observation are among them.

The linguistic perspectives of the research are described in the aspect of journalistic investigation methodology systematization for the purpose of its using in the lingual mounting of journalistic works. Another point of the linguistic importance is terms clarifying in the brunch of media stylistics.

The author gives a thorough analysis of a TV-programme defined as a journalistic investigation "TSN Groshi". The theoretical points are shown to be realized in the practical usage. The author considers that there can be a large number of journalistic works differential characteristics and proves that all of them can be unificated according to switching the lingual code over.

Key words: journalistic investigation, genre, methodology, lingual code.

Бойко О.В. Журналистское расследование в системе жанров стиля массовой информации.

В статье сделано попытку комплексного анализа журналистского расследования и определения методологии создания текстов жанра.

Ключевые слова: журналистское расследование, жанр, методология, языковой код.

**ІСТОРИКО-ЛІНГВІСТИЧНА АСПЕКТОЛОГІЯ:
СУЧАСНІ ПІДХОДИ**

УДК 821.161.2 Т. Шевченко

Росовецький С.К., д. філол. н., проф.

**ПРОБЛЕМА УКРАЇНСЬКОГО БАРОКО
І ТАРАС ШЕВЧЕНКО: ДЕЯКІ СТИЛІСТИЧНІ
ТА МОВНО-ПОЕТИКАЛЬНІ АСПЕКТИ**

У розвідці, імпульс для якої подала стаття Л. Ушкалова "Бароко" в "Шевченківській енциклопедії", доводиться необхідність обережності у висновках щодо впливу на Шевченка українського та західноєвропейського бароко. Показано необґрунтованість, зокрема, твердження, що поет сприймав драматургію Шекспіра як барокову. Лексика ж, яку Л. Ушкалов вважає такою, що походить з української поезії бароко, насправді запозичує церковнослов'янські мовні форми з давньоруських ще перекладів візантійських акафістів. Варто також уваги, що стилістичний струмінь в українській архітектурі, який сучасні культурологи вважають бароковим, сам Шевченко відносив до рококо.

Ключові слова: Шевченко, бароко, Шекспір, лексика, поетика, рококо.

Приводом для написання цих заміток стала стаття Л. Ушкалова "Бароко" в "Шевченківській енциклопедії" [1, с. 336–340]. Навіть у редагованому вигляді вона провокує на думки, що не дозволяють погодитися із заключними висновками автора: "Безперечно, культура б[ароко], найперше укр.[аїнського], стала одним із помітних джерел Шевченкової поетичної та мист[ецької] творчості" [1, с. 340].

Почнемо з більш загальних міркувань. Треба сказати, що намагання підвищити культурологічний та історичний статус бароко відбивається вже в першій фразі статті, де бароко

визначається як "культурно-істор.[ична] епоха, що заступила Ренесанс". Між тим Д. Чижевський, який першим приклав це поняття до явищ давньої української літератури, писав саме про "стиль" [2, с. 239], і свого часу Д. Лихачов слушно виступав проти глобального застосування Д. Чижевським і А. Анд'ялом поняття "стилю епохи" стосовно бароко [3, с. 188]. Але ж у ініціальному визначенні Л. Ушкалова своєрідно відбилася й базова для дослідників бароко аксіома, що бароко є католицькою реакцією на Ренесанс. Але ж якраз не католицизм панував в українській літературі, а православна церква мала би реагувати на Ренесанс, коли б він реально зачепив українське суспільство. Свого часу Д. Чижевський виходив із цього глухого кута, називаючи згадану концепцію "ще й досі дуже розповсюдженою", тобто застарілою. Але ж куди дітися, запитавмо, коли перші ознаки бароко з'явилися саме в мистецтві католицького Риму в XVI ст.? Далі дослідник зауважує: "Таке розуміння проходить без уваги повз той факт, що й протестантські країни та народи розвинули – іноді досить блискучу – барокову культуру". До української культури це теж не має, зрозуміло, стосунку. Про неї читаємо ось таке: "На Україні, як побачимо, православні кола далеко більшою мірою брали участь у творенні барокової культури, ніж католицькі". Але ж питання про те, проти чого саме боролосся гіпотетичне православне бароко, вчений обходить. Натомість ми знаходимо в нього таку характеристику бароко взагалі: "Вже ближчий до правди погляд тих, хто вбачає в бароковій культурі "синтез", поєднання культур середньовіччя і ренесансу. Бо, справді, культура бароко, не відмовляючись від досягнень епохи ренесансу, повертається багато в чому до середньовічних змісту і форми; замість прозорої гармонійності ренесансу зустрічаємо в бароко таку само скомпліковану різноманітність, як у готиці; замість можливої простоти ренесансу зустрічаємо в бароко ускладненість готики; замість антропоцентризму, ставлення людини у центр усього в ренесансі зустрічаємо в бароко виразний поворот до теоцентризму, до приділення центрального місця знову Богові, як у середньовіччі; замість світського

характеру культури ренесансу, бачимо в часи бароко релігійне забарвлення всієї культури – знову, як у середньовіччі; замість визволення людини від пут соціальних та релігійних норм, бачимо в бароко знову помітне присилення ролі церкви й держави" [2, с. 239–240].

Вже уважне прочитання цієї характеристики бароко видатним українським істориком літератури змушує прийти до висновку, що знайти сліди впливу саме такого стилю на літературну творчість Шевченка насправді було би дуже важко. Але ж Л. Ушкалов намагається максимально спрости собі завдання. Ось він пише, що "оскільки йдеться про основний літ.[ературний] і мист.[ецький] напрям певної доби в історії літ.[ератури] України, до нього належить більшість творів, які в той час виникли" [1, с. 336]. Спробуємо розібратися. Навіщо йдеться про "мистецький напрям", коли автора цікавить лише "історія літератури України"? А це продовжується плутанина навколо українського бароко, про яку ще 1991 року Д. Степовик писав: "І все ж термін "українське бароко" повисає в повітрі, якщо його не закріпити на міцній підпорі наукового визначення" [4, с. 184]. Ось і тепер, за без малого чверть століття, Л. Ушкалов змушений застерегти, що "питання про сутність бароко та його поширеність в літературі, зокрема в українській, залишається багато в чому дискусійним" – звідки ж тоді він бере сміливість називати його "основним" напрямом? І зовсім вже дивна логіка останнього твердження: коли це напрям "основний", то до нього автоматично зараховується "більшість творів, які в той час виникли". Між тим у середині XVI – XVIII ст., як і в Шевченкову добу, в українській літературі співіснували різні напрями й стилі, і апріорне віднесення більшості творів до бароко було би суттєвим спрощенням літературного процесу.

Зате автор статті отримує тепер можливість зараховувати твори давньої української літератури до бароко цілими списками, і вже сумарно прокламувати їх вплив на Шевченка саме як барокових. При цьому допускає ляп за ляпом. Ось типовий з цього погляду пасаж: "До культури укр.[аїнського]

бароко Шевченко почав прилучатися ще тоді, коли навчався читати й писати...". Але ж вчилися за "Псалтирем" і абеткою, це що ж – твори бароко? Далі: "У дяківському рукописному співанику Шевченко натрапив на твори укр.[аїнської] барокової духовної лірики, як-от псалму "Всякому городу нрав і права" Г. Сковороди..." [1, с. 337]. Названа "пісня" (не псалма!) Сковороди має цілком світський моралістичний характер, за стилем, прямим, автологічним, нічим не нагадує поезію бароко і ближча скоріше до творів Ганса Сакса. А от у діалогах Сковороди можна найти аналогії барокового стилю.

Далі читаємо: "Шевченко був обізнаний із "Книгою житій святих" Дмитрія Ростовського – найвизначнішою пам'яткою укр.[аїнської] барокової агіографії. Природно, що набожні герої Шевченкових творів оновлюються духом, читаючи житія святої великомучениці Варвари, Марії Єгипетської, Симона Стовпника чи священномученика Євстафія Плакиди. "Прекрасные назидательные идеи" (цитата из повести "Близнецы" – С. Р.) вони віднаходять також у "Києво-Печерському патерику"..." [1, с. 337–338]. Всі названі житія – перекладні візантійські, в "Книзі житій святих" Дмитро Туптала якраз прояснює стиль ще давньоруських перекладів і інтерпретує їхній зміст скоріше в раціоналістичному дусі, до бароко стосунку вони не мають. Залишаючи на совісті автора статті оте "оновлюються духом", зазначу, що оповідач Шевченкових повістей згадує ці твори або їхніх персонажів у здебільшого гумористичному або побутовому контексті. Що ж до "Києво-Печерського патерика", то він постав, як відомо, в XIV ст., тоді як бароко в Західній Європі зародилося, нагадаю, в XVI ст.

Під одну, барокову, гребінку "підстриг" Л. Ушкалов і літописи XVII–XVIII ст.: "Проте найважливішою для Шевченка стала укр.[аїнська] барокова історіографія, передовсім "Історія Русів" та козацькі літописи Самовидця, Г. Грабянки і С. Величка" [1, с. 338]. Коли у С. Величка, що залюбки вписував до свого літопису і чужі поетичні твори, можна було пошукати барокові компоненти [5], коли зацікавлення автора "Історія Русів" сценами страт і тортур нагадує одну з рис поезики

бароко, то "Літопис Самовидця" написано "голою", без усяких риторичних прикрас прозою історика.

Важко зрозуміти також, який стосунок має до бароко ось таке спостереження: "Поетову увагу привертають також святі, що мешкали в Україні доби бароко: Феодосій Углицький (Археологічні нотатки) та Дмитрій Ростовський" [1, с. 338].

Але ж зовсім згубні для концепції Шевченкового бароко стильові зіставлення. Звернімося до характеристики цього літературного стилю Д. Чижевським, якого аж ніяк не можна запідозрити в якійсь упередженості до бароко: "в літературі та житті – це потреба руху, зміни, мандрівки, трагічного напруження та *катастрофи*, пристрась до сміливих комбінацій, до авантюри; в природі бароко знаходить не стільки статику та гармонію, як напруження, боротьбу, рух, а головне – *бароко не лякається найвідчайдушнішого "натуралізму"*, зображення природи в її суворих, різких, *часто неестетичних рисах*, – поруч із зображенням напруженого, повного життя, знаходимо в бароко і *якесь закохання в темі смерті....*" [2, с. 240; курсив мій – С.Р.]. Але ж не даремно ж Л. Ушкалов навіть і не намагається знайти в життєлюбного українського поета втілення тем *memento mori* та *vanitas*. Їх немає навіть у передсмертній поезії Шевченка.

Дослідник чомусь саме з бароко пов'язує "марійний культ в Україні", ніби особливого шанування Богородиці не існувало вже в Київській Русі: не даремно ж їй було присвячено і Десятинну церкву у Києві, і Успенський собор у Києво-Печерській лаврі. Л. Ушкалов пише: "Потаємний сенс ідеї наслідування Христа, що є правдивим осередком християнського богомислення, відкривався Шевченкові не тільки в шанованих кирило-мефодіївцями повчаннях (? – С. Р.) "Про наслідування Христа" ("De imitatione Christi"), що приписується Фомі (Томі) Кемпійському, але також у "Книзі житій святих" Дмитрія Ростовського" [1, с. 337]. Про стосунок до бароко житійної збірки Дмитра Туптала вже говорилося, але до чого тут Томас Кемп, який помер 1471 року?

І ось така рішуче висловлена теза: "Світ західноєвроп.[ейської] літератури б.[ароко] Шевченко відкрив для себе передусім у поемі Тассо "Визволений Єрусалим"". Звідки така впевненість, та ще за умови, що лектура Шевченка була величезною? Маємо лише згадку про Тассо в повісті "Варнак", де оповідач пише про її головного героя: "Он был образован, как любой аристократ того времени, с тою разницею, что любил читать, и в особенности итальянских поэтов: Боккачио, Ариоста, Тассо" [6, с.125]. Дослідники західноєвропейської літератури відносять усіх трьох до літератури Ренесансу, при цьому Тассо – до Чинквеченто, третьої фази Відродження, переходу його в бароко. Конкретно риси бароко з'являються, як відомо, у другій редакції його поеми. Про знайомство Шевченка з нею ми знаємо не більше, ніж здогадується анонімний автор "Шевченківського словника": "Шевченко, очевидно, був знайомий з цією поемою в російських перекладах, яких до середини 19 ст. налічувалося вже кілька, та за творами про Тассо російських письменників (К. Батюшкова, Н. Кукольника)" [6, с. 255]. Варто додати ще, що і переклади, і оригінальні твори про Тассо створювались тоді в річищі класицизму, а згодом романтизму, твори ж К. Батюшкова і Н. Кукольника належать до романтизму. Цікаво, що з трьох згаданих італійських поетів (про ерудицію Шевченка свідчить, що оповідачеві Боккаччо відомий як автор поем) саме Тассо названо останнім. Чи лише в хронології справа? Зрозуміло, що Шевченко набагато більше цінував Данте, поему якого персонаж "Варнака" "наизусть читал" і називав "божественной", а сам поет читав у російському перекладі, цитував у листах і згадував у поемі "Іржавець". Виходить, що Шевченко насправді відводив Тассо місце не таке почесне, як поетам італійського Ренесансу. Можна здогадатись, що спонукало Л. Ушкалова патетично оцінити не документоване знайомство Шевченка з поемою Тассо. У давній українській літературі з поетичного спадку західноєвропейських письменників XV–XVII ст., які писали національними мовами, тільки кілька розділів поеми "Визволений Єрусалим" було перекладено з польського

перекладу (1618) П. Кохановського. Цей переклад зберігся в українському рукописі кінця XVII – початку XVIII ст., який в 1758 р. знаходився в книгозбірні Жировицького монастиря біля міста Слоніма у Білорусі [8, с. 209–234]. У Слонімі Шевченко не бував, і взагалі немає жодних свідчень, що Шевченко був знайомий з цим рукописом, або з іншим списком пам'ятки. А якщо навіть і був би знайомий, хіба надихнули би його ці неоковирні рядки невмілого перекладу? Хоч би й такі:

Всяк зряще, гласом крѣпким от горы вѣщаше:

"О, коль страшен мрак, о, коль воздух страшен!"

Вси, услышавшее сія, к брани ся имяше... [9, с. 450]

А дослідник продовжує: "Можна сказати, що крізь призму літ.[ера тури] б.[ароко] поет побачив і Шекспіра". Далі згадується "сприйнята поетом, на нашу думку, як барокова драматургія Шекспіра" [1, с. 339]. Насправді, у ранній драматургії Шекспіра, взагалі письменника Відродження, є сліди впливу манірного і риторичного стилю еффуїзму, але він з часом звільнився від цього впливу і висміяв еффуїзм у "Марних зусиллях кохання" (бл. 1595). Ясна річ, що в російських прозових перекладах Д. Кетчера, що їх Шевченко мав у своїй бібліотеці, якісь ознаки еффуїзму відсутні, а коли б і збереглися, хіба би за них український поет так любив і цінував Шекспіра? То ж і твердження, що Шевченко сприймав драматургію Шекспіра як барокову, повисає в повітрі.

Л. Ушкалов стверджує: "Природно, що поетика Шевченкових творів часом виразно тяжіє до барокових літ.[ературних] форм" [1, с. 338]. Які ж аргументи? Ремінісценція в "комедії" "Сон (У всякого своя доля)" з тієї же поезії Сковороди "Всякому городу нрав і права", гіпотеза про вплив на задум "Великого льоху" Сокиринського вертепу, що її, рівно як і бароковий характер вертепної драми, треба ще доводити. І знайдена в повісті "Близнецы" паралель до сміхового використання тієї ж цитати з "Псалтиря" в "Скарзі дидаскала". Проте варто нагадати, що твори української сміхової літератури XVII–XVIII ст. генетично пов'язані не з бароко, а з жока monachorum і risus pashalis як явищами культури середньовіччя і Ренесансу.

Дослідник просто дезінформує читача "Шевченківської енциклопедії", коли заявляє: "Ритмічний малюнок поезії Шевченка значною мірою залежить від укр.[аїнської] барокової літ.[ературної] силабіки. Звідти, зокр.[ема], бере початок Шевченків 12–11-складовий вірш, так само як звичні для поета перенесення (enjambement'и), внутрішні неточні рими" [1, с. 338]. Але ж праці таких фахівців, як В. Перетц, Б. Якубський, Н. Чамата показали, що в Шевченка дві основні групи розмірів. "Першу, т. з. силабічну групу, становить *більшість розмірів народнописанного походження*, що їх вживав Шевченко, зокрема *14-складовий вірш, та 12-11 складовий вірш*". У другій групі переважає чотиристопний ямб [10, с. 166]. Натомість саме тринадцятискладник "з кінця XVI ст. став панівним в українській поезії. Не втрачає він лідерства" в силабіці й пізніше [11, с. 25]. Отже, силабіка в Шевченка (коломиївський вірш, зокрема) має фольклорне походження, не будемо забувати також, що поет знав сучасну йому польську поезію, поспіль силабічну і захоплювався Адамом Міцкевичем. Зрозуміло, і перенесення, і внутрішні рими він зустрічав не лише в давній українській поезії.

А ось що пише про стилістику бароко Д. Чижевський. Він визначає такі риси бароко, як "прагнення сили, перебільшень, гіпербол, його кохання в парадоксі та любов до чудернацького, незвичного "гротеску", його любов до антитези та, мабуть, і його пристрасть до великих форм, до універсальності, до всеохпливості". Марно було би шукати суттєві відповідники цій стилістиці в поезії Шевченка, не кажучи вже про притаманну бароко "часом надто велику перевагу зовнішнього над внутрішнім, "чисту" декоративність" [2, с. 240]. Невипадково й не згадуються в Шевченкових текстах навіть найвідоміші письменники західного бароко Д. Марино, Л. Гонгора, П. Кальдерон, Д. Донн, Х. Гофмансвальдау. Не цікавилися поезією західноєвропейського бароко в Шевченківські часи, і український геній не був тут виключенням.

Не вдається Л. Ушкалову показати в Шевченка й лексичні запозичення з творів українського бароко. Він пише: "Шевченкові звертання до Діви Марії ("Благословенная в женах", "великая в женах", "Всеблагая", "Всесвятая", "Пренепорочная", "Преправедная", "Пречиста", "Скорбящих Радосте") підказано образним ладом богородичних акафістів та барокових духовних пісень" [1, с. 339]. Між тим і "барокові духовні пісні", і Шевченко запозичують цю лексику, як у цьому легко переконатися, саме із перекладних візантійського ще походження акафістів (див., зокрема: [12]), і варто би замислитися над чинниками, що змусили поета зберегти й морфологічну своєрідність відповідних церковнослов'янських словообразів.

І останній контраргумент, з галузі термінологічної. Л. Ушкалов зазначає: "Вишукані й урочисті форми барокових споруд приваблювали Шевченка. Так, він писав про Вознесенський собор у Переяславі: "как алмазы, горят переяславские храмы Божии, и один из них ярче всех сияет своей золотою головою. Это собор, воздвигнутый Мазепой", храм "прекрасной, грациозной, полурококо, полувизантийской архитектуры"". Але ця цитата з повісті "Близнецы" свідчить про те, що ту складову української архітектури XVII–XVIII ст. яку сучасні культурологи визначають як барокову, Шевченко, поруч з візантійською (про неї теж не варто забувати, коли йдеться про тип православного храму), інтерпретував як рококо. А він навчався в Академії мистецтв і знав, про що пише. Та чи не варто і нам спробувати переглянути проблему українського бароко і надати їй наукової точності, починаючи із цього Шевченкового спостереження?

1. Ушкалов Л. Бароко / Л. Ушкалов // Шевченківська енциклопедія: в 6 томах. – К., 2012. – Т. 1. А–Б. – С. 336–340. 2. Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму) / Д. Чижевський. – Тернопіль, 1994. – 480 с. 3. Лихачев Д. С. Развитие русской литературы X–XVII веков: Эпохи и стили / Д. С. Лихачев. – Ленинград, 1973. – 256 с. 4. Степовик Д. В. Система тропів в українському барокко / Д. В. Степовик // Українське барокко та європейський контекст. Архітектура. Образотворче мистецтво. Театр і

музика. – К. 1991. – С. 183–195. 5. Соболев В. Літопис Самійла Величка як явище українського літературного бароко / В. Соболев. – Донецьк, 1996. – 336 с. 6. Шевченко Тарас. Повн. збір. тв. у 12-ти т. – К., 2003. – Т. 3. — 592 с. 7. Шевченківський словник. – К., 1977. – Т. 2. – 412 с. 8. Перетц В. Н. "Освобожденный Иерусалим Т. Тассо в украинском переводе конца XVII – начала XVIII вв. Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков / В.Н. Перетц. – Сб. по рус. языку и слов. АН. – 1928. – Т. 1. – Вып. 1. – С. 168–234. 9. Українська поезія : Середина XVII ст. / Упорядк. В.І. Кречотень, М. М. Суліма. – К., 1992. – 680 с. 10. Чамата Н.П. Ритміка / Н.П. Чамата // Шевченківський словник. – К., 1977. – Т. 2. – С. 166–197. 11. Суліма М.М. Про версифікаційні особливості книжної україномовної поезії середини XVII ст. / М. М. Суліма // Українська поезія : Середина XVII ст. – С. 24–28. 12. Росовецький С. Шевченкова "Марія", православна традиція і протестантська бібліїстика першої половини XIX ст. / С. Росовецький // Тарас Шевченко і національно-визвольні змагання українського народу. Зб. матеріалів міжнародної наук. конференції. – К., 1998. – С. 220–225.

1. Ushkalov L. Baroko / L. Ushkalov // Shevchenkivska entsiklopediya : v 6 tomah. – К., 2012. – Т. 1. А–В. – С. 336–340. 2. Chizhevskiy D. Istoriya ukrayinskoyi literaturi (vid pochatkiv do dobi realizmu) / D. Chizhevskiy. – Ternopil, 1994. – 480 s. 3. Lihachev D. S. Razvitie russkoy literatury X–XVII vekov : Epohi i stili / D.S Lihachev. – Leningrad, 1973. – 256 s. 4. Stepovik D.V. Sistema tropiv v ukrayinskomu barokko / D. V. Stepovik // Ukrayinske barokko ta Evropeyskiy kontekst. Arhitektura. Obrazotvorche mistetstvo. Teatr i muzika. – К. 1991. – С. 183–195. 5. Sobol V. Litopis Samiyla Velichka yak yavische ukrayinskogo literaturnogo baroko / V. Sobol. – Donetsk, 1996. – 336 s. 6. Shevchenko Taras. Povn. zibr. tv. u 12-ty t. – К., 2003. – Т. 3. — 592 s. 7. Shevchenkivskiy slovník. – К., 1977. – Т. 2. – 412 s. 8. Peretts V.N. "Osvobozhdennyiy Ierusalim T. Tasso v ukrainskom perevode kontsa XVII – nachala XVIII vv. Issledovaniya i materialyi po istorii starinnoy ukrainskoy literatury XVI–XVIII vekov / V.N. Peretts. – Sb. po rus. yazyku i slov. AN. – 1928. – Т. 1. – Vyip. 1. – С. 168–234. 9. Ukrayinska poeziya : Seredina XVII st. / Uporyadk. V.I. Krekoten, M. M. Sulima. – К., 1992. – 680 s. 10. Chamata N.P. Ritmika / N.P. Chamata // Shevchenkivskiy slovník. – К., 1977. – Т. 2. – С. 166–197. 11. Sulima M.M. Pro versifikatsiyni osoblivosti knizhnoyi ukrayinomovnoyi poeziyi seredini XVII st. / M. M. Sulima // Ukrayinska poeziya : Seredina XVII st. – С. 24–28. 12. Rosovetskiy S. Shevchenkova

"Mariya", pravoslavna traditsiya i protestantska bibliyistika pershoyi polovini XIX st. / S. Rosovetskiy // Taras Shevchenko i natsionalno-vizvolni zmagannya ukrayinskogo narodu. Zb. mater'ialiv mlzhnarodnoyi nauk. konferentsiyi. – K., 1998. – S. 220–225.

Rosovetskiy S.K. The problem of Ukrainian baroque and Taras Shevchenko: some stylistic, linguistic and poetical aspects.

In the article, an impulse for which was given by the article by L. Ushkalov "Baroque" in the "Shevchenko encyclopedia", there is the necessity of carefulness in conclusions about influence at Shevchenko of the Ukrainian and Western Europe baroque is proved.

It is needed to say that an attempt to promote cultural and historical status of baroque is removed already in the first phrase of the article, where a baroque is determined as "cultural and historical epoch, that took the place the Renaissance". Meanwhile D. Chizhevsky, which first attached this notion to the phenomena of old Ukrainian literature, wrote about "style" exactly, and latterly D. Lihachov suitable argued against global application by D. Chizhevsky and A. And'yal notion of "style of epoch" in relation to a baroque. But in initial determination of L. Oushcalov was originally removed base for the researchers of baroque axiom, that a baroque is the catholic reaction on Renaissance. Just no Catholicism dominated in Ukrainian literature, and an Orthodox church would was to react on Renaissance, if it really brushed against Ukrainian society.

Not without reason L. Oushcalov even does not try to find at the genius Ukrainian poet the embodiment of themes of memento mori and vanitas. They are not present even in the deathbed poetry of Shevchenko.

A researcher for some reason exactly to the baroque links "the Virgin cult in Ukraine", as though the special reverence of Our Lady was exist in Kiev Russia already: knowingly to her was it is devoted Desyatinnfja church in Kiev, and the Ouspenski cathedral in the Kievo-Recherskiy monastery.

A thesis is groundless, as though West European literature of baroque Shevchenko opened on your own foremost in a poem

Tasso "Jerusalem Delivered". Failure to proof is shown, in particular, assertion, that a poet perceived dramaturgy of Shakespeare as baroque. Even the famous writers of western baroque are not remembered in the Shevchenko's texts, as G. Marino, L. de Góngora, P. Calderon, J. Donne, Ch. von Hoffmannsvaldau. European writers were not interested in the poetry of baroque in Shevchenko's times, and Ukrainian genius was not the exception here.

A vocabulary which L. Ushkalov considers descended from the Ukrainian poetry of baroque in actual fact uses Old Slavic linguistic forms from Old Russian translations of Byzantine acathistuss. It costs also attention, that stylistic stream in Ukrainian architecture, which modern culturologists count as baroque, Shevchenko attributed to the rococo.

Keywords: Shevchenko, baroque, Shakespeare, vocabulary, poetics, rococo.

Росовецкий С.К. Проблема украинского барокко и Тарас Шевченко: некоторые стилистические и языково-поэтикальные аспекты.

В статье, импульсом для которой послужила статья Л. Ушкалова "Барокко" в "Шевченковской энциклопедии", доказывается необходимость осторожности в выводах о влиянии на украинского поэта украинского и западноевропейского барокко. Показан необоснованность, в частности, утверждения, что поэт воспринимал драматургию Шекспира как барочную. Лексика же, которую Л. Ушкалов считает происходящей из украинской поэзии барокко, в действительности заимствует церковнославянские языковые формы из древнерусских еще переводов византийских акафистов. Заслуживает также внимания, что стилистическую струю в украинской архитектуре, которую современные культурологи считают барочной, сам Шевченко относил к рококо.

Ключевые слова: Шевченко, барокко, Шекспир, лексика, поэтика, рококо.

Дель Гаудіо С., PhD

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ВЛИЯНИЯ ЛАТИНСКОГО ЯЗЫКА НА СТАРОСЛАВЯНСКИЙ ПЕРЕВОД ЕВАНГЕЛИЯ ОТ МАРКА

Исходя из того, что влияние латинского языка на культурно-языковую панораму "славян" и других цивилизаций античности и раннего Средневековья было довольно существенным, мы предположили, что языки-посредники, как, например, греческий, по всей вероятности, могли уже содержать синтаксическо-стилистические образцы и лексемы латинского происхождения. Поэтому невозможно рассматривать все латинизмы, существующие в старославянских переводах, как исключительный результат переводческого процесса, связанного с областями, в которых были осуществлены переводы, как часто было предположено в исследованиях старославянского языка.

В настоящем исследовании сопоставлены греческая версия Евангелия от Марка с латинской Вульгатой и старославянским переводом Евангелия (по изданию Зогра. Ев.) с целью дальнейшего анализа лексических латинизмов и, в меньшей степени, оборотов (конструкций), возможного латинского происхождения, присущие в греческом тексте и повторяющиеся в старославянских переводах.

Ключевые слова: латинизмы, Евангелие от Марка, старославянский язык.

Введение

Исследование соотношения греческого, латинского и старославянского языков (точнее, древнецерковнославянского, ввиду его функций) имеет большое значение в истории развития и точной реконструкции ранних стадий славянских языков. Прежде всего, оно способствует определению культурных связей народов, которые употребляли эти языки, а также

установлению действительного воздействия классического культурного наследия на славян и их "диалекты", начиная с праславянского периода. Кроме того, такое исследование содействует установлению степени прямого и косвенного влияния латинского языка на развитие славянских языков и, особенно, на старославянский язык в его ранней стадии развития.

В большинстве традиционных исследований [11; 21], посвященных формированию, развитию и функциям старославянского языка, подчеркивается, не без основания, значимость греческого языка в установлении структурных параметров, стилистических тропов, грамматических моделей и специфичной лексики, создавших грамматическую, стилистическую и терминологическую систему старославянского языка. Присутствие "спорадических" латинизмов, в основном, лексического характера, традиционно интерпретируется как результат переводческого процесса в определенных регионах славянского мира (Slavia) средневековья, расположенных между германской и славянской сферами влияния, например, в Паннонии, Великой Моравии и т.д. Подобный подход также наблюдается в изучении синтаксических латинизмов в старославянских текстах/переводах [15]. Из этого следует, что изучение влияния латинского языка на старославянские тексты (и на ранних стадиях развития славянских языков) часто разграничивается в рамках переводческой деятельности учеников Мефодия и их преемников (наследников).

Соотношение между латынью и другими распространенными языками древнего мира (первые века нашей эры) и раннего средневековья, (например, между латинским и греческим языком), не полностью отражено в палеославистических исследованиях и византистике. Также не уделяют должного внимания возможным латинизмам, присутствующим в греческих источниках, которые служили образцами для переводов на другие языки раннего и позднего средневековья, например старославянские. Именно эти аспекты представляют

новизну настоящего исследования. Мы убеждены в том, что невозможно адекватно интерпретировать роль латинского языка в процессе формирования славянских языков без тщательного сопоставления латинской грамматико-лексической традиции и источников с греческими образцами, служившими моделями для ранних переводов.

Кроме того, эффективное исследование греко-латинского культурного симбиоза и его соотношения с другими языками позднего античного периода и раннего средневековья (готическим, праславянским, а позже, древневерхненемецким и старославянским) не может осуществляться без методологического подхода, который рассматривает текстологическое изучение первых письменных памятников славян в более широких рамках этнолингвистики и культурно-языковых контактов.

Поскольку этнолингвистическая перспектива в рассмотрении исторических связей между латинским миром (*latinitas*) и ранней стадией "славянства" (первые века нашей эры) уже была объектом дискуссии, наша задача состоит в анализе и сопоставлении некоторых латинских лексических и морфосинтаксических конструкций, которые последовательно встречаются в старославянском переводе Евангелия от Марка.

1. Латынь в процессе формирования праславянского языка

Как отмечалось выше, в течение первых столетий нашей эры и раннего средневековья, влияние латинского языка на культурно-языковую панораму "славян", и на лексику в особенности, было обусловлено несколькими причинами. Фактически, историко-культурные и, следовательно, языковые контакты между латинским миром и тем населением, которое обитало за пределами римских границ (*limes*) и среди которого, по всей вероятности, находились славянские племена, уже существовали в первых веках нашей эры [9, с. 59-64].

Известно, что в первых столетиях (II-III) н.э., Римская Империя максимально расширяет свои территориальные границы и, следовательно, свое влияние на Востоке. Торговля между традиционными регионами империи и новыми

завоёванными землями способствовала расширению определенных римских реалий. Кроме того, устное общение легионеров разного географического и социального происхождения с народностями, жившими за северными границами Черного моря и Дакии, также способствовало распространению определенных латинизмов. Отметим, что легионеры часто использовали разные варианты латинского разговорного языка (*sermo rusticus*, *sermo vulgaris*), либо употребляли греко-латинскую смешанную речь [9, с. 59-64].

Во многих регионах Империи ранние христианские общины, использовали упрощенный вариант греческого разговорного языка, наполненного латинизмами [7]. В действительности, количество лексических латинизмов, заимствованных греческим языком, по мнению Viscidi [22, с. 10-42], относительно высокое (особенно начиная со II-ого века), состоявшее приблизительно из трех сотен словарных единиц в Византийскую эпоху.

В первый византийский период (раннее Средневековье) до VI-VII вв., латинский язык еще является официальным языком администрации восточной Римской (или Византийской) Империи. Этот период также совпадает с территориальным образованием первых славянских поселений, таких например, как "королевство" Само (около 623-660 гг.) и с проникновением славянских племен на Балканский полуостров.

Латинское языковое влияние продолжалось устно через балканские латинизированные регионы и письменно, через посредничество греческого языка древнего и византийского периодов. Такую точку зрения разделяют некоторые ученые [19, с. 221-234], которые не исключают, что в итало-греческих контактах древней эпохи могли принимать участие балканские славяне. Например, к этому слою балканских латинизмов относится слово *ливра* вместо грецизма *литра*, которое попало в текст Зографского Евангелия в результате редактирования (см. Ин. 12:3) [1, с. 60]. По этому поводу, Horálek [10, с. 78] подчеркивал, что такие слова, "не будучи моравизмами, не могут рассматриваться как первичные в тексте славянского перевода". Также, по мнению А. Десницкой [3, с. 46-47],

латинские слова могли иметь и другой путь распространения в славянской среде, то есть через Восточное Средиземноморье и Балканы. Об этом говорят такие слова, как *русалии*, *радуница*, оба они восходят к лат. *rosalia*, но второе пришло посредством греческого в форме *ρωδοβία*.

Н. Мещерский [5, с. 15] подтвердил предположение о том, что древнеславянская языковая и стилистическая система, разработанная на материале памятников письменности (преимущественно переводов с греческого), входила "в состав культурно-исторического круга языков, который сформировался в начале нашей эры в Восточном Средиземноморье на ареале восточных провинций античной Римской империи".

Из выше указанных фактов следует, что далеко не все латинизмы в старославянских переводах являются результатом переводческого процесса, как часто предполагали исследователи старославянских текстов. На самом деле, определенные латинизмы (лексические, синтаксические) характерные для греческого текста, были уже функциональными как в греческом языке римского и византийского периода, так и в общеславянском (праславянском среднего и позднего периода) языке.

2. Влияние латинского языка на славянский перевод Евангелия от Марка

Вопрос о латинском влиянии на древнейшие славянские библейские переводы имеет фундаментальное значение для истории христианизации славян и, одновременно, для понимания культурно-языковых контактов между славянами и древним миром.

Выбор евангельского текста от Марка мотивируется следующими причинами:

1) Евангелие от Марка является самым ранним из канонических Евангелий. Оно было написано еще в 70-м году в Сирии (Римская провинция), или, в другой интерпретации, во II-м веке в грекоязычной общине Рима. Высокая частотность латинских слов в Евангелии от Марка иногда использовалась

как аргумент в пользу римского происхождения Евангелия. Как пишет Schröter [16, с. 278]: "*The Greek speaking Christian community of Rome must have included different nationalities who used Greek as a language of interethnic communication*".

2) Это Евангелие содержит ряд лексических, морфологических и синтаксических латинизмов, которые были распространены во время его составления, (в I-м или во II-м веках?) среди широких слоев грекоязычной общины. Большинство таких латинизмов находятся в других языках позднего имперского периода и раннего средневековья: в Арамейском, готическом языках и т.д. Факт, что римские христианские общины были *межнациональными* и использовали один вид разговорного греческого языка, обогащенного лексическими элементами из других языков, подтверждает наш тезис о том, что такие латинизмы должны были активно использоваться в речи многих национальностей. (Они были широко распространены на обширных территориях бывшей Римской империи и также оказали влияние на праславянский язык).

3) Зографское (глаголическое) Евангелие от Марка является одним из ранних старославянских переводов (Македония X – XI в.) Евангелия, показывающее высокую степень лексической эквивалентности и синтаксических параллелизмов с греческим текстом.

Влияние латинского языка на славянский перевод Евангелия исследовали И.В. Ягич [12], В. Погорелов [6, с. 3-10] и др.

В. Погорелов изучал степень латинского влияния на перевод Евангелия от Марка и предложил подробный анализ этого евангельского текста, сравнивая разные издания: Маринское Евангелие, Зографское Евангелие, Ассеманиево Евангелие, Саввина Книга. В его исследовании анализируются, и сопоставляются преимущественно морфосинтаксические конструкции греческого, латинского и старославянского языков. Лексика также рассматривается, но в меньшей степени. Его выводы о том, что переводчик (переписчик) старославянского текста "заглядывал иногда и в латинский текст" весьма

правомерны [6, с. 10]. Тем не менее, по мнению других ученых, В. Погорелов не смог объяснить, каким образом могло осуществляться латинское влияние, если перевод, вне всяких сомнений, сделан с греческого языка. Например, Sloňsky [17, с. 246-264], возражая В. Погорелову, привел более убедительный материал расхождения славянского текста с латинским при точной передаче греческого оригинала. Он предложил множество примеров того, как славянские переводы расходятся и с латинскими, и с греческими текстами в выборе лингвистических форм. Действительно, случаи перевода одного греческого слова двумя славянскими не являются редкостью в Псалтыре, ср.: *πιστεῖσαι* — *вѣржъ ѣти*, *παρανομεῖν* — *законъ, прѣстѣпати*, *ὁδὸν ποιεῖν* — *пѣть сѣтворити*, *ἀκουτίζειν* — *слоуху дати* и др. [4, с. 140-141]. По мнению А. Алексеева [1, с. 60] "говорить о латинском или каком-либо ином постороннем влиянии на славянский перевод можно лишь в том случае, если игнорировать ту значительную свободу, с которой этот перевод выполнен". Однако предыдущие исследования не учитывали тот факт, что библейские тексты Нового Завета, и греческое Евангелие от Марка в том числе, уже могли содержать *in nuce* определенные латинизмы, присущие греческому тексту. Следовательно, первая задача, - исследовать латинизмы уже существовавшие в греческих текстах с теми, которые появились в старославянском тексте. Затем, необходимо сравнить латинские соответствия в трех текстах и, в результате, рассмотреть окончательный вариант перевода.

3. Лингвистический анализ

Настоящее исследование Евангелия от Марка базируется на издании В. Ягича (Jagić) в его кириллической транскрипции "Quattuor Evangeliorum Codex Glagoliticus olim Zographensis" [12, с. 47-78]. Сначала, проанализируем некоторые широко распространенные лексические латинизмы, заимствованные в греческом Евангелии, а затем отдельные обороты, пропуская на данном этапе исследования те синтаксические конструкции, которые были проанализированы Погореловым.

Лексические латинизмы

12:15

Греч. Τί με πειράζετε; φέρτετέ μοι *δηνάριον* (...)

Лат. *Quid me tentatis? Adferte mihi denarium ut videam.*

Ст.сл. *Рече ѿмъ. чьто ма окоушасте. Принесете ми пѣназь да виждаж.*

Данный пример подтверждает, что переводчик старославянского текста имеет синонимический выбор и не всегда дословно следует греческому оригиналу, поскольку в некоторых фрагментах находится латинизм, а в других германское заимствование "*пѣназь*". Вероятно, последнее слово было более употребляемым среди славян Средневековья.

15:45

Греч. *Kaí yuoús ápò toû κεντúρίωνος* (...)

Лат. *Et, cum cognovisset a centurione, donavit corpus Ioseph.*

Ст.сл. *І оувѣдѣвъ отъ кенътоуриона дастъ тѣло іосифови.*

Интересно отметить, что в двух выше приведенных примерах вместо латинизма находим кальки "*сѣтъникъ*". Это еще раз подчеркивает, что переводчик имел синонимический выбор. Вывод В. Погорелова [6, с. 9] о том, что переводчик понимает значение греческого слова *κεντúριων* и его морфологическое образование, поэтому совершенно обоснованно передает его словом *сѣтъникъ*. На самом деле, в некоторых главах Евангельского текста встречается лексема *сѣтъникъ*, тогда как в других переводчик оставляет греческую кальку *κεντúριων* латинского слова. Фактически, эти наблюдения подтверждают, что греческий текст содержит латинские элементы.

5:9

Греч. *καί ἐπηρώτα αὐτόν, τί ὄνομά σοι; καί λέγει αὐτῷ, Λεγιῶν ὄνομά μοι, ὅτι πολλοί ἐσμεν.*

Лат. *Et interrogabat eum: Quod tibi nomen est? Et dicit ei: Legio mihi nomen est, quia multi sumus.*

Ст.сл. *і въпрашааше и како ти естъ ѿм. і гла ємоу ле҃҃шонъ мнѣ ѿма естъ. Ъко мнози есмъ.*

В этом отрывке наблюдается последовательность в употреблении латинского заимствования во всех переводах, ибо это слово выражает римскую реалию, которая давно вошла в

язык праславян и других народов позднего античного мира и раннего Средневековья.

2:22

Греч.

Лат. *et nemo mittit vinum novum in utres veteres; alioquin dirumpet vinum utres, et vinum effundetur, et utres peribunt; sed vinum novum in utres novos mitti debet.*

Ст.сл. *і никътоже ни вѣливаєтъ вина нова въ мѣхы въ тѣхы. Аште ли же ни просадитъ вино ново (...).*

В этом примере, как и в предыдущем, речь идет о давнем заимствованном слове в праславянских диалектах.

6:27

Греч. *καὶ εὐθύς ἀποστείλας ὁ βασιλεὺς σπεκουλάτορα (...)*

Лат. *Sed misso speculatore praesepit adferri caput eius in disco et decollavit eum in carcere.*

Ст.сл. *і аьѣ послѣлавъ црь вѣина. повелѣь принести главь его.*

Латинское "*speculator*" указывает на специфический военный термин, который не был широко распространенным и, вероятно, ранее вышел из устного употребления. Такая форма сохраняется лишь в Вульгате с ограниченным значением "часовой/надзиратель" [23, с. 1377]. Вероятно, по этой причине переводчик заменяет его обыкновенным славянским словом.

15:16

Греч. *Οἱ δὲ στρατιῶται ἀπήγαγον αὐτὸν ἔσο τῆς αὐλῆς, ὃ ἐστὶν πραιτώριον.*

Лат. *Milites autem duxerunt eum in atrium praetorii et convocant totam cohortem.*

Ст.сл. *Вѣині же ведоша і вѣнѣ трѣь на дворѣь. еже єсть прѣторѣь.*

В отличие от узкой специфичности примера указанного выше, "*praetorium*" относится к римской военно-политической администрации. Этот термин был распространен во всех римских провинциях и глубоко укоренился в разных языках, включая славянские, что свидетельствуют о заимствовании этого латинского слова.

4:21

Греч. *Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς, Μὴτι ἔρχεται ὁ λύχνος ἵνα τὸν μύδιον (...)*

Лат. *Et dicebat illis: Nunquid venit lucerna, ut sub modio ponatur aut sub lecto?*

Ст.сл. *І глааше їмъ: Єгда приходитъ свѣтильникъ. да подъ спѣдом положенъ бѣдетъ?*

12:42

Греч. *καὶ ἐλθοῦσα μία χήρα πτωχὴ ἔβαλεν λεπτά δύο, ὃ ἐστὶν κοδράντης.*

Лат. *Cum venisset autem vidua una pauper, misit duo minuta, quod est quadrans.*

Ст.сл. *і прншьдъши єдина вѣдовница оубога вѣврѣ же двѣвъ лептѣ. Єже єсть конѣдратѣ.*

Оба примера указывают на единицы измерения. В первом случае, латинский "*modio*" (модий, то есть мера сыпучих тел = 16 sextarii = 8,754 л) указывает на эквивалентность со старославянским термином. Такое совпадение мер, несмотря на употребление другого слова, также свидетельствует о культурных связях греко-римского мира с другими народами позднего античного мира. Во втором отрывке, термин меры сохраняется и в старославянском переводе. Очевидно, что старославянская форма происходит непосредственно от греческого текста, судя по ее графической (и фономорфологической) реализации.

13:24

Греч. *καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει ...*

Лат. *et luna non dabit splendorem suum...*

Ст.сл. *і луна не дастъ свѣта своего.*

В последнем случае, аргумент В. Погорелова [6, с. 3] — полностью обоснован. Слово *луна* могло быть перенесено только из латинского текста. Оно отсутствует в греческом оригинале, и было заимствовано в русский язык значительно позже [2].

Обороты

Интересно, что в греческом тексте, на который в основном опирается старославянский перевод, наблюдается ряд синтаксических конструкций, оборотов и идиом, которые, с высокой вероятностью, уже употреблялись в греческом разговорном языке ранних христианских общин. Как

отмечалось выше, такой вариант греческого языка включает определенное количество оборотов речи возможного латинского происхождения [18].

Иногда определенные идиоматические выражения и конструкции принадлежат общим культурно-языковым и литературным моделям, которые были характерными для греко-латинского культурного симбиоза в первых веках нашей эры. Далее, учитывая тот факт, что мы находимся на начальной стадии исследования, рассмотрим незначительное количество оборотов.

2:23

Греч. (...) *ὁδὸν ποιεῖν*

Лат. *iter facere: et factum est iterum cum sabbatis ambularet*

Ст.сл. *пѣть творити: і начаша оученици его пѣть творити*

Выражение "iter facere" является характерным для латинского языка. Такой оборот речи используется в произведениях Цицерона, Цезаря и др., как свидетельствуют данные Словаря латинского языка [23, с. 799]. Однако, подобный оборот также засвидетельствован и в классическом греческом языке. Поэтому исключаем его латинское происхождение, что допускал Smith [18, с. 58] в пользу приведенной выше теории о том, что многочисленные конструкции и обороты речи относятся к общим греко-латинским культурно-литературным и языковым моделям. Такие наблюдения также касаются трактовки следующих выражений в старославянском языке: а) *quod est* для греческого *ὁ ἔστιν*, которое является довольно распространенной конструкцией в евангельском тексте (3:17, 7:11, 15:16, 12:42 и т.д.); б) *satis facere* для греческого *ἱκανὸν ποιῆσαι* и др., например:

3:17

Греч. *καὶ Ἰάκωβον τὸν τοῦ Ζεβεδαίου [...] ὁ ἔστιν Υἱοὶ Βροντῆς*

Лат. *et Iacobum Zebedaei et Iohannem fratrem Iacobi et inposuit eis nomina Boanerges quod est Filii tonitruū*

Ст.сл. *І ѿкова зеведеова і нанна брата і ѿковѣ і нарече іма [...] еже естъ сна громава.*

15:15

Греч. *ὁ δὲ Πιλᾶτος βουλόμενος τῷ ὄχλῳ τὸ ἱκανὸν ποιῆσαι [...]*

Лат. *satis facere: Pilatus autem volens populo satisfacere dimisit illis Barabbam et tradidit Iesum flagellis caesum ut crucifigeretur.*

Ст.сл. *Пилатъ же хотѣ народу похотѣ сътворити поустити имъ вараавѣ.*

Существует еще целый ряд конструкций, приведенных В. Погореловым [6, с. 3-10], что позволяет предположить прямое влияние латинской Вульгаты на старославянский перевод Евангелия, ср. 5:23 Греч. *ἐσχάτως ἔχει*; лат. *in extremis esse*; ст.сл. *на коньчинѣ естъ*; 9:50 Греч. *καὶ εἰρηνεύετε*; Лат. *et pacem habete*; ст.ст. *миръ имѣвите* и т.д. По этой причине, а также для более четкой интерпретации функции латинского языка в процессе формирования старославянского языка, изучение влияния латинской Вульгаты на старославянский перевод заслуживает отдельного и более скрупулезного анализа.

Заключение

Исследование показало, что лексические и, частично, синтаксические параллелизмы латинского происхождения не могут быть приписаны исключительно переводческим моделям и формулам, вроде буквального перевода греческого оригинала. На самом деле, передача латинизмов не всегда указывает на дословный перевод в сравниваемых текстах.

Греческая версия Евангелия последовательно использует те же самые латинизмы, как, например, *κεντροῖων*, тогда как старославянский перевод часто заменяет его славянской калькой *сотникъ*. Это означает, что латинское влияние на греческий текст в первых веках нашей эры было более значительным, чем во времена первых старославянских переводов, что вполне логично предположить.

В случае греческого текста, речь идет о внутренних латинизмах, типичных для греческого разговорного языка ранних христианских общин. Напротив, присутствие латинизмов в старославянском тексте можно объяснить следующим образом:

а) латинизмы являются исключительно результатом перевода с греческого текста, в котором греческий язык выступает в роли языка-посредника;

б) переводчик, по мнению Погорелова, также "заглядывал" в латинскую Вульгату;

в) вероятно, определенные лексические латинизмы и некоторые обороты были уже давно усвоены славянами в устной форме, о чем свидетельствует синонимический выбор переводчика.

Выбранные нами лексические латинизмы преимущественно совпадают с латинскими словами, которые, согласно этимологическим источникам, проникли в протославянские диалекты со II-ого по VII-ой века н.э. Эти слова указывают на специфические римские реалии и представляют новые понятия даже для такой закрытой к инновациям системы как греческий язык.⁷

Аспекты перевода Евангельского текста – многогранны. В этой статье рассматривалось лишь небольшое количество латинизмов, преимущественно лексического характера. Все приведенные латинские слова, которые присущи греческому тексту, не всегда дословно передаются в старославянском переводе. На основе еще не завершеного анализа Евангельского текста, можно прийти к предварительным выводам:

а) переводчик показывает достаточно адекватное знание греческого и латинского языков;

б) синонимический выбор переводчика подтверждает, что словарный запас старославянского языка не был ограниченным;

в) греческий текст уже содержит определенное количество латинизмов, часть которых отображается в старославянском переводе.

Поэтому, на данном этапе исследования можно подтвердить предположения о том, что корректный анализ латинского влияния на старославянский язык должен, прежде всего, учитывать степень присутствия латинских элементов в греческих и других языковых источниках ранней христианской эры.

1. Алексеев А.А. Текстология славянской Библии / А.А. Алексеев. – Санкт-Петербург, 1999 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://bibllys.narod.ru/olderfiles/3/s-text.pdf>. 2. Воронков А.И. Латинское наследие в русском языке: Словарь-справочник / Воронков А.И., Поняева Л.П., Попова Л.М. - М. : Флинта: Наука, 2002. - 432 с. 3. Десницкая А.В. О ранних балкано-восточнославянских лексических связях / Десницкая А.В. // Вопросы языкознания, 1978. - № 2. – С. 42-

51. 4. Карачорова И. Към въпроса за Кирило-Методиевия старобългарски превод на Псалтира / Карачорова И. // Кирило-Методиевски студии, 1989. - Кн.6. - С. 130-245. 5. Мещерский Н.А. Источники и состав древней славяно-русской переводной письменности IX-XV веков. Ленинград, 1978. 6. Погорелов В.А. Из наблюдений в области древнеславянской литературы / Погорелов В.А. // Sborník filosofické fakulty university Komenského v Bratislavě, 1925. - R.3. - № 32 (6). - S. 3-20. 7. Aune D. The New Testament in its literary environment. Westminster 1987. 8. Castiglioni L., Mariotti S. II: Vocabolario della lingua latina. Torino, 1986. 9. Del Gaudio S. Latin – Proto Slavic Language Contacts and their reflexes in Early Old Church Slavonic Texts. / Del Gaudio S. // Garzaniti M. et alii (a cura di). Contributi italiani al XV Congresso Internazionale degli Slavisti. Firenze University Press, 2013. - Pp. 49-75. 10. Horálek K. Evangeliáře a čtveroevangelia. Praha, 1954. 11. Huntley D. Old Church Slavonic. / Huntley D. // B. Comrie, G.C. Corbett (eds.). The Slavonic Languages. London-New York, 2002. - Pp. 125-187. 12. Jagić V. Quattuor Evangeliorum codex glagoliticus, olim Zographensis nunc Petropolitanus. Berlin, 1879. 13. Meillet A. L'hypothèse d'une influence de la Vulgate sur la traduction vieux-slave de l'Évangile / Meillet A. // Revue de études slaves, 1926. - T.6. - Pp. 34-41. 14. Novum Testamentum Graece. Aland K. & B. Aland, Karavidopoulos J., Martini C.M., Metzger B.M. (eds.). Stuttgart, 1993. 15. Rużycka R. Das syntaktische System der altkirchenslavischen Partizipien und sein Verhältnis zum Griechischen (Veröffentlichungen des Instituts für Slawistik 27). Berlin: Deutsche Akademie der Wissenschaften, 1963. 16. Schröter J. The Gospel of Mark. In: Aune, David E. (ed). The Blackwell Companion to the New Testament. Blackwell Companions to Religion. Oxford, 2010. 17. Sloňsky St. O rzekomym wpływie łacienskiej Vulgaty na starsłowiański przekład ewangelji / Sloňsky St. // Slavia, 1927-28. - T. 7. - S. 246-264. 18. Smith, Barry D. Introducing the New Testament: A Workbook. Moncton, NB, Canada: Crandall Univ., 2010. 19. Thomson F.J. Early Slavonic Translations – an Italo-Greek connection? / Thomson F.J. // Slavica gandensia, 1985. - № 12. - Pp. 221-234. 20. Vajs J. Jaký vliv měla latinská Vulgata na staroslavanský překlad evangelní / Vajs J. // Slavia, 1926-27. - T. 5. - S. 158-162. 21. Večerka R. Altkirchenslavische (altbulgarische) Syntax. Monumenta Linguae Slaviae Dialecti Veteris. Fontes et Dissertationes, 27. Freiburg i.Br., 1989. 22. Viscidi F. I prestiti latini nel greco antico e bizantino, Padova 1944. 23. http://www.vatican.va/archive/bible/nova_vulgata/documents/nova-vulgata_nt_evang-marcum_lt.html (03.09.2013) 24. <http://www.drbo.org/> lvb/

- chapter/48001.htm (Latin Vulgate, Clementine. 21.09.2013)
25. http://www.abbaziadipulsano.org/home/en/documenti/view.download/512-vangelo-secondo-marco_greco-italiano (21.09.2013)
26. http://www.famigliedellavisitazione.it/wp/wp-content/uploads/Lectio/Archivi/02marco/Vangelo%20Marco_interlin%20con%20note.pdf (21.09.2013)
27. <http://www.greeknewtestament.com/index2.htm> (21.09.2013)

1. Alekseev A.A. Tekstologija slavjanskoj Biblii / A.A. Alekseev. – Sankt-Peterburg, 1999 [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa : <http://biblys.narod.ru/olderfiles/3/s-text.pdf>. 2. Voronkov A.I. Latinskoe nasledie v russkom jazyke: Slovar'-spravochnik / Voronkov A.I., Ponjaeva L.P., Popova L.M. – M. : Flinta: Nauka, 2002. – 432 s.
3. Desnickaja A.V. O rannih balkano-vostochnoslavjanskih leksicheskikh svjazjah / Desnickaja A.V. // Voprosy jazykoznanija, 1978. – № 2. – S. 42-51. 4. Karachorova I. Kom voprosa za Kirilo-Methodievia starobolgarski prevod na Psaltira / Karachorova I. // Kirilo-Methodievski studii, 1989. – Kn.6. – S. 130-245. 5. Meshherskij N.A. Istochniki i sostav drevnej slavjano-russkoj perevodnoj pis'mennosti IX-XV vekov. - Leningrad, 1978.
6. Pogorelov V.A. Iz nabljudenij v oblasti drevneslavjanskoj literatury / Pogorelov V.A. // Sbornik filosofické fakulty university Komenského v Bratislavě, 1925. – R.3. – № 32 (6). – S. 3-20. 7. Aune D. The New Testament in its literary environment. - Westminster 1987. 8. Castiglioni L., Mariotti S. IL: Vocabolario della lingua latina. Torino, 1986. 9. Del Gaudio S. Latin – Proto Slavic Language Contacts and their reflexes in Early Old Church Slavonic Texts. / Del Gaudio S. // Garzaniti M. et alii (a cura di). Contributi italiani al XV Congresso Internazionale degli Slavisti. Firenze University Press, 2013. – Pp. 49-75. 10. Horálek K. Evangeliáře a čtveroevangelia. Praha, 1954. 11. Huntley D. Old Church Slavonic. / Huntley D. // B. Comrie, G.C. Corbett (eds.). The Slavonic Languages. London-New York, 2002. – Pp. 125-187. 12. Jagić V. Quattuor Evangeliorum codex glagoliticus, olim Zographensis nunc Petropolitanius. – Berlin, 1879. 13. Meillet A. L'hypothèse d'une influence de la Vulgate sur la traduction vieux-slave de l'Évangile / Meillet A. // Revue de études slaves, 1926. – T.6. – Pp. 34-41. 14. Novum Testamentum Graece. Aland K. & B. Aland, Karavidopoulos J., Martini C.M., Metzger B.M. (eds.). – Stuttgart, 1993. 15. Ruzycka R. Das syntaktische System der altkirchenslavischen Partizipien und sein Verhältnis zum Griechischen (Veröffentlichungen des Instituts für Slawistik 27). – Berlin: Deutsche Akademie der Wissenschaften, 1963. 16. Schröter J. The Gospel of Mark. In: Aune, David E. (ed). The Blackwell Companion to the New Testament.

Blackwell Companions to Religion. Oxford, 2010. 17. Sloňsky St. O rzekomym wpływie łacienskiej Vulgaty na starosłowiański przekład ewangelji / Sloňsky St. // *Slavia*, 1927-28. – T. 7. – S. 246-264. 18. Smith, Barry D. *Introducing the New Testament: A Workbook*. Moncton, NB, Canada: Crandall Univ., 2010. 19. Thomson F.J. Early Slavonic Translations – an Italo-Greek connection? / Thomson F.J. // *Slavica gandensia*, 1985. – № 12. – Pp. 221-234. 20. Vajs J. Jaký vliv mela latinská Vulgáta na staroslavanský překlad evangelní / Vajs J. // *Slavia*, 1926-27. – T. 5. – S. 158-162. 21. Večerka R. *Altkirchenslavische (altbulgarische) Syntax*. Monumenta Linguae Slavicae Dialecti Veteris. Fontes et Dissertationes, 27. Freiburg i.Br., 1989. 22. Viscidi F. *I prestiti latini nel greco antico e bizantino*, Padova 1944. 23. http://www.vatican.va/archive/bible/nova_vulgata/documents/nova-vulgata_nt_evang-marcum_lt.html (03.09.2013) 24. <http://www.drbo.org/lvb/chapter/48001.htm> (Latin Vulgate, Clementine. 21.09.2013) 25. http://www.abbaziadipulsano.org/home/en/documenti/view.download/512-vangelo-secondo-marco_greco-italiano (21.09.2013) 26. http://www.famgliedellavisitazione.it/wp/wp-content/uploads/Lectio/Archivi/02marco/Vangelo%20Marco_interlin%20con%20note.pdf (21.09.2013) 27. <http://www.greeknewtestament.com/index2.htm> (21.09.2013).

Del Gaudio S. Some aspects of Latin language's influence on the old slavonic translation of the Gospel of Mark

A study of the interrelation between Greek, in its early middle and Byzantine varieties, Latin and Old Church Slavonic is significant for a more exact reconstruction of the influence Latin exerted on the early development of Slavic languages.

The importance of Greek lexical-grammatical and literary-stylistic patterns in the formation of Old Church Slavonic is underlined in the majority of traditional researches on this topic. The presence of "sporadic" Latinisms in Old Church Slavonic texts is traditionally interpreted as the result of translation activities accomplished in some regions of the "Slavia Romana", e.g. Great Moravia, Pannonia etc. The fallacy of such an assumption was already demonstrated in previous contributions in which we adopted an ethnolinguistic approach to clarify these aspects, suggesting a new insight into the problem.

In the present article we aim at analyzing some lexical and, to a lesser extent, morpho-syntactic Latinisms occurring in one of the earliest translations of St. Mark's Gospel (Zograph Gospel), emphasizing the fact that a certain number of Latin words and set phrases were already present in Greek, and other languages of the late antiquity, e.g. Proto-Slavic "dialects" etc., well before the appearance of Slavic writing. Therefore these Latinisms must have been known to the Slavic translators and might have directly entered the Old Church Slavonic texts not necessarily through the mediation of translation activities.

Key words: Latin words, St. Mark's Gospel, Old Church Slavonic language.

Дель Гаудіо С. Деякі аспекти впливу латинської мови на старослов'янський переклад Євангелія від Марка.

Враховуючи істотний вплив латинської мови на культурно-мовну панораму "слов'ян" та інших цивілізацій античності й раннього Середньовіччя, ми припустили, що мови-посередники, як, наприклад, грецька, ймовірно, вже мали синтаксично-стилістичні зразки та лексеми латинського походження. Тому неможливо розглядати всі латинізми, що існують у старослов'янських перекладах, винятково як результат перекладацької діяльності, пов'язаної з територіями, на яких було здійснено переклади, як це часто обґрунтовується у дослідженнях зі старослов'янської мови.

У даному дослідженні зіставлено грецьку версію Євангелія від Марка, латинську Вульгату та старослов'янський переклад Євангелія (за виданням Зоґр. Єв.) з метою подальшого аналізу лексичних латинізмів і меншою мірою зворотів, можливо, латинського походження, що представлені в грецькомовному тексті та повторюються у старослов'янських перекладах.

Ключові слова: латинізми, Євангеліє від Марка, старослов'янська мова.

**АВТОРСЬКИЙ ПОГЛЯД
НА АКТУАЛЬНІ ЛІНГВІСТИЧНІ ПИТАННЯ**

УДК 811.161.2

Калетнік А.А., к. філол. н.

**МОВИ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В АСПЕКТІ
ГОРИЗОНТАЛЬНОГО І ВЕРТИКАЛЬНОГО
ЧЛЕНУВАННЯ**

Статтю присвячено розгляду деяких принципів класифікації мов спеціального призначення (МСП). Пропонується доповнити класифікаційні принципи критерієм відкритості/закритості МСП щодо сфери функціонування (семіосфери). Вводиться поняття МСП закритого типу, МСП партнерського типу, МСП відкритого типу.

Ключові слова: мови спеціального призначення (МСП), класифікація МСП, типи МСП, семіосфера.

Мови спеціального призначення (далі МСП), за прийнятим у сучасному мовознавстві віднесенням, визначаються як сукупність усіх мовних засобів, що використовуються у професійно обмеженому комунікативному середовищі для досягнення взаєморозуміння між людьми, які займаються відповідною професійною діяльністю" [2, с. 20-21]. Зауважимо, такі мови в основному вирізняються специфічною лексикою та деякими іншими мовними рисами, що характеризують їх. Зокрема, на думку М. Халлідея, "спеціальні мови в цілому не характеризуються наявністю особливих граматичних структур, що не фігурують у якихось інших мовних підсистемах; їх специфічною ознакою є особливі лексичні засоби, які не зустрічаються за їх межами..." [2, с. 23].

Важливим для розуміння особливостей мов спеціального призначення є аналіз їх класифікацій, що враховують мовні ознаки та принципи функціонування таких мов. У науковій

літературі аналітичний огляд стану проблеми належить, зокрема, О.О. Зябловій. В україністиці дане питання розглядалося лише спорадично.

На думку О.О. Зяблової, класифікація мов спеціального призначення велася у двох напрямках – горизонтальному та вертикальному. Перший напрям, представлений дослідженням передусім Е. Вюстера, пов'язаний із класифікацією предметних галузей, які виявляються у відповідних мовах спеціального призначення – мові фізики, мові педагогіки, мові ветеринарної медицини тощо. Ця очевидна, за оцінкою дослідниці, класифікація в цілому не викликає заперечень. Однак, разом із тим, має труднощі при застосуванні, пов'язані з існуванням та постійною появою нових суміжних галузей, які в період становлення не мають своєї специфічної лексики, що спричиняється до проблем із розмежуванням нової суміжної предметної галузі та вже існуючих [2, с. 25].

На наш погляд, горизонтальна модель співвідношення предметних галузей, яка за сутністю є лінійною моделлю, дещо збіднює відображення реально існуючих зв'язків між предметними галузями. Доцільніше було б у даному випадку використати випрацюване в семіотичній культурології Ю.М. Лотманом поняття *семіосфери* за аналогією до понять *біосфери*, *ноосфери*, *антропосфери*, пов'язаних, як відомо, з науковою концепцією В.І. Вернадського.

За обґрунтуванням В.П. Руднева, семіосфера – це семіотичний простір, рівний культурі, який є необхідною передумовою мовної комунікації. Без занурення в семіотичний простір (тобто без попереднього семіотичного культурного досвіду комунікантів) механізм *відправник – адресат – канал інформації* працювати не буде. Щодо семіосфери мова – це згусток семіотичного простору з розмитими межами семіотичної реальності [3, с. 264].

Метафорично характеризує семіосферу В.П. Зінченко: тут є "свої" "прибиті до сфери" (образ Данте) або блукаючі зірки, гіганти, карлики, скупчення, галактики, туманності, пустоти, чорні діри, самопроявні спалахи (осяяння) нового і наднового

знання, далекосяжне (або повільно прибуваюче) світло старого. Є свої молекули, атоми – *поняття*, що мають планетарну будову, що втягують до своєї орбіти інші поняття і що самі рухаються по "чужих" орбітах; свої "елементарні" частки (образи, метафори), що пронизують семіосферу зі швидкістю думки, що здатні трансформуватися у будь-які інші частки. Є асоціативні поля з сильними, слабкими і надслабкими взаємодіями, є свої фазові переходи. ... Семіосфера – це незавершений світ з повним набором координат, безкрайнім простором, безкінечним часом..." [1, с. 448].

Розвиваючи образність, можна сказати, що ті чи інші ділянки спеціалізованої людської діяльності – це своєрідні сузір'я, констеляції всередині семіосфери. Тому площинну горизонтальну модель класифікації мов спеціального призначення мажна представити як об'ємну сферичну модель (див. Рис. 1).

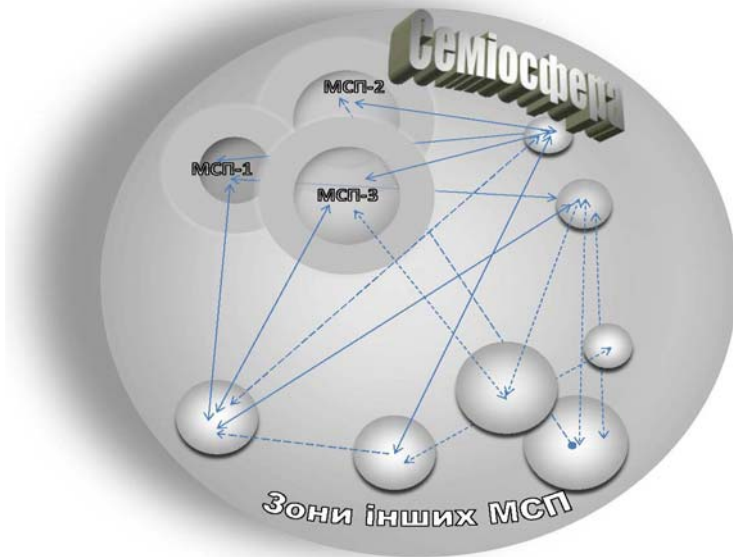

Рис. 1. Блок-схема сферичної моделі класифікації МСП

На зображеній блок-схемі представлено в семіотичному просторі три взаємно накладені сфери МСП – мова економіки (МСП-1), законодавства та нормативних документів (МСП-2), митної справи (МСП-3) – власне, можна було б взяти й інші тотожні у відношенні перетинів сфери. У кожній зі сфер є своя функціональна стратифікація мовних засобів, що позначається на блок-схемі власне сферою відповідної МСП та ореолом навколо неї (далі про це буде сказано докладніше). Перетин сфер символізує їх тісний термінологічний зв'язок. Різного типу стрілки на блок-схемі, що поєднують сфери МСП, символізують лексико-термінологічний зв'язок спеціальних мов: для наведеного нами випадку це може бути, наприклад, лексика товарообігу, міжнародної торгівлі, фармацевтична, комп'ютерна, транспортна тощо. Стрілки вказують також на багатовекторність цих зв'язків. Таким чином, наведена блок-схема представляє класифікаційні параметри МСП виразніше, ніж просте лінійно-площинне горизонтальне відношення між такими мовами.

Доцільно зауважити, що зв'язок між різними сферами сигналізує про те, що один і той самий термін, використовуваний у різних скорельованих між собою сферах, має бути узгоджений у використанні – характеристику терміна, що впливає із вимог такої узгодженості ми пропонуємо назвати конфігуративністю терміна.

Хоча наведена блок-схема не є класифікацією в точному значенні слова, однак вона показує, що в семіосфері треба в подальшому виявити і скласифікувати типи взаємодії та взаємозв'язків МСП між собою.

Інший вимір МСП названо вертикальною класифікацією. Як відомо, з вертикальною класифікацією, що по суті може бути застосованою лише до кожної окремої МСП, ситуація є складнішою, ніж з горизонтальною, тому що така класифікація не має спільної підстави, а відтак є вразливою для критики. Різні автори пропонують різні варіанти: *власне спеціальна мова – мова виробництва – мова споживачів* (Л. Макензен); *мова виробництва – мова продавців – мова науки* (Х. Ішрайт); *наукова мова – професійна розмовна мова – мова підручників – мова практики, або мова клінік* (Х. Ліпперт і

Х. Шипперс щодо мови медицини); *мова законів – мова вироків – наукова правова термінологія* (Х. Мюллер-Тохтерманн щодо мови права) тощо [2, с. 26-27].

Найбільш вдалою класифікацією МСП О.О. Зяблова вважає класифікацію Л. Хоффманна, яка поєднує ідеї горизонтального та вертикального членування. З одного боку, всі МСП диференціюються за їх предметною віднесеністю, з іншого, – в кожній МСП виділяється кілька її рівнів відповідно до чотирьох критеріїв: 1) ступінь абстрактності; 2) специфіка мовних засобів; 3) сфера функціонування; 4) учасники комунікативних актів. На цих засадах будується схема вертикального членування МСП, представлена Таблицею 1.

Таблиця 1.

Схема вертикального членування МСП за Л. Хоффманном

Ступінь абстракції	Мовна форма вираження	Середовище функціонування	Користувачі
А вищий	штучні символи для позначення елементів і відношень	теоретичні фундаментальні науки	учені ↔ учені
Б дуже високий	штучні символи для елементів; природна мова для позначення відношень (синтаксис)	експериментальні науки	учені (інженери) ↔ учені (інженери) ↔ допоміжний науковий і технічний персонал
В високий	природна мова з великою кількістю спеціальної лексики та регламентованим синтаксисом	прикладні науки і технічні галузі	учені (інженери) ↔ наукові і технічні керівники матеріального виробництва

Г низький	природна мова з великою кількістю спеціальної лексики та відносно вільним синтаксисом	матеріальне виробництво	наукові і технічні керівники матеріального виробництва ↔ виробничі майстри ↔ кваліфіковані робітники (службовці)
Д дуже низький	природна мова з окремими термінологічними елементами і вільним синтаксисом	сфера споживання	представники матеріального виробництва ↔ представники торгівлі ↔ споживачі ↔ споживачі

У результаті виділяється п'ять основних страт евентуального розшарування окремої МСП: А – мова теоретичних фундаментальних наук; Б – мова експериментальних наук; В – мова прикладних наук і техніки; Г – мова матеріального виробництва; Д – мова сфери споживання.

Зважаючи на викладену концепцію, дослідники виділяють два суттєві, на їх думку, недоліки підходу. По-перше, така вертикальна стратифікаційна модель орієнтована головним чином на мови природничо-наукових та технічних галузей знання (хоча Л. Хоффманн і намагається екстраполювати її також на соціальні науки). По-друге, страта Д по суті не є МСП, оскільки вводить категорію споживача, а споживач не є фахівцем, тоді як визначення МСП у того ж дослідника спирається на категорію фахівця [2, с. 28-34; 4, с. 119].

Попри цю критику ми вважаємо, що все ж таки класифікація Л. Хоффманна в основі зберігає евристичний потенціал. Більше

того, ідея категорії споживача (якщо розуміти *споживача* в найширшому розумінні слова) може бути використаною для класифікації МСП, якщо взяти до уваги не тільки і не стільки рівень абстрактності, скільки міру відкритості/закритості МСП у цілому або в їх частинах щодо загальноновживаної мови. На підставі цього критерію, на нашу думку, можна запропонувати поділ на МСП закритого типу, МСП загальновідкритого типу та МСП відкритого партнерського типу.

Цей поділ спирається на характер тих завдань, що вирішуються в певній сфері спеціалізованої діяльності. Якщо відповідна діяльність не спрямована на питання, які стосуються повсякдення великої кількості членів суспільства, то МСП такої діяльності слід віднести до закритого типу. Це означає, що поняття з цих сфер та відповідна лексика зовсім не проникають у загальноновживану мову або практично дуже мало відображаються в ній.

Так, нещодавно у ЗМІ проходили повідомлення про успішні випробування у Швейцарії *великого адронного колайдера*, що є назвою найбільш потужного в історії фізики прискорювача елементарних часток. Назва зі сфери фундаментальної фізики була актуалізована в інформативних випусках новин. Зрозуміло, навряд чи хто з нефахівців назве терміни *топ-кварк*, *фотон-фотонні зіткнення*, *кварк-глюонна плазма*, *бозон Хітса* тощо та проасоціює їх із терміном *великий адронний колайдер* (водночас названі нами терміни легко знайти через пошукові системи Інтернету). Схожа ситуація постає з мовою теоретичної хімії, вищої математики, космології та багатьох інших фундаментальних наук, які є спеціальними науковими метамовами в системі української літературної мови.

З іншого боку, при зверненні до МСП фінансової сфери можна попередньо зробити висновок про закритість названої МСП. Насправді, найбільш поширена лексика цієї сфери відома практично всім носіям літературної мови (*аванс*, *кредит*, *валюта*, *процентна ставка*, *девальвація*, *облігація* тощо), але не всі українці без спеціальної підготовки або без фахового словника зможуть пояснити терміни *аваль* – "вексельне

поручительство у вигляді особливого гарантійного запису", *авізо* – "офіційне сповіщення про зміни у стані взаємних розрахунків", *евальвація* – "оцінка, визначення ціни, вартості", *обліго* – "сума заборгованості за векселями" та ін.

Зауважимо, разом із розвитком ринкових відносин в Україні (а з цим пов'язані питання фінансової звітності, оподаткування, декларування, проходження митних процедур тощо) дедалі більше слів фінансово-економічної сфери входить до словника носія мови. Виникає своєрідна редуплікація, коли МСП однієї сфери віддзеркалюється в МСП іншої сфери. Так, МСП у сфері податкової служби, залишаючись специфічною підсистемою, знаходить відображення в МСП бізнесових структур; МСП митної справи (знову ж таки як специфічна підсистема) обслуговує сферу митно-тарифного регулювання щодо переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон. Таким чином, МСП митної справи використовується поза межами митної служби всіма, хто має справу з цими процедурами. Зрештою, всі МСП юридично-законодавчого і регламентуючого щодо соціальної діяльності характеру мають однакові функціональні особливості. Відповідно МСП такого типу ми називаємо МСП партнерського типу.

Нарешті, як зразок відкритості можна навести МСП зі сфери комп'ютерних, цифрових та інтернетівських технологій. Реалії з цих сфер в останні десятиліття настільки стрімко та широко увійшли в життя суспільства, що відповідна термінологічна лексика швидко змінює комунікативний молодіжний субкод. Ідеться не тільки про появу нових слів, але і про набуття нових значень словами, що складають основний лексичний фонд національної мови. Зокрема, розширилася семантика слова *пам'ять*: *оперативна пам'ять*, *динамічна пам'ять*, *розширити пам'ять*, *докупити пам'ять*, *бракує пам'яті*, *замінити пам'ять* тощо. Аналогічно набуло нового значення слово *чайник* – "людина, що робить перші кроки у світі інформаційних технологій" та ін.

Також комп'ютерного впливу зазнало слово *завантажити*. Значення "привести в дію операційну систему комп'ютера"

розширилося до лексичного і словотвірного варіанта *перезавантажити*, тобто "завершити роботу операційної системи і тут же знову привести її в дію". Як відомо, така технічна процедура штатно застосовується для нормалізації роботи оперативної системи у випадках її функціонального збою, а отже слово *перезавантаження* стало метафорично використовуватися і в інших функціональних сферах: можна, скажімо, *перезавантажити* міждержавні політичні відносини, що перебувають у фазі труднощів; можна *перезавантажити* систему державних фінансів та ін.

Викладені міркування узагальнимо у схемі на Рис. 2.

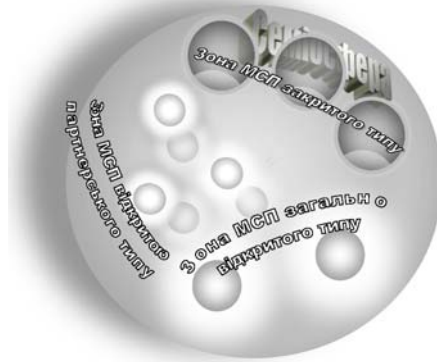

Рис. 2. Схема сферичної моделі класифікації МСП

На схемі МСП закритого типу показані стилізованими сферами, ореол навколо яких символізує слабке проникнення їх базової термінології в інші ділянки семіосфери. Висвітлені ділянки сфер МСП символізують потенційну проникність їх термінологічної лексики в інші частини семіосфери.

МСП відкритого партнерського типу представлені сферами у світлому ореолі з тінюватим сателітним віддзеркаленням цих сфер. Ореол символізує потенційну всебічну відкритість таких МСП, а сателітне віддзеркалення символізує суміжні МСП.

Нарешті МСП загальновідкритого типу позначаються сферами з розмитою "атмосферою", що символізує реальну відкритість цих МСП у бік усіх ділянок семіосфери.

Запропонований критерій класифікації МСП є поки що ідеєю в першому наближенні, що потребує детальнішого опрацювання. Але вже на даному етапі представлення ідея формалізує, на думку автора, той новий напрям, у якому може рухатися дослідницька думка щодо вивчення мов спеціального призначення.

1. Зинченко В. П. Семиосфера / Зинченко В.П. // Мещеряков Б.Г., Зинченко В. П. Большой психологический словарь. – М. : Прайм-Еврознак, 2007. 2. Зяблова О.А. Принципы исследования языка для специальных целей: На примере языка экономики : дис. ... д-ра филол. н. : 10.02.19 / О.А. Зяблова. – М. : РГБ, 2005. 3. Руднев В. П. Словарь культуры XX века / В.П. Руднев. – М. : Аграф, 1999. 4. Hoffmann L. Kommunikationsmittel Fachsprache. Eine Einführung / 3. durchgesehene Auflage. – Berlin, 1987.

1. Zinchenko V. P. Semiosfera / Zinchenko V.P. // Mescheryakov B.G., Zinchenko V.P. Bolshoy psihologicheskij slovar. – M. : Praym-Evroznak, 2007. 2. Zyablova O.A. Printsipy issledovaniya yazyka dlya spetsialnykh tseyey : Na primere yazyka ekonomiki : dis. ... d ra filol. n. : 10.02.19 / O.A. Zyablova. – M. : RGB, 2005. 3. Rudnev V. P. Slovar kul'turyi XX veka / V.P. Rudnev. – M. : Agraf, 1999. 4. Hoffmann L. Kommunikationsmittel Fachsprache. Eine Einführung / 3. durchgesehene Auflage. – Berlin, 1987.

Kalyetnik A.A. Languages for special purpose in aspects of horizontal and vertical articulation.

The article discusses some of the principles of classification of languages for special purposes (LSP). The author proposes to supplement the principles of classification by criteria of open / closed LSP concerning the functioning sphere (semiosphere). The LSP concepts of closed type, LSP of partnership type, LSP of opened type are introduced in the article.

Important for understanding of the language for special purpose is to analyze their classification, taking into consideration linguistic features and principles of operation of such languages.

Author formulates the criteria of LSP classification as an idea that needs more detailed study. But at this point the idea formalizes

a new direction in which research thought can move concerning learning languages for special purposes.

Keywords: languages for special purpose (LSP), LSP classification, LSP types, semiosphere.

Калетник А.А. Языки специального назначения в аспекте горизонтального и вертикального членения

Статья посвящена рассмотрению некоторых принципов классификации языков специального назначения (ЯСН). Предлагается дополнить классификационные принципы критерием открытости / закрытости ЯСН относительно сферы функционирования (семиосферы). Вводятся понятия ЯСН закрытого типа, ЯСН партнерского типа, ЯСН открытого типа.

Ключевые слова: языки специального назначения (ЯСН), классификация ЯСН, типы ЯСН, семиосфера.

УДК 811.161.2`374

*Бондаренко О.О., к. філол. н., доц.
Росовецький С.С., студ.*

ПРОЕКТ СТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО СЛОВНИКА ТУРИСТИЧНИХ ТЕРМІНІВ (НА ПРИКЛАДІ НАЗВ ВУЗЛІВ)

У статті розглядаються терміни на позначення вузлів в сучасному туристичному узусі. Запропоновано першу лінгвістичну класифікацію термінів-вузлів.

Ключові слова: терміни, вузли, туристичні терміни, некодифіковані терміни, терміни іншомовного походження.

Термінологічна система сучасної української мови надзвичайно різноманітна й тематично розгалужена. З року в рік збільшується інтерес до термінів у галузі пішохідного та

водного туризму, альпінізму тощо. Найбільші ускладнення тут виникають, як правило, із специфічними термінами, зокрема, на позначення вузлів.

Витоки цього шару лексики треба шукати в глибокій давнині, адже відноситься вона до історії морської справи: "Одних морських вузлів було безліч, і моряк повинен не тільки знати назву кожного, але й сам мусить уміти швидко в'язати ці вузли" [15]; певною мірою перетинається вона і з військовою термінологією (наприклад, "гарматний вузол", "багнет", "пращовий вузол"), з господарською, проте досить опосередковано. Не зважаючи на її давність, цей шар лексики залишається майже не дослідженим, і переважно скрізь, де ми знаходимо й ту обмаль інформації, превалює практичний підхід, як, наприклад, у словниках, розташованих на сайтах туристичних фірм. Цим і обумовлюється актуальність нашого дослідження.

Матеріал було зібрано автором безпосередньо в польових умовах у ході спостереження над лексикою туристів-професіоналів і аматорів, загальна кількість опрацьованих одиниць – 341, із яких були обрані до картотеки й подані в Додатку 143 позиції. Матеріал було схарактеризовано, виходячи з загально-термінологічних параметрів, притаманних кожній термінологічній системі, потім класифіковано та проаналізовано з урахуванням унікальних для туристичної термінології специфічних особливостей. До кожної тематичної групи виявилось можливим застосувати як загальні для всіх (універсальні), так і окремі, часткові (специфічні) принципи та методи дослідження й характеристики, розроблені Ф. Ушаковим, В. Васильєвою, Ж. Марузо та ін. [18; 3; 12].

Тлумачний словник Ф.Ф. Ушакова виносить на перший план філософське пояснення термину: "У формальній логіці – поняття, виражене словом (філос.). Три термини силогізму", і лише на другому місці пропонується пояснення термину як слова, що є "назвою строго певного поняття" [18]. Це перегукується і з "тенденцією до моносемічності в межах свого термінологічного поля" [3, с. 508].

Ф.Ф. Ушаков виділяє такі розряди: "Точний, неточний термін. Вдалий, невдалий". Це виразно вказує на таку особливість терміну, як наявність дефініції. На окрему увагу заслуговує ушаковський "новий термін", яким він підкреслює незакритість цього класу лексики, його постійне поповнення за рахунок запозичень і внутрішніх можливостей мови.

Стосовно шляхів формування сучасної української термінології досі точиться гостра дискусія. Так, Л.О. Симоненко підкреслює: "Основою української термінології є народна термінологія", а потім називається "також міжнародна, яка сформувалася в європейських мовах на основі грецької та латини" [14, с. 631]. Витоки цього превалювання "народної термінології" треба шукати ще в 20-х роках ХХ століття, а може і наприкінці ХІХ-го ст., коли значну роль в укладанні національної термінології відігравали пуристи, і часто складалася вона "за принципом віддалення від російської термінології" [9, с. 110]. Щоправда, і тоді були автори, які пропонували тверезі погляди в питаннях збагачення й упорядкування української термінології, зокрема професор хімії Київського Інституту Народної Освіти (який функціонував замість розформованого університету) А. Семенов. Він писав, що українська хімічна термінологія "має бути за можливості близька до міжнародної <...>, тому що інтернаціональний характер наукової термінології відіграє значну роль для всіх країн і часів і особливо має значення для нас тепер" [13, с. 171], що є цілком природним для цього класу лексики на етапі розвитку нової літературної мови.

Повертаючись до виділених Ф.Ф. Ушаковим пунктів, де розрізняються "технічні терміни", "спеціальні терміни", можна зробити висновок про те, що вже у ті часи увагу видатного лексикографа привертала терміни, "що позначають спеціальні поняття окремих галузей науки, мистецтва, техніки, виробництва і таке інше". Нам найбільш імponує таке визначення терміну: "Спеціальне слово і вислів, прийняте для позначення чого-небудь у тому чи іншому середовищі, професії". Це визначення ми й приймаємо як робоче.

Передусім треба окреслити лексичний шар, до якого відносяться характеризовані нами одиниці. Згідно з концепцією Б.Н. Головіна та Р.Ю. Кобрини [5], предметом дослідження є переважно номени, які виключають варіативність предмета номінації та посідають найбільш віддалену від абстрактних понять позицію в термінологічному полі: "Номен – назва, значення якої визначається з досить високим ступенем чіткості й місце якої в системі подібних найменувань закріплене більш або менш суворо" [2]. Винятками виступають повноцінні терміни "вузол", "зашморг" та подібні. З виданням статті, чи, у подальшому, словника, ці терміни не змінять свого статусу з позиції класифікації вищезгаданих учених, оскільки вона ґрунтується на абстрактності-конкретності досліджуваних термінів.

З позиції ж О.В. Суперанської та Н.В. Васильєвої [3; 16], проміжної ланки між терміном та загальною лексикою не існує, принципова відмінність спеціальної лексики – "інший зв'язок із поняттям та об'єктом, що називається". Там, де для слів загальної лексики цей зв'язок рівномірний, спеціальна лексика характерна посиленням зв'язку плану вираження з одним конкретним елементом плану змісту, як зазначає О.В. Суперанська. Так чи інакше, з позиції цих учених представлені лексичні одиниці вже є термінами.

Згідно з висновками Н.В. Васильєвої та О.С. Ахманової, предметом дослідження є передтерміни. Від цієї класифікації ми й будемо відштовхуватися в подальшому [1; 3]. Передтерміни — це спеціальні лексеми, використовувані як терміни для називання нових понять, що сформувалися, але не відповідали основним вимогам, які висувалися до терміну, зокрема – кодифікованості, постійності форми, стислості та загальній прийнятності, часто й відсутності стилістичної нейтральності [11]. З часом передтерміни витісняються термінами, точніше з кодифікацією, упорядкуванням і закріпленістю останніх. Передтерміни за аналогією до термінів, як відомо, можуть бути виражені одним словом або словосполученням. Більшу частину зібраного нами матеріалу складають передтерміні-словосполучення. З моменту видання цієї статті, передтерміни

переходять до розряду термінів, як такі, що зазнали кодифікації та закріплення.

Досліджуваний корпус умовно ділиться на три типи: передтерміни *орієнтуючі*, *нейтральні* та *дезорієнтуючі*.

Так, до *орієнтуючих* передтермінів відносяться, наприклад, "вісімка" та "ребра" через їхню красномовну візуальну асоціативність. До *дезорієнтуючих* – "боцманський вузол", який отримав назву не тому, що його в'язав боцман, а тому, що його використовували для підняття на борт людини із води, у жартівливому розумінні – п'яного боцмана. Основна ж частина матеріалу може бути віднесена до *нейтральних* передтермінів, таких як: "жилковий зашморг", "кабестановий зашморг", "піратський вузол", "фаловий вузол" тощо.

Весь комплекс зафіксованих туристичних передтермінів традиційно може бути поділений на групи за:

- 1) абстрактністю / конкретністю;
- 2) часом утворення;
- 3) приналежністю до однієї з галузей туризму;
- 4) джерелом походження;
- 5) приналежністю до літературної мови / ненормованої лексики;
- 6) атрибутивністю.

1. Пропонований матеріал цілком укладається в *конкретну* частину системи, оскільки як будь-який вузол – предмет з чітко заданими параметрами [16].

2. За *часом утворення* зібрані лексичні одиниці можна умовно поділити на *давні* та *нові*. Головною проблемою пропонованої класифікації є часта неспівмірність часу виникнення названого артефакту (предмета) – вузла – і позначуваного ним передтерміну, адже виникнення перших вузлів історично відносять до часів появи людини прямоходячої (1,5 млн. років тому), про що свідчать і дані археологічних розкопок, а визначуваний вік передтермінів – від 1300 років і до року.

До *давніх* відносяться вузли тваринників (наприклад "коров'ячий вузол", який використовувався для триноження тварин), або мисливців (на окрему увагу заслуговує вузол, який називається "наконечник стріли", сфера застосування якого

обмежується фіксацією наконечника на дrevку), а також вузли, винайдені ще до епохи Великих географічних відкриттів, такі як "жолудь-вузол" або "гарматний вузол", що виник приблизно п'ятьсот років тому тощо.

Новими є передтерміни, в основі яких лежать поняття, що відносно нещодавно з'явилися: до них відносяться "Хонда" і "льодоруб" – обидва орієнтовно сто років тому.

3. До виключно одного напрямку туризму відноситься досить незначна кількість термінів на позначення вузлів, більша частина їх належить до кількох напрямків одночасно. Як ілюстрацію першого з них можна навести "краватковий вузол", а саме п'ять його найбільш поширених варіацій – "хрестовий", "Принц Альберт", "Віндзор", "малий" та "четвірка". Жоден із цих різновидів вузлів не може бути ефективно використаний за межами туристичного побуту – ані в скелелазінні, ані в морській справі та рибальстві, ані в пішому туризмі.

Прикладом також може бути "вузол камікадзе" – передтермін із галузі альпінізму, названий так через його використання для спуску із збереженням мотузки, або "сходовий вузол" – із морської справи, застосовуваний для кріплення рибальського гачка без вушка.

Навпаки, до універсальних відносимо "альтанковий вузол", "вісімку", "простий вузол" і майже всі інші.

4. За походженням передтерміни на позначення вузлів у сучасній українській мові поділяються на вихідні та запозичені. Запозичення в багатьох випадках відбуваються шляхом транслітерації терміну із латиниці на кирилицю, а також за допомогою афіксації (коли до інтернаціональної основи додається афікс із морфемного інвентаря української мови) [4]. Крім того, ряд наших передтермінів – це безпосередній переклад з інших мов.

Запозичення є найпростішим способом непрямого перекладу, який дозволяє заповнити пропуск металінгвістичного характеру. Не варто було би навіть згадувати про запозичення, коли в українській мові існували лексеми для перекладу всіх термінологічних словосполучень із урахуванням стилістичних

відтінків. Наприклад, щоб привнести так званий місцевий колорит, можна скористатися іноземними термінами, що було здійснене за відсутності даних про існування українського еквівалента частини терміну, як "гафельний вузол", "констріктор" та ін. Гафель – похила рея, що використовується для підйому прапора на кораблі, аргумент на користь цього перекладу – економія мовних зусиль користувачів. Констріктор – складніший випадок, оскільки можливим було застосування аналогії в самому способі запозичення. Адже лексему для утворення терміну було запозичено з латини і мотивовано це було порівнянням: вузол "стискує, як удав". Але, оскільки цей термін тепер відноситься до інтернаціонального шару термінів, доречним було запозичення, а не переклад "пітон". На доречність саме такого вибору вказує й той факт, що саме цей варіант з'являється і в художньому мовленні одного із найяскравіших майстрів нашого красного письменства – І. Франка у повісті "Boa konstrictor".

Переважає більшість назв вузлів – запозичення, тоді як питомі складають лише 28% картотеки. Проте, якщо врахувати не тільки транслітеровані запозичення, але й утворені шляхом прямого перекладу, то питомих лишається тільки дев'ять відсотків.

За походженням наші передтерміни – переважно запозичені голандські та англійські лексеми, хоча зустрічаються й латинські.

5. Абсолютна більшість передтермінів належить до *нормативної* частини лексики [10]. Проте було зафіксовано виключення – декілька передтермінів (3 одиниці), які носять ненормативний характер або до складу яких входять ненормативні елементи, що суперечить класифікації В. Васильєвої [3]. Цензурні аналоги цих передтермінів – "Довго в морі", а також "Плетена абордажна коса сирени".

6. Для певної частини передтермінів на позначення вузлів, характерна виразна яскрава *атрибутивність*. Досить часто зустрічаються назви вузлів, які містять *зооморфні* елементи: "акулячий вузол", "коров'ячий вузол" та "верблюжий вузол".

Зафіксовано також ряд передтермінів (6 позицій), в яких міститься вказівка на їхній зв'язок з певною професією або на їх професійну віднесеність: "ткацький вузол", "рибальський зашморг", "млиновий вузол", "піратський вузол", "бурлацький зашморг" і навіть "зłodийський вузол".

Крім того, привертають увагу назви вузлів зі вказівкою на географічну приналежність (2 фіксації): "каліфорнійський вузол", "канадський вузол".

Зустрічаються етнічно марковані назви вузлів (тричі): "ескімоський зашморг", "калмицький вузол" і "польський вузол".

Нам зустрівся також унікальний передтермін "Геркулесів вузол", пов'язаний з латинським варіантом імені героя Геракла – персонажа давньогрецьких міфів і легенд.

Не може не привернути увагу наявність у нашому тезаурусі ряду передтермінів, з яскравим емоційно-експресивним забарвленням, що суперечить основним характеристикам цього класу лексики [10; 6; 7; 8], наприклад: "дурний вузол" або "бабський вузол" і т. ін.

Отже, на даний момент та частина термінологічної системи туризму, яка репрезентує назви вузлів, залишається у нас ще недостатньо описаною й вивченою, та, зокрема, кодифікованою, а, отже, потребує опрацювання, що є надзвичайно важливим для розвитку української літературної мови на сьогоdnішньому етапі її розвитку.

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. / Ахманова О.С. – М. : Советская энциклопедия, 1968.
2. Варбот Ж.Ж. Краткий понятийно-терминологический справочник по этимологии и исторической лексикологии. / Варбот Ж. Ж., Журавлев А. Ф – М. – 1998.
3. Васильева Н. В. Термин / Васильева Н.В. // Лингвистический энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – С. 508–509.
4. Винокур Г. О. О некоторых явления словообразования в русской технической терминологии (1939) / Винокур Г.О. // История отечественного терминоведения: классики терминоведения. – М., 1994.
5. Головин Б.Н., Кобрин Р.Ю. Лингвистические основы учения о терминах. / Головин Б. Н., Кобрин Р.Ю. – М. 1987. – С. 104.
6. Гринев С. В. Введение в терминоведение. / Гринев С. В – М., 1993.
7. Гринев С. В. Исторический систематизированный словарь терминов

терминоведения (учебное пособие). 2-е изд. / Гринев С. В – М., 2001. 8. Гринев С. В. Основы лексикографического описания терминосистем : Дис. ... док. филол. наук. / Гринев С. В — М., 1990. 9. Жовтобрюх М.А. Нарис Історії українського радянського мовознавства / Жовтобрюх М.А – К., 1991. 10. Кузьмин Н.П. Нормативная и ненормативная специальная лексика / Кузьмин Н. П. // Лингвистические проблемы научно-технической терминологии. – М., 1970. 11. Лейчик В. М. Некоторые вопросы упорядочения, стандартизации и использования научно-технической терминологии / Лейчик В. М. // Термин и слово. — Горький, 1981. 12. Марузо Ж. Словарь лингвистических терминов. / Марузо Ж. – М. : Издательство иностранной литературы, 1960. 13. Семенцов А. Уваги до української хімічної термінології / Семенцов А. // Зап. Київ. ІНО. – 1927. – Кн. 2. – С. 171. 14. Симоненко Л. О. Термінологія / Симоненко Л.О. // "Українська мова". Енциклопедія. – К. : Українська енциклопедія, 2000. – С. 631. 15. Словник української мови у 11 томах. / Словник – К., 1970. – Т. 1. – С. 783. 16. Стёпин В. С. Новая философская энциклопедия : В 4 тт. / Стёпин В. С. – М. : Мысль. 2001. 17. Суперанская А.В. Общая терминосистема. Терминологическая деятельность. / Суперанская А.В., Васильева Н. В. – М. : Изд. ЛКМ, 2008. – С. 288. 18. Толковый словарь русского языка : В 4 т. / Под ред. Ушакова Д.Н. / Толковый — М. : Государственный институт "Советская энциклопедия"; ОГИЗ (т. 1) ; Государственное издательство иностранных и национальных словарей (т. 2-4), 1935—1940.

1. Ahmanova O.S. Slovar' lingvisticheskikh terminov./ Ahmanova O. S. – М. : Sovetskaja jenciklopedija, 1968. 2. Varbot Zh. Zh., Zhuravlev A. F. Kratkij ponjatijno-terminologicheskij spravocnik po etimologii i istoricheskoj leksikologii / Varbot Zh. Zh., Zhuravlev A. F – 1998. 3. Vasil'eva N. V. Termin // Lingvisticheskij jenciklopedicheskij slovar / Vasil'eva N. V – М. : Sovetskaja jenciklopedija, 1990. – S. 508–509. 4. Vinokur G. O. O nekotoryh javlenija slovoobrazovanija v russkoj tehničeskoj terminologii (1939) / Vinokur G. O // Istorija otechestvennogo terminovedenija: klassiki terminovedenija. – М., 1994. 5. Golovin B. N., Kobrin R. Yu. Lingvisticheskie osnovy uchenija o terminah. / Golovin B. N., Kobrin R. Ju. – М. 1987. – S. 104. 6. Grinev S. V. Vvedenie v terminovedenie./ Grinev S. V. – М., 1993. 7. Grinev S. V. Istoricheskij sistematizirovannyj slovar' terminov terminovedenija (učebnoe posobie). 2-e izd. – М., 2001. 8. Grinev S.V. Osnovy leksikograficheskogo opisanija terminosistem : Dis. ... dok. filol. nauk./ Grinev S. V. — М., 1990. 9. Zhovtobryuh M.A. Naris Istorii ukrains'kogo radjans'kogo movoznavstva

/ Zhovtobryuh M. A – K., 1991. 10. Kuz'min N. P. Normativnaja i nenormativnaja special'naja leksika / Kuz'min N.P. // *Lingvisticheskie problemy nauchno-tehnicheskoy terminologii*. – M., 1970. 11. Lejchik V. M. Nekotorye voprosy uporyadochenija, standartizacii i ispol'zovanija nauchno-tehnicheskoy terminologii / Lejchik V.M. // *Termin i slovo*. — Gor'kij, 1981. 12. Maruzo Zh. Slovar lingvisticheskikh terminov / Maruzo Zh. – M. : Izdatel'stvo inostrannoj literatury, 1960. 13. Semencov A. Uvagi do ukraïns'koï himichnoï terminologii / Semencov A // *Zap. Kiïv. INO*. – 1927. – Kn. 2. – S. 171.; 14. Simonenko L.O. Terminologija / Simonenko L.O. // "Ukrajinska mova". Enciklopedija. – K. : Ukraïns'ka enciklopedija, 2000. – S. 631. 15. Slovník ukraïns'koï movi u 11 tomah. / Slovník – K., 1970. – T. 1. – S. 783. 16. Stjopin V. S. Novaja filosofskaja jenciklopedija : V 4 tt. / Stjopin V.S. M. : Mysl'. 2001. 17. Superanskaja A.V. Obshhaja terminosistema. Terminologicheskaja dejatel'nost / Superanskaja A. V., Vasil'eva N. V. – M. : Izd. LKM, 2008. – S. 288. 18. Tolkovyj slovar russkogo jazyka : V 4 t. / Pod red. Ushakova D. N. / Tolkovyj — M. : Gosudarstvennyj institut "Sovetskaja jenciklopedija" ; OGIZ (t. 1) ; Gosudarstvennoe izdatel'stvo inostrannyh i nacional'nyh slovarej (t. 2-4), 1935–1940.

ДОДАТОК

ПРОЕКТ СЛОВНИКА

1. Академічний вузол
2. Акулячий вузол
3. Альтанковий вузол
4. Амфорний вузол
5. Бабський вузол
6. Багаторазова вісімка
7. Бігучий булінь
8. Бігучий простий вузол
9. Бітенговий вузол
10. Боцманський вузол (іспанський альтанковий вузол)
11. Брам-шкотовий вузол
12. Буксирний вузол
13. Буліневий вузол
14. Бурлацький зашморг
15. Відерний вузол

16. Верблюжий вузол
17. Водяний вузол
18. Вибленочний вузол
19. Вісімка
20. Вузол Жозефіни, див. плаский вузол
21. Гафельний вузол
22. Гачний вузол
23. Гачний вузол зі шлагом
24. Геркулесів вузол
25. Гінцевий вузол
26. Глухий вузол
27. Глухий зашморг
28. Гойдалковий вузол
29. Діжковий вузол
30. Довершений зашморг
31. Докерський вузол
32. Дубовий вузол
33. Дубовий зашморг
34. Ескімоський зашморг
35. Ешафотний вузол
36. Жилковий зашморг
37. Засувний штик
38. Затягуваний зашморг
39. Захватний вузол
40. Зворотний штик
41. Зигзаговий вузол
42. Злодійський вузол
43. Зміїний вузол
44. Їздовий зашморг
45. Кабестановий зашморг
46. Кайдановий вузол
47. Калишка (бараняча нога)
48. Каліфорнійський вузол
49. Калмицький вузол
50. Канадська вісімка
51. Кинджальний вузол

52. Ковзаюча вісімка
53. Ковзаючий глухий зашморг
54. Косчний штик
55. "Констріктор"
56. Кордовий вузол
57. Коров'ячий вузол
58. Королівський вузол
59. Котяча лапа.
60. Крабовий зашморг (затягуваний огон)
61. Кривавий вузол
62. Кушнірський вузол
63. Ліановий вузол
64. Лісельний вузол
65. Лососевий вузол
66. Лучниківський зашморг
67. Льодоруб
68. Мартишчин ланцюжок
69. Мисливський вузол
70. Мішковий вузол
71. Млиновий вузол
72. Мокрий напівштик
73. Олімпійський вузол
74. Пакетний вузол
75. Паловий вузол
76. Пальовий вузол
77. Південний Хрест
78. Пікетний вузол
79. Піратський вузол
80. Пітонів вузол
81. Плаский вузол
82. Повідковий на основі бігучого вузла
83. Повідковий на основі зміїного вузла
84. Повідковий на основі простого вузла
85. Подвійний альтанковий вузол
86. Подвійний "констріктор"
87. Подвійний рифовий вузол

88. Пожежні сходи
89. Польський вузол
90. Портовий вузол
91. Потрійний плетений вузол
92. Простий багнет з двома шлагами
93. Простий вузол
94. Простий напівштик
95. Простий штик
96. Простий штик зі шлагом
97. Прямий вузол
98. П'яний вузол
99. Рибальська вісімка
100. Рибальський багнет (якірний вузол)
101. Рибальський вузол
102. Рибальський зашморг
103. Рифовий вузол
104. Різнобічний вузол
105. Розв'язувана вісімка
106. Розв'язуваний бігучий простий вузол
107. Розв'язуваний простий вузол
108. Розв'язуваний самозатягуваний вузол
109. Розв'язуваний ткацький вузол
110. Роликовий вузол
111. Самозатягуваний вузол
112. Самозатягуваний вузол із напівштиком
113. Стивідорний вузол
114. Стопорний вузол
115. Сходовий вузол
116. Тенетний вузол
117. Тещин вузол
118. Ткацький вузол
119. Топовий вузол
120. Трав'яний вузол
121. Трав'яний зашморг
122. Трьохпетельний вузол
123. Тунцевий вузол

124. Турецький вузол
125. Удавка з напівбагнетами
126. Устричний вузол
127. Фаловий вузол
128. Фламандський вузол
129. Фламандський зашморг
130. Французький топовий вузол
131. Хірургічний вузол
132. Хонда
133. Черепашачий вузол
134. Чотирьохпетельний вузол
135. Шахтарський вузол
136. Шкотовий вузол
137. Шлюпочний вузол
138. Штик з обносом
139. Штиковий вузол
140. Щогловий штик
141. Щучий вузол
142. Юферський вузол
143. Якірний вузол (рибальський штик)

Bondarenko O.O., Rosovetsky S.S. The project of creating of Ukrainian tourist terms' dictionary (on the example of the name of the knots).

The article deals with terms-knots in modern touristic language usage. First linguistic classification of terms-knots.

Interest to the terms of tourism is growing from year to year. Most complications are focused in nomenclature terms, particularly, denoting knots.

That lexicographical material was characterized, using common terminological classification appropriate to every terminology system, then classified and searched for tourist terminology specific features. To every group were used both general for all (universal), and separate, partial (specific) principles and methods of research and description.

The explored corpus can be divided into three groups: before-terms orienting, neutral and confusing.

All complex of fixed tourist before-terms traditionally can be parted into a groups: 1) by being abstract/specific; 2) by the time of formation; 3) by belonging to one of industries of the tourism; 4) by origin; 5) by belonging to the literary language; 6) by attribution.

Daily this part of terminological thesaurus (knots) stays ungraded. In case of special gravity of this work for Ukrainian literary language on the contemporaneous phase of development, this terminology field needs to be processed.

Keywords: terms, knot, tourist terms, not codified terms, the terms of foreign origin.

Бондаренко А.А., Росовецкий С.С. Проект создания украинского словаря туристических терминов (на примере названий узлов).

В статье рассматриваются термины, обозначающие узлы в современном туристическом узусе. Предлагается первая лингвистическая классификация терминов-узлов.

Ключевые слова: термины, узлы, туристические термины, не кодифицированные термины, термины иноязычного происхождения.

СУЧАСНІ ЛІНГВІСТИЧНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

УДК 811.161.2

Шулінова Л.В., к. філол. н., доц.

ІДІОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЕТИЧНОГО МОВЛЕННЯ ВАСИЛЯ СИМОНЕНКА: СИНЕСТЕТИЧНІСТЬ СВІТОСПРИЙНЯТТЯ

У статті розглянуто вербалізацію синестетичності світовідчуття та світовідображення, в основі яких сприйняття звукових, зорових, смакових і тактильних відчуттів у поетичному мовленні Василя Симоненка.

Ключові слова: синестезія, ідіостиль, мовна картина світу, відчуття.

Розвиток кожної літературної мови, зокрема української, у сукупності її інтелектуально-виражальних і чуттєво-зображальних засобів цілком підставно визначати за аналізом мовотворчості визначних і презентативних в образах ідіостилію письменників. Ця підставність зумовлена тим, що саме їх мовна діяльність як вияв духовної сили народу створює розрізнені в часі, проте вершини у розвитку мови, що, в об'єднуючому ці вершини контурі, відображає безперервний рух мови, надає йому наростаючої сили.

У різні періоди розвитку української літературної мови були знакові постаті, що розкривали і духовний, і інтелектуальний потенціал слова. Досліджуючи історію української літературної мови, В.М. Русанівський визначає 60-ті роки як зародження третьої хвилі – письменників-шістдесятників і наголошує, що саме Василь Симоненко "першим відчинив двері у нову поезію ... Він ще писав у межах виробленої на той час української літературної традиції, але вже наважився говорити про ті явища в повсякденному житті, яких нібито не бачили інші" [2, с. 378-379].

Вважаємо, що саме ідіостиль Василя Симоненка є одним з переконливих свідчень еволюції української мови в аспекті розкриття її інтелектуального потенціалу, дослідження поетичного мовлення митця дає можливість визначити знакові етапи розвитку мови у перспективах ще не реалізованих можливостей. Ідіостиль письменника розглядатимемо з позицій віднесеності його до інтелектуального стилю (за Л. Шевченко), тобто такого, що "зорієнтований на суб'єктивно новий, нестандартний мовно-естетичний пошук, відкритість новациям, несподіваний, часом парадоксальний спосіб постановки і вирішення художньо-естетичних завдань" [3, с. 12].

Як відомо, ідіостиль кожного письменника не може бути описаний без урахування того, що лексика на позначення відчуттів посідає в мовотворчості значне місце (це виявляється і кількісно, і якісно). Саме назви відчуттів є однією з найвизраźніших атрибутивних характеристик широкого кола важливих для майстра слова образів, у тому числі й ключових, що проходять наскрізно через усю його творчість, вони є тими "постійними, організуючими, цементуючими елементами ... носіями єдності в численних творах поета, елементами, що накладають на ці твори відбиток поетичної особистості ... ці елементи вносять цілісність в індивідуальну міфологію поета" [6, с. 145].

Одним із найвизраźніших показників індивідуальності митця (поета, художника, композитора) є синестезії, які розкривають особливості сприйняття й відображення ним картини світу.

Проте, вважаємо, це можна зробити не завжди (наприклад, не можливо дешифрувати всі картини Сальвадора Далі, Пабло Пікассо чи музику Ісаака Щварца). Проте в цьому немає потреби, адже важливим є саме естетичне враження від побаченого і почутого, а не його тлумачення (основна функція мистецтва – естетичний вплив). Тому питання про особливе світовідчуття й світовідображення митцями потребує окремого розгляду. Але загальновідомим є факт, що спів відчуття властиві кожній людині, яка може мислити асоціативно. Майже всі хоча б раз ужитті асоціювали запах зі смаком (*солодкий, терпкий аромат*), звук із дотиком (*м'який, теплий звук*) та ін.

Феномен синестетичного мислення, а також роль синестезії в сучасному мистецтві привертає увагу дослідників уже понад сто років, від відомого сонета Артюра Рембо "Голосні", у якому він розфарбував звуки.

У художньому мовленні синестезії створюють надзвичайно цікаві контексти, що мають потужний експресивний вплив на реципієнта.

Традиції, звички, характери людей, їх психічний склад впливають на формування естетичного сприйняття відчуттів. Надання переваги тим чи іншим відчуттям у мовотворчості можуть свідчити і про рівень засвоєння націокультурних традицій, здобутків світової цивілізації, і про індивідуальні особливості світосприйняття митцем.

Поетичному мовленню В.Симоненка властиві різноманітні синестезії, що засвідчує асоціативність та унікальну складність мовомислення. Розглянемо детальніше кожен із груп синестезій.

Звук і зорові відчуття: *Я із надій будую човен, / І вже немовби наяву / З тобою, ніжний, срібномоуєн, / По морю радості пливу* (В. Симоненко, с. 196); *Білі хмари і срібні ріки* (В. Симоненко, с. 238); *Ріки хлюпають срібно / У сиві скелі* (В. Симоненко, с. 239); *Ой, зима! / Біжить, регоче біло, Бубонами брязкає в степу...* (В. Симоненко, 257); *Гоготіло в ночі багаття...* (В. Симоненко, с. 203); *Ніби краплі солоного поту, / Світять чесні його слова* (В. Симоненко, с. 230); *У чорному гвалті боїв...* (В. Симоненко, с. 238); *Ми не слухали, ми не чули / Чорний шепіт сліпих віків* (В. Симоненко, с. 290).

Поетичному мовленню Василя Симоненка властива синестезія, в основі якої зорово-звукові образи з атрибутом "срібний". Як відомо, це один зі способів художнього відображення дійсності через створення звуко-зорових асоціацій, вибудованих на символічному значенні атрибута "срібний". Адже, саме "поява звукового значення у слова срібний реалізувало мовну тенденцію до синестезії – комплексної експлікації різнорідних чуттєвих уявлень"[1, с. 143]. Таке поєднання кольору і звуку, прийнято вважати "рудиментом давнього синкретизму в назві відчуттів, оскільки звукове значення слова *срібний*, імовірно прямо пов'язувалося зі

звуком виробів зі срібла" [1, с. 143]. Подібні асоціації є доволі активними в поетичному мовленні українських митців, зокрема в Лесі Українки [4, с. 352], Богдана-Ігоря Антонича [5, с. 47].

Цікавими є синестезії з компонентом "**чорний**", що створюють візуалізований експресивний образ військових дій (*чорний гвалт боїв*) та складного історичного перебігу подій (*чорний шепіт сліпих віків*). Синестетична метафора, ускладнена компонентом "*сліпих*" має надзвичайно потужний виражальний вплив на читача, створюючи в його уяві відповідні асоціативні картини.

Звук і дотик: *І шукаю знову / я для неї мови / і гарячих слів* (В. Симоненко, с. 83); *А він вимовляє, виспіває / Гарячі прості слова – І все давниною сивою / В очах моїх ожива* (В. Симоненко, с. 104); *Я досхочу написся милої отрути, / Я натомився від гарячих слів* (В. Симоненко, с. 165); *Полюбив не за чорні брови, / не за вроду, немов весну, / а за щиру, гарячу мову / і за душу її ясну* (В. Симоненко, с. 133); *З шаленим щастям і сміхом гарячим...* (В. Симоненко, с. 247); *Кожне слово душу пекло* (В. Симоненко, с. 292); *Знову читаю ці холодні фрази...* (В. Симоненко, с. 162); *Та встає перламутровий ранок / Крізь холодний і злісний рев, / І проміння залує рани / В закатованих нічю дерев* (В. Симоненко, с. 223); *Але чому це сніг такий скрипучий? / Що крок – по серцю б'є холодний скрип* (В. Симоненко, с. 287); *Зойки захололі на губах* (В. Симоненко, с. 138); *Тишина хиталася велично, / Ніжні струни квилили внизу –/ То ж було і солодко й незвично / У твоїх очах читає грозу* (В. Симоненко, с. 205); *І края темін / Передсмертний стогін, / Безпомічний і гострий, / Мов ланцет* (В. Симоненко, с. 253); *Не розірвати цю холодну тишу, / Вона міцна й похмура, мов граніт, / Хоч в ній пробив мікроскопічну нішу / Наш галасливий і бездарний світ* (В. Симоненко, с. 169); *У льоху, у холодній тиші / Шаруділи сонні миші...* (В. Симоненко, с. 361); *Ні нас не вабить ніжна тишина...* (В. Симоненко, с. 173).

Відзначаємо, що більшість синестезем має за основу не просто звук чи його відсутність, а вербалізований осмислений звук, тобто **слово**, що, безумовно, є важливим для автора.

Привертає увагу те, що лексема на позначення тактильного відчуття "**гарячий**" використана автором у різних (почасти абсолютно протилежних) значеннях: *переконливий, небайдужий, запальний, пристрасний, напружений*. Звісно ці значення є переносними щодо власне дотикового відчуття (який має високу температуру, сильно нагрітий), проте за шкалою рівня емоцій така віднесеність є підставною. Спостерігаємо також і традиційне (властиве сприйняттю більшості людей) використання лексеми "**холодний**" для відтворення негативних емоцій, переживань, ставлення.

Звук і внутрішні відчуття, переживання: *Вітер пісню співав стоголосно, / Але раптом в екстазі німім / Зупинивсь біля тебе і млосно / зазітхав у волоссі твоім* (В. Симоненко, с. 193); *Там, у парку, ритмічні фокстроти, / Сонне танго і млосний блюз...* (В. Симоненко, с. 149); *Гуртувались мляві звуки у сузір'я слів* (В. Симоненко, с. 306); *Тому в серцях у нас не витончена мука, / А радість голосиста і дзвінка* (В. Симоненко, с. 173); *І здавалось – немає ні початку, ні краю / Цій нудоті німії і нудній німоті...* (В. Симоненко, с. 186); *Розумію твій тихий сум...* (В. Симоненко, с. 185); *Вслухайтесь, земле і небо, / У роки страждань моїх...* (В. Симоненко, с. 238); *Як під милими, рідними віями / Ворухнеться і згасне сміх* (В. Симоненко, с. 95).

Ця група є нечисленною, проте не менш виражально-потужною, ніж розглянуті вище. Особливу увагу привертає складне синестетичне утворення "**нудота німа і нудна німота**", у якому сконцентровано основний емоційно-виражальний потенціал першого поетичного тексту і циклу "Тиша і грім".

Зорове сприйняття і дотикові відчуття, внутрішні переживання: *Над натовпом качаються зі сміху / Холодні електричні ліхтарі* (В. Симоненко, с. 153); *Ти ідеши крізь синю прохолоду...* (В. Симоненко, с. 200); *А ставки серед літа / Зеленіють з нудьги* (В. Симоненко, с. 239); *І червоним ліхтарем тривоги / Зупиняю потяга твого* (В. Симоненко, с. 260); *На ясні зорі і на тихі води / Вже чорна ваша злоба не*

впаде (В. Симоненко, с. 271); *А нині зорі, лагідні і тьмяні, / Лили проміння рівне і сумне...* (В. Симоненко, с.318).

Привертають увагу синестеземи з компонентом кольорового сприйняття світу: *синя прохолода* (як відомо, синій колір у колористиці належить саме до групи холодних); *чорна злоба* (більш частотним щодо використання і в авторському художньому мовленні, і в побутовому є *чорна заздрість*); *ставки зеленіють з нудьги* (порівняємо – *зелена нудьга*); *червоний ліхтар тривоги* (співвіднесеність з іншою знаковою системою – *червоне світло* як заборона руху).

У межах цієї групи, вважаємо за доцільне, виокремити мікрогрупу з ключовим компонентом – **очі**: *Та в тебе холодні очі – / Зневага у них і сміх* (В. Симоненко, с. 101); *Холодні очі в нього і русявий чуб...* (В. Симоненко, с. 146); *І очі – холодні, мідні. / В солодкій синіють втомі...* (В. Симоненко, с. 277); *І зиркають спідлоба / очима, / повними холодної імли* (В. Симоненко, с. 299); *Ти холодний погляд опустила, / А лице в напруженім огні...* (В. Симоненко, с. 135); *Крізь холодні скельця-окуляри / Оглядають благодійно світ* (В. Симоненко, с. 206); *"Любиш?" – сказав дівчині, / глянувши в очі її, / очі прозора сині / грілі теплом з-під вій* (В. Симоненко, с. 85); *В неї очі ніжні та ясні, / А у тебе пашає жаром – / Тільки кригу видно в тім огні* (В. Симоненко, с. 123); *І, мов достиглі ягоди горіли / Монгольські очі теплі і сумні* (В. Симоненко, с. 145); *Штрикаю небо очима гострими...* (В. Симоненко, с. 250); *Очима гострими підсудну прокололи...* (В. Симоненко, с. 327).

Спостерігаємо чітке розмежування: *холодні* та *гострі очі* створюють виразно негативні емоційно напружені контексти, а *теплі* та *ніжні очі* – позитивні.

Смак і різнорідні відчуття: І сутінки мутні, немов солоні, / Десь повиповзали з лісу чи ярів, / І все навкруг – в осінньому полоні, / Лиш твій кісник червоний майорів (Симоненко 2010, с. 144); *І я розтанув у солодкім димі...* (В. Симоненко, 156); *Він, забувши, солодку знемогу, / Розганяти хмарки полетів* (В. Симоненко, с. 193); *Ви скорчите кисло пику...* (В. Симоненко, с. 180); **Промовив кисло Вовк / Й пішов кричать по світу, / Що віці з ним не хочуть в мирі жити**

(В. Симоненко, с. 321); *У палаці кожен скаче / Та від щастя гірко плаче...* (В. Симоненко, с. 356); *Я в світ прийшов не лише тити й їсти, / Скалити зуби до дурних дівчат / Та любуватись зоряним намистом / Під мариновані мелодії кантат* (В. Симоненко, с. 116).

Нечисленною є група з компонентами, що пов'язані з поєднанням смакових відчуттів із зоровими, одоротивними, звуковими, почуттєвими. Спостерігаємо закріплені у мові та часто використовувані – *кислий вираз обличчя, гіркий плач, солодкий дим*. Індивідуально авторськими є – *мутні, солоні сутінки та мариновані мелодії*.

На особливу увагу саме в аспекті аналізу індивідуальної художньої мовної картини світу Василя Симоненка заслуговують **складні синестеземи**, утворені поєднанням кількох відчуттів (**зір, колір, звук, смак, дотик, почуття**): *В кожному шелесті тихому, / В кожному шепоті трав / Чув її тепле дихання, / Голос її впізнавав* (В. Симоненко, с. 78); *Мені б давно вже кинуть слід / Незграбні вірші віршувати / Вони холодні, ніби лід, / Вони легенькі, наче вата. / Який же в біса я поет, / Коли живу, як пень, без мислі, / Коли годяться лиш в клозет / Мої вірші нудні і кислі?!* (В. Симоненко, с. 112-113); *І пахнув вірш твій теплою смолою, / Кленовими гарячими слізьми* (В. Симоненко, с. 147); *Білизну червневих ніжних лілій / Заплітають букетами в пісні* (В. Симоненко, с. 154); *Байдуужа темнота / Засмоктувала холодно квартали ...* (В. Симоненко, с. 156); *В грудях набубнявіла тривога / Світла, ніби ранок запашилий...* (В. Симоненко, с. 213); *Й щастя повного, дзвінкого, / Як вино, хмільного* (В. Симоненко, с. 210); *У душі моїй – / сонце червоне буя, / і регоче, й гримить / голубим океаном / нерозтрачена радість моя* (В. Симоненко, с. 234); *Але клеїт страшних пожеж / Хай у них не тремтить ніколи* (В. Симоненко, с. 239); *Свою усмішку у холодній втомі / Бездумно, безголово утоплю* (В. Симоненко, с. 278).

Як бачимо, синестетична поетична метафора дає можливість зрозуміти, розкрити глибинний внутрішній світ поета, відтворюваність генетичного коду нації засобами художнього мовлення, унікальність світосприйняття та світовідображення

митцем, його уподобання, схильності, з'ясувати причино-наслідкові мотивації відтворення певних подій, явищ життя, що мали значний вплив на формування творчої особистості, зрештою визначити психотип чи психічний стан автора на час написання твору та розкрити безкінечні можливості української мови.

Синестетичність світосприйняття, відображена в поетичному мовленні Василя Симоненка, дає можливість читачеві, зіставляючи авторське світобачення та власне світовідчуття, адекватно й зацікавлено проникати в складний перебіг життя ліричного героя, та й, навіть, відчувати себе тим героєм.

Перспективним є подальше дослідження синестезій у мовотворчості митця, зокрема в прозових та публіцистичних, зіставивши які з поетичними, можна отримати цікаві й, сподіваємося, несподівані результати, що дадуть підстави для визначення специфіки формування та вербалізації синестетичності сприйняття в українській літературній мові.

Отже, ідіостиль Василя Симоненка є яскравим свідченням еволюції української мови у сферах і духовного її ества, інтелектуального гарту, розкриття невичерпного потенціалу виражальних можливостей українського слова. Відтак, вивчаючи ідіостилі видатних мовотворців, можна простежити за вершинами розвитку мови в плині часу й у перспективах ще не реалізованих можливостей.

1. Зубова Л.В. Поэзия Марины Цветаевой : Лингвистический аспект / Л.В. Зубова. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1989. – 264 с.
2. Русанівський В.М. Історія української літературної мови. Підручник / В.М. Русанівський. – К. : АртЕк, 2002. – 424 с.
3. Шевченко Л.І. Інтелектуальна еволюція української літературної мови : теорія аналізу / Л.І. Шевченко. – К. : Київський ун-т, 2001. – 478 с.
4. Шулінова Л. Синестезії в мовотворчості Лесі Українки / Л. Шулінова. // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. праць. – Вип. 34. – К. : ВД Дмитра Бурого, 2011. – С. 349-353.
5. Шулінова Л. Синестезії в індивідуальній мовній картині світу / Л. Шулінова. // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика. – Вип. 22. – К. : Київський університет, 2011. – С. 46-49.
6. Якобсон Р. Работы по поэтике / Р. Якобсон. – М. : Прогресс, 1987. – 461 с.

Джерельна база

Симоненко В. Вибрані твори / Упорядн. Анатолій Ткаченко, Дана Ткаченко. – К. : Смолоскип, 2010. – 852 с., 16 іл. – ("Шістдесятники").

1. Zubova L.V. Poezyya Maryny Czvetaevoj: Lyngvystycheskyj aspekt / L.V. Zubova. – L.: Yzd-vo Lenyngr. un-ta, 1989. – 264 s. 2. Rusanivskyj V.M. Istoriya ukrajynskoyi literaturnoyi movy. Pidruchnyk / V.M. Rusanivskyj. – K.: ArtEk, 2002. – 424 s. 3. Shevchenko L.I. Intelktualna evolyuciya ukrajynskoyi literaturnoyi movy: teoriya analizu. / L.I. Shevchenko. – K.: Kyivskyj un-t, 2001. – 478 s. 4. Shulinova L. Synesteziyi v movotvorchosti Lesi Ukrayinky / L. Shulinova. // Movni i konceptualni kartyny svitu : zb. nauk. pracz. – Vyp. 34. – K.: VD Dmytra Burago, 2011. – S. 349-353. 5. Shulinova L. Synesteziyi v indyvidualnij movnij kartyni svitu / L. Shulinova. // Visnyk Kyivskogo nacionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Literaturoznavstvo. Movoznavstvo. Folklorystyka. – Vyp. 22. – K. : Kyivskyj universytet, 2011. – S. 46-49. 6. Jakobson R. Raboty po poetyke / R. Jakobson. – M. : Progress, 1987. – 461 s.

Dzherelna baza

Symonenko V. Vybrani tvory / Urporyadn. Anatolij Tkachenko, Dana Tkachenko. – K.: Smoloskyp, 2010. – 852 s., 16 il. – ("Shistdesyatnyky").

Shulinova L.V. The idiosyncratic features of Vasyl Symonenko's poetic speech: synaesthetic of perception of the world.

The article deals with the verbalization of the world perception and reflection synaesthetic based on the perception of sound, visual, gustatory and tactile sensations in Vasyl Symonenko's poetic speech.

One of the most expressive indications of artist (poet, painter and composer's) individuality are exactly synaesthesias which reveal features of his own perception and reflection of the worldview.

Preferring any senses in linguistic creativity can indicate the level of the adoption of natiocultural traditions and the world civilization achievements as well as the individual characteristics of the artist's worldview.

The variety of synaesthesias are inherent in Symonenko's poetic speech, which proves associativity and unique complexity of his linguo-thinking.

The main author's synaesthesia groups are:

- *sound and visual sensations;*
- *sound and touch;*
- *sound and internal sensations, emotions,*
- *visual perception and tactile sensations, inner feelings;*
- *taste and diverse sensations.*

Especially in terms of the analysis of Vasyl Symonenko's individual artistic language worldview we emphasize on the presence of complex synaesthesemes formed by a combination of several senses (sight, color, sound, taste, touch, feeling). Such a synaesthetic poetic metaphor makes it possible to understand, reveal a deep inner world of the poet, the reproducibility of the genetic code of the nation by means of artistic speech, unique artist's outlook and his reflection of the world, his tastes and inclinations, helps to find out the cause and effect motivations of the reproduction of certain events, phenomenas of life that had a significant impact on the formation of creative personality, to reveal the endless possibilities of the Ukrainian language .

Synaesthetic of perception of the world reflected in Vasyl Symonenko's poetic speech allows the recipient, comparing the author outlook and personal attitude, adequately and interestedly penetrate the complex flow of life of lyrical character, and even feel yourself as this character.

Key words: synaesthesia, individual style, language pattern of the world, sensations, feeling.

Шулинова Л.В. Идиостилистические особенности поэтической речи Василия Симоненко: синестетичность мировосприятия

В статье рассмотрена вербализация синестетичности мировосприятия и отображения, сформированные на визуальном, звуковом, вкусовом и тактильном восприятии мира в поэтической речи Василия Симоненко.

Ключевые слова: синестезия, идиостиль, языковая картина мира, ощущения.

УДК 811.161.2:801.81

Дядищева-Росовецька Ю. Б., к. філол. н., доц.

**ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ ТИПІВ ПОВТОРІВ В
УКРАЇНСЬКІЙ ЛІРИЧНІЙ ПІСЕННОСТІ
(на матеріалі збірника Зоріана Доленги-Ходаковського)**

У статті характеризуються типи повторів в українській ліричній пісенності (на матеріалі збірника Зоріана Доленги-Ходаковського).

Ключові слова: лінгвофольклористика, повтори, тропи, український фольклор.

Дослідники не лише української, але і слов'янської лінгвопоетики не раз звертали увагу на таку яскраву особливість усної народної ліричної пісенності, як різноманітні повтори. Відомо, що повтори – один із основних засобів художньої організації тексту фольклорного твору. Також це одна із фігур мови, що слугує досягненню "виражального чи виражально-зображального ефекту" [13, с. 459], а крім того використовується для підвищення емоційно-експресивної ваги слів в уснопоетичному тексті. У пропонованій роботі ми розглянемо повтори української ліричної пісні на широкому тлі лінгвофольклористичних і лінгвістичних досліджень цього явища.

Невипадково конкретні спостереження здійснювалися нами саме на матеріалі народних ліричних пісень у записах, зроблених З. Доленгою-Ходаковським [14, с. 399–474], адже він не лише сам із великим пієтетом підходив до збираного ним фольклорного матеріалу, а й закликав до цього своїх колег. Не може не вражати той факт, що до цієї бездоганної позиції дослідник доходить інтуїтивно в той час, коли, безумовно, не були ще розроблені наукові вимоги до польових фольклористів-збирачів матеріалу. Так, наприклад, ми лише подекуди зустрічаємо відповідні ремарки щодо повторів у записах видатного вченого-мовознавця, майбутнього першого директора

Інституту мовознавства ВУАН Г. Ткаченка: "Трись, горошку, три стручки, (двічі)..." [2, с. 16].

Науковці не раз зверталися до вивчення повторів у різних аспектах, і не тільки в поетичних контекстах, але й прозових: так, Т. Жук досліджує лексичні та синтаксичні повтори на матеріалі українських народних казок. Проте, на відміну від тих же прозових жанрів, у фольклорному поетичному контексті вони звучать невимушено й видаються природними.

На матеріалі сучасної російської літературної мови розглядали останнім часом повтори Л. Заверіна ("Повтор – универсальное средство создания речевой экспрессии" (1995) [5]), В. Чуглов ("Повтор словоформы с последующим распространением как синтаксическое явление" (2004) [13]) і Л. Ксенофонта ("Семиотические свойства повтора во фразеологизированных единицах языка" (2008) [8]), та ін. На жаль, менше цікавили дослідників власне фольклорні повтори. Праці Л. Гусарової ("Вариативный лексический повтор в языке севернорусских былин: Автореф. дис... канд. филол. наук" (1986) [3]) і Л. Невської ("Повтор как имманентное свойство фольклорного текста" (1996) [11]) можна розглядати як маргіналії на берегах старої, але зовсім не застарілої праці А. Євгенєвої, що вийшла з друку півстоліття тому.

Повтори привертали увагу дослідників-мовознавців і раніше: І. Чередниченко у 1962 році підкреслює: "Повтор окремих слів, словосполучень, речень, повнозначних і службових слів є одним із ефективних прийомів побудови розгорненого висловлювання, особливо в художній мові, де повтор вживається як один із видів поетичних фігур" [8, с. 380]. Далі дослідник уточнює: "Концентруючи увагу на повторюваних синтаксичних одиницях, цей стилістичний прийом посилює їх художньо-зображальні властивості і разом з тим слугує засобом контекстуальної організації висловлювання" [8, с. 381].

Трохи згодом, у 1967 році, А. Коваль, автор підручника з практичної стилістики сучасної української мови, зауважувала щодо цього тропу: "Повтори того самого слова, як і інші типи зближень, – явище, властиве, насамперед народній пісенній

творчості <...> Основне призначення повторів – підсилення експресії, створення певної стилістичної орнаменталізації" [7, с. 152]. І з цим, безумовно, не можна не погодитись.

Для отримання повної картини варто, напевне, розглядати повтор у фольклорних поетичних текстах у широкому його розумінні.

Сучасна дослідниця М. Каган зауважує, що до повторів відносяться, за її спостереженнями, і дослівно повторювані рефрени, і оклики, і зачини тощо [6, с. 125]. На своєму матеріалі – в тексті "Слова о полку Ігоревім" – вона також до повторів додає слова, які маркують ланцюжки логічних речень, що ідуть одне за одним, а ще синтаксично симетричні фрази – семантично близькі, проте такі, що не збігаються текстуально, до того ж і цілі фрагменти, що експресивно й семантично здійснюють зв'язок між окремими місцями твору.

Автор фундаментальної монографії з описової лінгвофольклористики "Очерки по языку русской устной поэзии в записях XVII–XX вв." (1963) [17] А. Євгенєва присвячує фактично все своє дослідження розглядові різних типів повторів: це повтори прийменників, сполучення однокореневих слів, синонімічні сполучення слів тощо. На особливу увагу при вивченні повторів (зокрема повторів прийменників) заслуговують, за твердженням дослідниці, такі складні й взаємопов'язані аспекти, як "а) питання традиції та питання історії мови, б) питання художніх стилістичних особливостей, в) питання відношення мови усних творів до діалектів, у царині розповсюдження яких живуть ці твори" [4, с. 20]. Другий розділ "Поєднання однокореневих слів та їх функції в усних творах" автор розпочинає твердженням: "Різні види поєднань однокореневих слів в усній поезії прийнято розглядати також у числі "повторів"" [4, с. 98]. Дослідниця покликається тут на відому працю Ф. Міклошича (1895) "Зображальні засоби слов'янського епосу", де "серед восьми видів "повторів" названо і зв'язок етимологічно споріднених слів". Ф. Міклошич зазначає, що "поруч із цим визначенням розглядуваного явища вживається ще й інше: "повторення кореня"" [10, с. 216, цит. за: 4, с. 98]. Це спостереження філолога можна було б проілюструвати таким прикладом: "Ой я тую далекою мітлами замечу..." [14, с. 400].

Дослідниця застерігає щодо досить вільного сьогодні застосування терміну "тавтологія" "і не лише стосовно сполучень однокорених слів" [4, с. 98]. Вона робить екскурс до історії питання, звертаючись до праць основоположників теоретичної лінгвофольклористики – О. Потебні та Ф. Буслаєва. А вони були прихильниками широкого тлумачення терміна "тавтологія", "включаючи до нього не тільки поєднання однокорених слів, але й синонімію, яка ґрунтується на суцільному збігу значення". Так, Ф. Буслаєв серед інших стилістичних особливостей "народної мови" віддавав перевагу саме тавтології, яка "надає мовленню значної сили та натхнення або повторенням того самого слова, або поєднанням двох чи трьох тотожних за значенням" [1, с. 180; цит. за 4, с. 98–99].

А. Євгенєва нагадує, що синонімію теж розглядають "як один із різновидів повторення" [4, с. 255]. Крім того, лінгвісти, які інтерпретували синонімічні сполуки "поза текстом, ізолювано, як явище "мови", визначають та пояснюють їх по-різному, залежно від того, до якої категорії явищ вони будуть включені" [4, с. 255]. Сама ж А. Євгенєва, спираючись на ідею О. Потебні, характеризує синонімічні пари, поділяючи їх "на три категорії, з яких для нас найбільш цікаві: "а) атрибутивні сполуки <...> *сила-військо*" і "в) *тождество*", в якому переважають власне синонімічні сполуки" [4, с. 255–256]. А. Коваль називає останнє явище *складними словами синонімічного характеру*: "вони, як правило, творять разом нове значення або новий відтінок значення і виявляють тенденцію до формального об'єднання компонентів. Такі утворення мають виразне фольклорне забарвлення..." [7, с. 151]. Тут можна навести приклади з пісенного матеріалу: "Ти, дівчино-паненочко, / Написане твоє біле личко. / Не так личко, як ті очі, / Мусив же я прийти опівночи" [14, с. 408]; "Не pomoже козакові восковая свічка, / Бо розлився Дунай-вода і бистрая річка" [14, с. 445]. Уточнює дослідниця свою думку таким чином: "Компоненти синонімічних зближень, об'єднуючись, набувають одного значення. Однак у зв'язку з тим, що в мові абсолютних синонімів не дуже багато, значення цілого в більшості випадків відмінне від значення складових частин і уточнюється в контексті" [7, с. 151].

Видається безумовно виправданим дослідження інших видів уснопоетичних повторів і постійних епітетів (див. вище), адже цілком тавтологічними сполуками в широкому розумінні можна вважати атрибутивні сполучення *крутий берег* (якщо зануритися у внутрішню форму – за О. Потебнею) і *ясна зоря*: "Посію я яру руту / Межи крутими берегами, / Ніяк вийти погуляти / За тими ворогами" [14, с. 428]; "Роздвоївся місяченько / На дві половини, / Світи, світи, ясная зорьо, / Хоть зо дві години" [14, с. 401].

Закономірно, що саме з аналізу повтору починає сучасний фольклорист С. Росовецький розгляд фольклорних прийомів художньої організації тексту у своєму ґрунтовному підручнику "Український фольклор у теоретичному висвітленні" (2008 р.) [12, с. 526]. Він називає повтор – напевне, несправедливо – найпростішим і покликається на висновок Є. Мелетинського, який вважає повтор "найдавнішою рисою фольклору, пов'язаною в генезисі і з наявністю ритму, і з вірою в магічну силу слова" [9, с. 19]. А зосереджується С. Росовецький на аналізі цікавого випадку – на повторі "не кожного рядка, а одного з рядків строфи "Із стріх вода капле..." у хрестоматійній веснянці "А вже весна, а вже красна" із "Малоросійських народних пісень, покладених на ноти для співу і фортепіано" А. Маркевича [12, с. 526–527].

Типовими для усної народної пісенності вважаються повтори, в яких *другий компонент ускладнено додатковими морфемами*, як наприклад, у пісні "Ой місяцю, місяченьку, вийди за комору", де саме другий компонент повтору ускладнений додатковою суфіксальною морфемою *-еньк-*: "Місяцю, місяченьку, і ти, зоре ясна, / Світи ж там на подвір'є, где дівчина красна" [14, с. 399].

Повторювані компоненти *можуть стояти поряд* і бути виражені дієсловами ("Світи, світи місяцю, / Хоть з їдну нічку..." [14, с. 401]); іменниками ("– Ой молодці, молодці, / Скажіте моїй дівоньці, / Нехай мене не любить, / Нехай своїх літ не губить" [14, с. 406]) або прикметниками: "Я ж то мовив, що зоря вийшла, / А то моя дівчинька по воду пішла. / Я за нею,

як за зорьою, / Сивим, сивим кониченьком понад горою" [14, с. 409]. Повторювані компоненти можуть бути подвоєні (як у прикладах, наведених вище), а можуть бути і потроєні: "Попід гаєм, гаєм, гаєм зелененьким – / Там орала дівчинонька воликом чорненьким" [14, с. 405]. Іноді повторювані компоненти *можуть розділятися іншими словами*: "Ой зависли, зависли, сині хмароньки зависли; / А не зійдеш мні, дівчинонько, з мисли" [14, с. 403]. Або: "Мислі мої, мислі, / Докупи ся зійшли, / На середоньку стали, / Спатоньки не дали" [14, с. 403]. Подекуди повторювані компоненти можуть *належати й до різних речень*: "Упала ясная зоря з неба, / Чогось мені до Грицина треба. / Треба ж мені до Грицина ножа, / Аж там сидит дівчинонька, як повная рожа" [14, с. 399].

Повтори також використовуються як засіб організації художнього тексту, наприклад, в анафорах і епіфорах. *Анафори* досить часто зустрічаються в народній ліричній пісенності. І. Чередниченко зазначає: "Повторюватися можуть різні синтаксичні одиниці і конструкції" [8, с. 381]. Зокрема, тут зустрічаємо анафоричну конструкцію, де використовується умовний спосіб дієслова з архаїчним *би-м*: "Післала би-м післоньки, але не смію, / Післала би-м листоньки, але не умію, Пішла би сама, молода, – боюся, / Бо бистрая вода Дунай, – утоплюся" [14, с. 404]. Анафорично може бути вжитий і особовий займенник *я*: "– Я жита не сіяла, сама роля всходить, / Я козаченька на чарувала, сам до мене ходить" [14, с. 406]. У наступному прикладі повтор анафорично вживаної групи "Ой не видно мого дому, тільки видно..." нагадує повтор цілого рядка, типовий для цього жанру українського фольклору: "Ой не видно мого дому, тільки видно грушу, – / Туди ж мою пориває рано й пізно душу. / Ой не видно мого дому, тільки видно баню, – / Туди ж мені любо-мило оченьками глянуть. / <...> / Ой не видно мого дому, тільки видно дубчик, / Коло його недалеко мій живе голубчик" [14, с. 402]. Подібну картину спостерігаємо й у таких рядках: "Ой у саду-винограду зацвів чорнобривець, – / Тим я тебе полюбила, що в батька одинець. / Ой у саду-

винограду зацвіли гвоздики, – / Тим я тебе полюбила, що ти невеличкий" [14, с. 412].

А от у вже згадуваній вище пісні "Ой місяцю, місяченьку, вийди за комору" анафоричний контекстуальний повтор функціонує у звертанні "Місяцю, місяченьку". З нього починається кожен двовірш: "Ой місяцю, місяченьку, вийди за комору, / Нехай з своїм милесеньким трошка поговору. / Місяцю, місяченьку, світи, не ховайся, / Хоть поїдеш, мій миленький, хутко повертайся. / Місяцю, місяченьку, і ти, зоре ясна, / Світи ж там на подвір'є, где дівчина красна" [14, с. 399]. Аналогічно в пісні "Ой дівчино моя мила, а чи вийдеш за мене" зустрічаємо анафоричне звертання: "– Дівчино моя, а що будеш їсти? <...> – Дівчино моя, на чим будеш спати? ..." [14, с. 423]. Цікаво, що в цьому ж творі ми спостерігаємо, крім анафори, ще й епіфору: " – Дівчино моя, а де будеш прати козакові сорочку?... / – На жовтім пісочку, / На чистенькім ставочку / Козакові сорочку! / – Дівчино моя, а де будеш сушить козакові сорочку?.. / – На жовтім пісочку, / На біленькім шнурочку / Козакові сорочку!" [14, с. 423].

Отже, як ми бачили, повтори активно використовуються в українській усній народній ліричній пісенності як один із центральних засобів спеціальної художньої організації фольклорного тексту поряд із іншими риторичними прийомами. До того ж, на відміну від тих же прозових жанрів, у фольклорному поетичному контексті вони звучать невимушено і видаються природними.

У подальшому видається перспективним виявити своєрідність повторів українського пісенного фольклору, порівнюючи уснопоетичні тексти не тільки з літературними, але і з фаховими записами щоденного мовлення, адже ще представники так званої "формальної школи" на початку 20-х років ХХ ст. замислювалися над проблемами розбіжностей мови "практичної" та "поетичної".

Безперечно, використання повторів за межами поетичної мови фольклору є ширшим і має більше функцій, ніж у межах

тезаурусу поетичної мови фольклору. В українському ж варіанті згаданого тезаурусу необхідно описати всі форми повторів, вирізнивши серед них усі, що не зустрічаються у фольклорах інших слов'янських народів.

1. Буслаев Ф. И. О преподавании отечественного языка. / Буслаев Ф. И. – Ленинград, 1941. 2. Веснянки, колісанки та загадки, записані 1920 року в селі Кирилівка Григорієм Ткаченком / Підготовка до друку С. К. РЗ. Гусарова Н.Д. Вариативный лексический повтор в языке севернорусских былин: Автореф. дис... канд. филол. наук. / Гусарова Н. Д. – Л., 1986. 4. Евгеньева А. П. Очерки по языку русской устной поэзии в записях XVII–XX вв. / Евгеньева А. П. – М. ; Ленинград, 1963. 5. Заверина Л. Н. Повтор – универсальное средство создания речевой экспрессии // Средства языка и речи: структура, семантика, функция, изучение. / Заверина Л. Н.– Тула, 1995. 6. Каган М. Д. Повторы в "Слове" // Энциклопедия "Слова о полку Игореве". / Каган М. Д. – Ленинград, 1995. – Т. 4. 7. Коваль А. Практична стилістика сучасної української мови. / Коваль А. – К., 1967. 8. Ксенофонтowa Л. В. Семиотические свойства повтора во фразеологизированных единицах языка // Филологический факультет МГУ им. М.В. Ломоносова. / Ксенофонтowa Л. В. – М., 2008. 9. Мелетинский Е.М. "Эдда" и ранние формы эпоса. / Мелетинский Е. М. – М., 1968. 10. Миклошич Ф. Изобразительные средства славянского эпоса // Древности. Труды Славянской комиссии МАО. / Миклошич Ф. – М., 1895. – Т. 1. 11. Невская Л. Г. Повтор как имманентное свойство фольклорного текста // Славянский стих: стиховедение, лингвистика и поэтика. / Невская Л. Г. – М., 1996. 12. Росовецький С. Український фольклор у теоретичному висвітленні. / Росовецький С. – К., 2008. 13. Тараненко О. Повтор // Українська мова. Енциклопедія. / Тараненко О. – К., 2000. 14. Українські народні пісні в записях Зоріана Доленги-Ходаковського / Упор. О. І. Дей. – К., 1974. 15. Чередниченко І. Г. Нариси з загальної стилістики сучасної української мови / Тараненко О. – К., 1962. 16. Чуглов В. И. Повтор словоформы с последующим распространением как синтаксическое явление // Филол. науки. / Чуглов В. И.— 2004. – № 5.

1. Buslaev F. I. O prepodavanii otechestvennogo jazyka. / Buslaev F. I. – Leningrad, 1941. 2. Vesnjanki, kolisanki ta zagadki, zapisani 1920 roku v seli Kirilivka Grigoriem Tkachenkom / Pidgotovka do druku S. K.

Rosovec'kij3. Gusarova N. D. Variativnyj leksicheskiy povtor v jazyke severnorusskikh bylin: Avtoref. dis... kand. filol. nauk. / Gusarova N. D. L., 1986. 4. Evgen'eva A. P. Oчерки po jazyku russkoj ustnoj poezii v zapisjah XVII–XX vv. / Evgen'eva A. P. – M.; Leningrad, 1963. 5. Zaverina L. N. Povtor – universal'noe sredstvo sozdaniya rechevoj jekspressii // Sredstva jazyka i rechi: struktura, semantika, funkciya, izuchenie. / Zaverina L. N.–Tula, 1995. 6. Kagan M.D. Povtory v "Slove" // Jenciklopedija "Slova o polku Igoreve". / Kagan M. D. – Leningrad, 1995. – T. 4. 7. Koval' A. Praktichna stilistika suchasnoї ukraїns'koї movi. / Koval' A. – K., 1967. 8. Ksenofontova L.V. Semioticheskie svojstva povtora vo frazeologizirovannyh edinicah jazyka // Filologicheskij fakul'tet MGU im. M.V. Lomonosova. / Ksenofontova L. V. – M., 2008. 9. Meletinskij E. M. "Jedda" i rannie formy jeposa. / Meletinskij E. M. – M., 1968. 10. Mikloshich F. Izobrazitel'nye sredstva slavjanskogo jeposa // Drevnosti. Trudy Slavjanskoj komissii MAO. / Mikloshich F. – M., 1895. – T. 1. 11. Nevskaja L.G. Povtor kak immanentnoe svojstvo fol'klornogo teksta // Slavjanskij stih: stihovedenie, lingvistika i pojetika. / Nevskaja L. G. – M., 1996. 12. Rosovec'kij S. Ukraїns'kij fol'klor u teoretichnomu visvitleni. / Rosovec'kij S. – K., 2008. 13. Taranenko O. Povtor // Ukraїns'ka mova. Enciklopedija. / Taranenko O. – K., 2000. 14. Ukraїns'ki narodni pisni v zapisah Zoriana Dolengi-Hodakovs'kogo / Upor. O. I. Dej. – K., 1974. 15. Cherednichenko I. G. Narisi z zagal'noї stilistiki suchasnoї ukraїns'koї movi. / Taranenko O. – K., 1962. 16. Chuglov V.I. Povtor slovoformy s posledujushhim rasprostraneniem kak sintaksicheskoe javlenie // Filol. nauki. / Chuglov V. I.— 2004. – № 5.

Dyadyscheva-Rosovetska J.B. Characteristics of the repeats' types in Ukrainian folk lyric (on the base of songster by Zorian Dolenga-Khodakovsky).

The article characterized the types of repetitions in Ukrainian lyrical singing on material of a song-book by Zorian Dolengi-Hodakovs'ky. This stylistic device focuses on recurring syntactic units and strengthen their artistic and figurative properties. Repetition also serves as a means of contextual expression.

Not only Ukrainian researchers, Slavic linguopoeitics repeatedly drawn attention to such a great feature of oral folk lyric singing as varied repetitions – one of the main organizing tools of folklore text. Also it is a figure of speech, used to improve depicting effect

or increase emotional weight of characters speech. In this paper we consider the various types of repeats Ukrainian lyrical songs on a broad background of lingvo folkloristics and linguistic studies of this phenomenon.

Specific observations were made only on the songs in the recordings made by Zorian Dolengy-Hodakovs'ky, who treated them with great reverence.

As one of the most important organizing means of folklore text in lyric songs, repetition is often used in Ukrainian folklore with other rhetorical devices. However, in the context of folk poetry they sound pertinently and appear inartificial, unlike in a prose genres.

Definitely, the use of repetition beyond folklore poetic language is much wider and has more features than in the terms of folklore poetic language thesaurus. The Ukrainian version of said thesaurus needs not only to describe all forms of repetition, but to point out all which are not found in the folklore of other Slavic folks.

Key words: folk linguistics, repeats, tropes, ukrainian folklore.

Дядищева-Росовецкая Ю.Б. К характеристике типов повторов в украинской лирической песенности (на материале сборника Зориана Доленги-Ходаковского).

В статье описываются и характеризуются типы повторов в украинской лирической песенности (на материале сборника Зориана Доленги-Ходаковского).

Ключевые слова: лингвофольклористика, повторы, тропы, украинский фольклор.

УДК 811.161.2

Лавренчук Ю.П., студ.

ЛІНГВОСТИЛІСТИКА КОНЦЕПТУ "ДУША" В ЕПІСТОЛЯРНИЙ СПАДЩИНІ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

У статті розглянуто особливості функціонування концепту "душа" в ідіостилі О. Кобилянської, проаналізовано його метафоричну природу, виявлену в епістоляріях української письменниці. Наголошено на мікроконтекстуальному вияві концепту "душа", визначено формально-граматичні та семантико-синтаксичні особливості його вираження в епістолярному тексті.

Ключові слова: концепт, мовна картина світу, ідіостиль, епістолярний жанр.

Як відомо, основним призначенням листування є обґрунтування особливостей певного типу міжособистісного спілкування, спрямованого на реалізацію індивідуальної комунікативно-стилістичної функції. Загалом, за змістом і граматичною будовою епістолярне мовлення є неоднорідним, тому не має чітко окреслених меж. Саме цей фактор перш за все впливає на авторське мовлення. Тобто специфіка мови листа безпосередньо відповідає вимогам часу, коли він був написаний. Так, зокрема, у приватних листах кінця ХІХ – початку ХХ століття мова адресанта хоча й належить більш до розмовного стилю, та все ж тяжіє до літературної. Це зумовлено незаперечним фактом, що в той час статична побудова тексту й відсутність у мовленні зайвих конструкцій були показниками освіченості людини, її поваги до співрозмовника. Як зауважують деякі сучасні дослідники, епістолярний жанр через вільність і необмеженість спілкування відзначається лаконічністю, динамічністю, скороченим обсягом обов'язкових вступних звертань та заключних формулювань увічливості. Тобто легкість і швидкість передачі інформації вплинули на спрощення мови листів, значною мірою стерли межу між усним і писемним мовленням. В окремих випадках даний процес

призводить до абсолютного ігнорування синтаксичних і граматичних норм.

Епістолярна спадщина митця дає змогу простежити динаміку його індивідуальної мовної картини світу, зрозуміти всі історичні та життєві реалії, співвіднести їх з конкретним часом та в результаті виявити ті мовно-виражальні засоби, що є актуальними для письменника певної епохи. Зокрема, епістолярна спадщина Ольги Юліанівни Кобилянської засвідчує ті події літературного та приватного життя письменниці, які були найбільш знаковими для неї упродовж діяльності.

Важливу роль у творчості багатьох митців відіграють стилістичні засоби, зокрема тропи, які допомагають автору вербалізувати своє художнє світосприйняття. Завдяки метафоризації мови митець виявляє свою індивідуальну манеру написання твору та вміння закодувати в метафорі певну ідею, якою вирізняється серед інших. Стилістично насиченими та специфічно-індивідуальними є метафори у листах О. Кобилянської. За словами російської дослідниці В.М. Телії, "вибір тієї чи іншої метафори пов'язаний не лише із суб'єктивним наміром мовця, а й з тим чи іншим його світорозумінням і зіставленням із системою стереотипних образів та еталонів, що належать його картині світу" [6, с. 189].

Таким чином, метафора є своєрідним ключем до розуміння основ мислення й процесів утворення ментальних уявлень про світ. Відповідно, вона займає одне з центральних місць у мовній картині світу, що є історично сформованою в певному мовному колективі, відбитою у мові сукупністю уявлень про світ та певним способом концептуалізації дійсності. Завдяки метафорі в мові відбувається об'єктивація внутрішнього світу людини.

Завданням нашого дослідження є визначення ролі метафори в репрезентації внутрішнього світу письменниці, яка реалізується в семантиці концепту "душа".

Досліджуваний концепт "душа" не має загальноприйнятої наукової моделі (релігієзнавча модель стосується тільки сакральної частини концепту; психологічна модель описує лише окремі фрагменти його несакральної частини; філософська

модель звичайно описує систему поглядів учених різних епох на поняття душі). Адже вважаємо, що основою для нашого опису буде індивідуальна картина світу письменниці, послідовно вербалізовану, зокрема, в її епістолярній спадщині.

Як показують спостереження, в листах О. Кобилянської знаходимо три субстанційні ознаки концепту "душа": "душа" - частина людської сутності, "душа" - внутрішній світ людини та "душа" - людина.

Особливо численними є мікроконтексти зі значенням "душа" - частина людської сутності, за допомогою яких інтимізується мова письменниці. "Душа" у цьому разі виступає часто як жива субстанція, що здатна відчувати та мислити: *"страшно і тісно на душі"* [3, с. 309], *"не маю тут чим душу відсвіжити"* [3, с. 314], *"втомлена душею"* [3, с. 390], *"натхну лист теплом своєї душі"* [3, с. 408], *"говорила гірко душа"* [3, с. 462], *"моя душа відчуває"* [3, с. 468]. Таким чином, бачимо тенденцію до антропоморфізму духовної субстанції. За концептом "душа" закріплюється здатність на духовному рівні сприймати нематеріальне *"страшно на душі"* [3, с. 309] та матеріальне *"тісно на душі"* [3, с. 309]. У цих випадках душа набуває локативної семантики – *"намулилося стільки на душі"* [3, с. 302], *"зсунути з душі"* [3, с. 306], *"в глибині душі моєї"* [3, с. 377]. На формально-семантичному рівні метафори побудовані по-різному: лексема "душа" виступає суб'єктом дії (підметом) – *"говорила гірко душа"* [3, с. 462], в іншому випадку ця лексема відтворюється у безособовому реченні: *"страшно і тісно на душі"* [3, с. 309].

Душа - внутрішній світ людини знаходить відображення у метафорах: *"в покорі лежала ціла її душа"* [3, с. 305] ("душа" – антропоморфізується, набуває рис живої істоти), *"стан душі поетів"* [3, с. 306] ("душа" поета як вмістилище його внутрішніх переживань), *"душею живе інакше"* [3, с. 464] ("душа" як спосіб життя), *"скільки білості і чистоти душевної"* [3, с. 469] ("душа" як категорія моральності/аморальності), *"моя душа не отвориться перед нею"* [3, с. 368] ("душа" як всевіт потаємних людських

переживань). На семантичному рівні вживання авторкою концепту "душа" відбувається різнобічно: в одних випадках душа розглядається як жива субстанція, а в інших як певний простір, що існує у свідомості людини.

Мікроконтекст "душа - людина", що сформувався як результат синекдохічного перенесення ("душа" як частина людини (особи) і людина взагалі (особа), реалізується за допомогою метафор: "гуляє мені перед душею" [3, с. 396] ("душа" як втілення самої людини, її тілесна оболонка), "пізнати малоруську душу" [3, с. 410] ("душа" як особа, приналежна до певного народу), "говорила гірко душа" [3, с. 462] ("душа" – виразник емоцій та переживань людини), "добивалась до їх душ" [3, с. 350], "багато споріднених душ" [3, с. 464] ("душа" як свідомість людини), "мучити душі одним і тим заняттям" [3, с. 536], ("душа" – уособлення конкретної людини).

Щодо граматичного вираження метафор, то необхідно зазначити, що письменниця використовує здебільшого дієслівні метафори, в основі яких лежать асоціативні зв'язки за подібністю. Наприклад: "пишу як душа диктує", "моя душа просто радувалась", "якась споріднена душа заговорить ніжно до мене". Ще Арістотель писав про те, що найкращою є "метафора дії", коли неживі предмети сприймаються як живі.

Лексему душа як номен концепту відносять звичайно до абстрактних імен, слів, які означають об'єкти не зовнішнього, а внутрішнього світу людини, тобто світу ідей. "Лексико-граматичний розряд конкретних іменників охоплює іменники, які позначають дискретні предмети, що існують окремо, а отже, підлягають рахункові", "на відміну від конкретних іменників абстрактні іменники позначають не власне-предмети, не матеріальні об'єкти, а абстраговані, узагальнені людською свідомістю і представлені в мові у вигляді предметів дії, процеси, стани, якості і под., безпосередньо пов'язані з конкретними предметами" [2, с. 54]. Отже, вони звичайно не мають форми множини. Однак, виявляється, поведінка лексеми душа не така однозначна у текстах листів О. Кобилянської, адже вона являє собою багатозначну одиницю, окремі семми якої позначають конкретні предмети (наприклад, значення "за релігійними

уявленнями – безсмертна нематеріальна основа в людині, що становить суть її життя, є джерелом психічних явищ і відрізняє її від тварини" та значення "душа" – "людина"), а окремі, наприклад, "внутрішній психічний світ людини, з її настроями, переживаннями та почуттями", – абстрактні явища, що позначається на її поведінці у мові. Лексема "душа" в релігійному та психологічному, як його називає А. Вежицька, значеннях дуже часто означається присвійними займенниками, оскільки у кожній людині своя душа, особлива, індивідуальна, і саме вона визначає характер людини, її ставлення до навколишнього світу, і навіть її місце в цьому світі; індивідуальність "душі" може передаватися й іменниками у родовому відмінку із значенням присвійності чи присвійними прикметниками, наприклад, *"ціла її душа"* [3, с. 305], *"падало на мою душу"* [3, с. 296]. Часто лексема "душа" зустрічається у формі множини, оскільки висловлювання, певні поради чи міркування письменниці стосовно стану чи способу існування душі набувають узагальнювального характеру і стосуються не однієї, а декількох осіб: *"для поважніших душ"* [3, с. 516], *"мучити душі"* [3, с. 536], *"добивалась до їх душ"* [3, с. 350], *"багато споріднених душ"* [3, с. 464].

Отже, категорія числа допомагає розмежовувати різні значення слова, а відповідно є й допоміжним засобом виявлення концептуальних ознак.

Аналогічне можемо сказати й про синтаксичні засоби вираження концепту. Звичайно, слово залежне від своїх лексико-граматичних характеристик і виступає в реченні тим чи іншим членом. Слово-ім'я концепту "душа", будучи полісемантичним іменником, в одних своїх значеннях заповнює всі можливі характерні іменникові регулярні реалізації структурної схеми речення, в інших – займає лише певні позиції.

М. Одинцова про значення душа – "внутрішній світ людини" як компонент концепту "душа" зауважує: "Базовими, такими, що організують, семантичними категоріями образної інтерпретації явищ психічного життя в російській мові є категорії (1) суб'єкта (агенса), (2) об'єкта (предмета, якого піддають дії), (3) інструмента (засобу впливу) і (4) простору".

Опис душі як внутрішнього світу людини в епістоляріях О. Кобилянської відбувається за цими ж правилами.

Саме лексема **душа** в психологічному значенні має найбільшу свободу при реалізації структурної схеми речення. Так, слово **душа** як номен концепту може бути суб'єктом ("*якась споріднена душа заговорить ніжно до мене*" [3, с. 583], "*моя душа поздоровіла би одразу*" [3, с. 555], "*рветься душа до праці*" [3, с. 535]); об'єктом ("*мучити душі*" [3, с. 536], "*вбити душу свою*" [3, с. 486]), локативом – **душа** як простір ("*намулилося стільки на душі*" [3, с. 302], "*з глибини душі своєї*" [3, 535], "*на душі глибока рана*" [3, 501]), інструменталем – інструментом психічних дій Я-суб'єкта ("*втомлена душею*") [3, с. 390].

Досить велика кількість метафоричних конструкцій лексеми **душа** (виразників концептуальних ознак) є конструктивно зумовленими: наприклад, слово **душа** у значенні "людина як носій тих чи інших рис, якостей" вимагає біля себе звичайно якісного чи відносного характеристичного прикметника: "*душа захмарена*" [3, с. 560], "*білу глибоку душу*" [3, с. 581], "*стремління молоді душі*" [3, с. 554].

Відтак, основні значення концепту "**душа**", які фіксують головні концептуальні ознаки і є давнішими ("безсмертна нематеріальна основа в людині, що становить суть її життя і є джерелом психічних явищ", "внутрішній психічний світ людини, з її настроями, переживаннями та почуттями", "людина, особа", "заглибина в нижній передній частині шиї"), мають більшу свободу в заповненні тих чи інших синтаксичних позицій у реченні; значення, сформовані пізніше ("психологічні особливості народу взагалі чи конкретного народу", "сукупність рис, якостей, властивих певній особі", "людина як носій тих чи інших рис, якостей", "основне в чому-небудь, суть чогось; центральна фігура чого-небудь", "про людину з прекрасними рисами характеру"), звичайно виступають членами конструктивно зумовлених висловлювань.

Таким чином бачимо, що вияв концепту "**душа**" в метафоріці епістолярної спадщини О. Кобилянської пов'язаний з реалізацією двох основних функцій - номінативно-

пізнавальної та експресивно-стилістичної. Це, у свою чергу, дозволяє говорити про суб'єктивний спосіб сприйняття світу О. Кобилянською, що в результаті відображається в мові її текстів, зокрема, в жанрі листа як індивідуалізованому просторі та репрезентанті мовної свідомості людини-митця.

1. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков: Грамматическая семантика. Ключевые концепты культур. Сценарии поведения / А. Вежбицкая / Пер. с англ. А. Д. Шмелева / Под ред. Т.В. Булыгиной. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 776 с.
2. Вихованець І. Теоретична морфологія української мови : Академічна грамати́ка української мови / І. Вихованець, К. Городенська; За ред. І. Вихованця. – Київ : Пульсари, 2004. – 400 с.
3. Кобилянська О. Твори : В 5-ти томах / О. Кобилянська. – К., 1963. – Т. 5. – 767 с.
4. Одинцова М.П. Образные семантические категории субъекта, объекта, инструмента, пространства в грамматике "внутреннего человека" (на материале русского языка) [Эл. ресурс] / М.П. Одинцова. – Режим доступа : www.filologdirect.narod.ru.
5. Рудницький М. Ольга Кобилянська // Рудницький М. Письменники зблизька : У 3-х книгах. – Книга третя. – Львів : Книжково-журнальне видавництво, 1964.
6. Телия В.Н. Метафоризация и ее роль в создании языковой картины мира / В.Н. Телия // Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира. – М., 1988.

1. Vezhbitskaya A. Semanticheskie universalii i opisanie yazyikov: Grammaticheskaya semantika. Klyuchevyye kontseptyyi kultur. Stsenarii povedeniya / A. Vezhbitskaya / Per. s angl. A.D. Shmeleva / Pod red. T.V. Bulyiginoy. – M. : Yazyiki russkoy kulturyi, 1999. – 776 s.
2. Vihovanets I. Teoretichna morfologIya ukrayinskoyi movi : Akademichna gramatika ukrayinskoyi movy / I. Vihovanets, K. Gorodenska; Za red. I. Vihovantsya. – Kiyiv : Pulsari, 2004. – 400 s.
3. Kobilyanska O. Tвори : V 5-ti tomah / O. Kobilyanska. – K., 1963. – T. 5. – 767 s.
4. Odintsova M.P. Obraznyie semanticheskie kategorii sub'ekta, ob'ekta, instrumenta, prostranstva v grammatike "vnutrennego cheloveka" (na materiale russkogo yazyika) [El. resurs] / M.P. Odintsova. – Rezhim dostupa : www.filologdirect.narod.ru.
5. Rudnitskiy M. Olga Kobilyanska // Rudnitskiy M. Pismenniki zblizka : U 3-h knigah. – Kniga tretya. – LvIv : Knizhkovo-zhurnalne vidavnitstvo, 1964.
6. Teliya V.N. Metaforizatsiya i ee rol v sozdanii yazyikovoy kartinyi mira / V.N. Teliya // Rol chelovecheskogo faktora v yazyike. Yazyik i kartina mira. – M., 1988.

Lavrenchuk J.P. Lingvostylistics of the concept "soul" in the epistolary heritage of Olha Kobylyanska

In the article the peculiarities of the functioning of the concept "soul" in idiostyle of O. Kobylyanska was considered. Its metaphorical nature, found in the epistolary heritage of ukrainian writer, was analyzed. On the microtextual representation of concept "soul", formally-grammatical and semantical-syntactic peculiarities its expression in the epistolary text was determined. It was paid attention to nominative-cognitive and expressively-stylistic functions of concept "soul". It gave possibility to examine the language of texts in genre of letter representation of lingual conscious of author. It was depicted substantial features of concept "soul" in the three- dimensional plane such as "soul" is a part of essence of the person, "soul" is the interior world of the person, "soul" is the person.

Key words: concept, lingual picture of the world, idiostyle, epistolary genre.

Лавренчук Ю.П. Лингвостилистика концепта "душа" в эпистолярном наследии Ольги Кобылянской.

В статье рассматриваются особенности функционирования концепта "душа" в идиостиле О. Кобылянской, проанализирована его метафорическая природа, сосредоточена в эпистоляриях украинской писательницы. Отмечено микроконтекстуальное проявление концепта "душа", определено формально-грамматические и семантико-синтаксические особенности его выражения в эпистолярном тексте.

Ключевые слова: концепт, языковая картина мира, идиостиль, эпистолярный жанр.

Плясун О.М., студ.

ПОНЯТТЯ АВТОРСЬКОЇ МОВНОЇ СВІДОМОСТІ В ЛІНГВІСТИЧНІЙ АРГУМЕНТАЦІЇ

У статті проаналізовано можливі підходи до поняття авторської мовної свідомості з мовознавчого погляду. Розглянуто лінгвістичну природу поняття "символ" та її проєкцію на деякі характеристики ідіостилю О. Довженка.

Ключові слова: мовний символ, мовна свідомість, мовотворчість О. Довженка.

Дослідження мовосимволів, їх функціонування в авторському тексті - важливе та актуальне питання вітчизняних і зарубіжних філологічних студій. Аналіз вербалізованих символів як доміантних характеристик тексту дозволяє реконструювати мовну свідомість автора. Як відомо, природу *мовної особистості* досліджували Г. Богін, І. Бодуен де Куртене, Л. Вайсгербер, Т. Винокур, С. Воркачов, В. Вундт, П. Гриценко, Г. Єйгер, Ю. Караулов, В. Наумов, І. Раппопорт, О. Селіванова, І. Синиця, К. Фосслер, О. Шахматов, Г. Шпет, Г. Штейнталь та ін. Проте сам термін вперше був запропонований у лінгвістиці В. Виноградовим у 30-х роках ХХ ст.

Поняття *мовна свідомість* неодноразово було об'єктом наукових досліджень О. Ахманової, О. Белобородова, О. Блінової, В. Виногорова, В. Фон Гумбольдта, В. Карасика, І. Привалової, Ф. де Соссюра, Є.Тарасова, Т. Ушакової, Ю. Шевельова, Г. Яворської та ін.

Під *мовною особистістю* ми розуміємо індивіда, який володіє сукупністю здатностей і характеристик, що зумовлюють створення і сприйняття ним текстів та вирізняються рівнем структурно-мовної складності, глибиною й точністю відображення дійсності.

Зауважимо, мовну особистість досліджують у різних аспектах. Учені звертають увагу передусім на психолінгвістичні, лінгводидактичні, лінгвокогнітивні та ін. чинники. Так, І. Сусов розглядає поняття мовної особистості у психолінгвістичному аспекті, зазначаючи, що "особистість володіє мовленнєвою ситуацією; вона може піднятися над обставинами спілкування, спрямовувати в необхідному напрямку розвиток дискурсу. Включена в дискурс, вона водночас творить його. А це означає, що в дискурсі втілюються темпераменти, здатність до здійснення певних видів діяльності, зокрема комунікативної, домінуючі почуття і мотиви діяльності, індивідуальні психологічні особливості тощо. Людина входить у комунікацію як особистість з усіма властивими їй рисами" [10, с. 11].

Новою для свого часу була ідея, запропонована Ю. Карауловим про те, що "за кожним текстом стоїть мовна особистість" [6, с. 13]. Це заперечувало традиційні лінгвістичні погляди, відповідно до яких за кожним текстом стоїть система мови. Так, учений визначає мовну особистість як "особистість, виражену в мові (текстах) і через мову", "реконструйовану в основних своїх рисах на базі мовних рис" [6, с. 13]. Для Ю. Караулова мовна особистість є сукупністю здібностей і характеристик людини, що зумовлюють створення та сприйняття нею текстів, які розрізняються за: а) ступенем структурно-мовної складності; б) глибиною і точністю відображення дійсності; в) певною цільовою спрямованістю [6]. Окрім того, в дослідженні Ю. Караулова представлено три ступені абстракції в лінгвістичному підході до мови: 1) найвищий ступінь абстракції – це мова взагалі, де людина "розчиняється" в її властивостях, виявляються мовні універсалії, генетична здатність людини до вивчення мови – людина розглядається як *homo sapiens*, як вид, що відрізняється від інших видів живого світу; 2) на нижчому рівні абстракції мова розглядається як національна зі своїми специфічними ознаками; 3) на найнижчому рівні мова усвідомлюється як мова окремого індивіда, яка виявляється в конкретному тексті [6, с. 20-22].

Лінгвокогнітивний підхід до аналізу мовної особистості репрезентує дослідження О. Гапченко. На думку філолога, "мовна свідомість – це особливий механізм, який забезпечує злиття, інтеграцію знання мови зі знаннями про світ" [2, с. 31]. Окрім того, лінгвіст наголошує, що індивідуальна свідомість розвивається разом із особистістю, відображаючи при цьому її неповторні риси. Особливо важливим є врахування особливостей індивідуальності мовної особистості при аналізі художніх текстів.

Цілком логічно, що мовна свідомість відображає не лише особливості індивідуального світобачення мовців, а й специфіку національного менталітету, що закріплено в культурно-етнічних мовних стереотипах, фразеологічних одиницях, мовних формулах тощо [2].

Зауважимо й на тезі Ю. Караулова, яка ілюструє сучасний підхід до питання мовної свідомості: "Саме словосполучення *мовна свідомість* орієнтує нас на те, що "мова" в цій парі сприймається як інструмент, як набір таких мовних структур, за допомогою яких формується своєрідне "вікно", крізь яке ми можемо "зазирнути" у свідомість", тому "термін мовна свідомість можна вважати загальноприйнятим, чого не можна сказати про його зміст" [6].

На творчому характері мовної особистості наголошував В. Виноградов, стверджуючи, що "мовна творчість особистості – наслідок виходу її з усіх концентричних кіл, що звужуються, тих колективних суб'єктів, форми яких вона має, творчо їх засвоюючи" [1]. Окрім того, В. Виноградов, розглядаючи поняття *мовної особистості* у зв'язку з дослідженням "систем мовлення" літературних творів, детально досліджував мову художньої літератури та зосередив увагу на індивідуальній мовленнєвій структурі. Як зазначає вчений, в художньому творі мовлення персоніфіковане, перехід від нього до мови взагалі є неможливим. Персоніфіковане мовлення виводить на мовну особистість, показовими для характеристики якої є "види словесності", що ними оперує персонаж

художнього твору (прецедентні феномени, оповідання, анекдоти, каламбури та ін.) [1].

Лінгвостилістичний аспект дослідження поняття мовної особистості представлено також Л. Домилівською, яка зауважує: "надзвичайно актуальними видаються питання, пов'язані з аналізом мовної особистості у зв'язку з ідіостильовими домінантами, що дозволяють сконцентруватися на проблемі пояснювальної мовної здатності в інтерпретації функціонування контекстних домінант мовотворчості художника слова" [5, с. 17]. Отже, наголошується на зв'язку мовної особистості з ідіостилем автора. Оскільки "за кожним текстом стоїть мовна особистість, яка володіє системою мови", то цілком логічною є думка про те, що "розв'язання проблеми реалізації мовної особистості в лінгвостилістичному аспекті узгоджується із системною репрезентацією ідіостильових домінант в авторському тексті" [5, с. 22].

Важливою для реконструкції мовної особистості автора є також думка Л. Гнатюк про те, що "в кожного самобутнього автора свій життєвий досвід, своє сприйняття дійсності й способи відображення її, з якими тісно пов'язані теми, задуми, ідеї, властиві саме цьому митцеві" [3, с. 17]. Таким чином, означені погляди вкотре підкреслюють продуктивність аналізу домінантних ідіостильових характеристик тексту при реконструкції вербалізованої *свідомості* автора.

Наведені вище психолінгвістичні, лінгвокогнітивні та лінгвостилістичні аспекти дослідження мовної особистості дозволяють стверджувати, що кожна мовна особистість володіє унікальним індивідуальним стилем. Так, наприклад, домінантними ознаками ідіостилю О. Довженка є використання мовосимволів. У цьому контексті видається доцільним з'ясувати, що саме розуміємо під поняттям *символ*.

О. Потебня зазначає, що "символ – це стійке, строго диференційоване за змістом уявлення, що викликає постійне коло асоціацій у певній поетичній системі" [9, с. 86]. Дослідник протиставляє мовний знак символіві. Він зауважує, що "символ – насамперед знак і тільки в певному смислі можна говорити про

їхню синонімічність, адже не кожен знак є символом" [9, с. 89]. Натомість О. Лосєв розглядає символ як соціально-культурний знак, зміст якого є ідеєю, що "тлумачиться інтуїтивно і не виражається словесно" [7, с. 121]. Аналізуючи мовний символ, ми маємо врахувати когнітивний (наявність мовної свідомості) та культурологічний аспекти дослідження, адже мовний символ – це ще й "механізм пам'яті культури" [8, с. 162].

Безумовно, за допомогою мовних символів видається можливою реконструкція мовної особистості автора. Так, досить показовим для аналізу мовної особистості О. Довженка є функціонування мовосимволу "ріка" в кіноповісті "Зачарована Десна". Зокрема, серед тропеїстичних характеристик мовосимволу "ріка" в кіноповісті О. Довженка важливу роль відіграють епітети, які дозволяють проаналізувати мовну особистість автора: *"одна лише Десна зосталася нетлінною у стомленій уяві"; "святая, чиста ріка моїх дитячих незабутніх літ і мрій"*. Наведені епітети вказують на те, що автор любить рідну ріку, пов'язує Десну зі спогадами свого дитинства, які є для нього сакральними.

Мовна особистість О. Довженка сповнена любові до Десни, пошани до милої серцю ріки. Це виявляється в численних персоніфікованих звертаннях: *"Благословенна будь, моя незаймана дівце Десно"*.

На підставі проведеного дослідження можемо стверджувати, що дослідження естетичної природи авторського художнього тексту дозволяє зрозуміти інтенції ні сутності мовної особистості, а також визначити лінгвокультурні доміанти ідіостилю автора. Однією з головних характеристик ідіостилю О. Довженка є використання мовосимволів, зокрема символу "ріка". Таким чином, аналіз мовної символіки аргументує ідею про індивідуальну неповторність автора, дозволяє визначити його творчу концепцію і пізнати, оцінити мовноестетичний потенціал, зреалізований письменником.

1. Виноградов В.О. символика А. Ахматовой [Электронный ресурс] / В. Виноградов. – Режим доступа к докум. : http://imwerden.de/pdf/vinogradov_o_symbolike_akhmatovoj_1922.pdf

2. Гапченко О. Мовна свідомість людини як об'єкт лінгвістичних

досліджень / О. Гапченко // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка: Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика. – 2011. – № 22. – С. 31-34. 3. Гнатюк Л.П. Мовний феномен Григорія Сковороди в контексті староукраїнської книжної традиції : монографія / Л.П. Гнатюк. – К. : Київський університет, 2010. – 446 с. 4. Довженко О.П. Зачарована Десна: щоденник, кіноповісті, оповідання / О.П. Довженко; вступ. ст. та примітки Р.М. Корогодського; худож.-оформлювач Б.П. Бублик – Х. : Фоліо, 2012. – 603 с. – (Шкільна б-ка укр. та світ. літ-ри). 5. Домилівська Л.В. Мовний світ Юрія Яновського : Монографія / Людмила Домилівська; за ред. Л.І. Шевченко. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2011. – 196 с. 6. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. / Юрий Николаевич Караулов. – М. : Наука, 1987. – 264 с. 7. Лосев А.Ф. Проблема символа и реалистическое искусство / Лосев А. Ф. – 2-е изд., испр. – М. : Искусство, 1995. – 320 с. 8. Лотман Ю. Символ в системе культуры : статья по семиотике искусства / Лотман Ю.С. – СПб. : [б. и.], 2002. – 213 с. 9. Потебня А.А. Символ и миф в народной культуре : собр. тр. / А.А. Потебня / сост., подгот. текстов, ст., коммент. А.П. Топорков. – М. : Лабиринт, 2000. – 479 с. 10. Сусов И.П. Деятельность, сознание, дискурс и языковая система / И.П. Сусов // Языковое общение: Процессы и единицы. – Калининград, 1988. - С. 7-13.

1. Vinogradov V.O simbolike A. Ahmatovoj [Jelektronnyj resurs] / V. Vinogradov. – Rezhim dostupa k dokum. : http://imwerden.de/pdf/vinogradov_o_symbolike_ahmatovoj_1922.pdf

2. Gapchenko O. Movna svidomist' ljudini jak ob'ekt lingvistichnih doslidzhen' / O. Gapchenko // Visnik Kiivs'kogo nacional'nogo universitetu im. T. Shevchenka: Literaturoznavstvo. Movoznavstvo. Fol'kloristika. – 2011. – № 22. – S. 31-34. 3. Gnatjuk L.P. Movnij fenomen Grigorija Skovorodi v konteksti staroukraïns'koï knizhnoï tradiciï : monografija / L.P. Gnatjuk. – K. : Kiivs'kij universitet, 2010. – 446 s. 4. Dovzhenko O.P. Zacharovana Desna: shhodennik, kinopovisti, opovidannja / O.P. Dovzhenko; vstup. st. ta primitki R.M. Korogods'kogo; hudozh.-oformljuvach B.P. Bublik – H. : Folio, 2012. – 603 s. – (Shkil'na b-ka ukr. ta svit. lit-ri). 5. Domilivs'ka L.V. Movnij svit Jurija Janovs'kogo : Monografija / Ljudmila Domilivs'ka; za red. L.I. Shevchenko. – K. : VPC "Kiivs'kij universitet", 2011. – 196 s. 6. Karaulov Ju.N. Russkij jazyk i jazykovaja lichnost'. / Jurij Nikolaevich Karaulov. – M. : Nauka, 1987. – 264 s. 7. Losev A.F. Problema simvola i realisticheskoe isskustvo / Losev A.F. – 2-e izd., ispr. – M. : Iskustvo, 1995. – 320 s. 8. Lotman Y. Simvol v sisteme kul'tury : stat'ja po semiotike isskustva / Lotman J.S. – SPb. : [b. i.], 2002. – 213 s. 9. Potebnja A.A. Simvol i mif v narodnoj

kul'ture : sobr. tr. / A.A. Potebnja / sost., podgot. tekstov, st., komment. A.P. Toporkov. – M. : Labirint, 2000. – 479 s. 10. Susov I.P. Dejatel'nost', soznanie, diskurs i jazykovaja sistema / I.P. Susov // Jazykoe obshhenie : Processy i edinicy. – Kaliningrad, 1988. -S. 7-13.

Plyasun O.M. The Symbol in the language consciousness of O. Dovzhenko: text dimension.

This article describes modern linguistic problems, connected with determination of individual style. The author examines this linguistic category through the primary language and aesthetic paradigms.

The article deals also with theoretical problems of definition of individual style. This research work represents the dominant position of language in the reconstruction of author's text' art extent.

This research is coordinated with modern investigations, honoured to study the place of the word-symbols and their functions in the literary language, especially in individual author's style.

The primary interest of this article is the analysis of O. Dovzhenko' language personality. The author analyses interactive aspect of linguistic units as a main feature of O. Dovzhenko' linguistic art. Dynamical linguistic nature explains the potential for symbolization of different phenomena, so this research deals with theoretical problems of understanding art author's consciousness through the analysis of individual language dominants. Language material represents O. Dovzhenko' language personality, who is expounded through modern interpretative methods.

Key words: language symbol, language consciousness, O. Dovzhenko' language creativity.

Плясун О.Н. Символ в языковом сознании О. Довженко: текстовое измерение.

В статье проанализированы возможные подходы к понятию авторского языкового сознания в языковедческом аспекте. Рассмотрено лингвистическую природу понятия "символ" и ее проекцию на некоторые характеристики идиостиля А. Довженко.

Ключевые слова: языковой символ, языковое сознание, языкотворчество А. Довженко.

ФЕНОМЕН ПОЕЗІЇ ДЖИМА МОРРІСОНА

Статтю присвячено лінгвофілософській інтерпретації поезії Джима Моррісона. Основну увагу звернено на поетичні засоби Д.Моррісона, що спрямовані на відтворення образного та філософського навантаження художнього слова. Використано метод інтерпретації, що передбачає переклад вірша та аналіз поетичних образів як засобів вербалізації мовної свідомості автора. Також розглянуто міфічний, психолінгвістичний і філософський аспекти поезії Д. Моррісона.

Ключові слова: поезія, лінгвофілософія, інтерпретація, мовна свідомість автора.

*"Кажуть, що для того, щоб йти шляхом щирості,
необхідно жити так, немов ти вже помер"*

Кодекс Бусідо

Світ поетичного слова містить у собі усі ті бурхливі поштовхи, що створює уява. Сприйняття та відтворення поетичного відчуття є важливим фактором, що формує окрему культуру. Поезія існує як особисто орієнтована творчість, яка підвладна сфері творчого натхнення, і тому значним фактором є інтегрованість зі світової поетичної спадщиною, що позначається на розширенні меж культурної взаємодії. Визнання окремих поетів реалізується для нас як сфера обдарованості і того, що захоплює, вражає та запам'ятовується. Поезія та її зміст виявляються зразком колективної пам'яті світу, яка тісно межує зі сферою підсвідомого, з якої вона надходить і в яку вона вертається формуючи міфічний простір суспільної пам'ятки. Тобто, поетичний вірш здатен зберігати в собі атмосферу і усе те коло подій, які його утворили. Це визначає вірш формою рухливої думки, яка незалежно від територіальних меж здатна до мігрування та окремого життя у вигляді витвору мистецтва та

життєвої байки із запам'ятовним резонансом відповідності звучання та вислову.

Слід додати, що на рівні вітчизняного простору спроба дослідити поезію Джима Моррісона здійснена вперше, що, в свою чергу, визначає перспективу та актуальність роботи. Актуальність обраної теми зумовлена можливістю переосмислення творчості Джима Моррісона в контексті нового прочитання ключових ідей, образів і засобів побудови його поетичного тексту. Методом нашого дослідження було обрано деконструкцію, що пов'язана з такими філософами як Жак Дерріда, Мартін Хайдеггер, Поль де Ман та ін. Розуміння деконструкції сприймається як теорія та техніка багатомовності, відповідно до слів Жака Дерріда, як додаткова або "ще одна мова" ("plus d'une langue") [13; 10, с. 15], для розкриття якої необхідна різноманітність варіантів перекладу та інтерпретації.

У дослідженні деконструкція інтерпретує образну символіку художньої мови Джима Моррісона, яка виявляється через авторський переклад поетичних образів та реалізується через міфічний, психолінгвістичний та поетично-філософський феномени творчості Д. Моррісона.

Інтерпретація поезії Д. Моррісона уможливорюється в такому разі, якщо сприймати його вірші як те, що увібрало в себе вже відомі світу ідеї. Д. Моррісона вважали інтелектуально розвиненою та обізнаною людиною у сфері філософії, літератури та мистецтва, тому до поля зору нашого дослідження потрапили й ті відомі джерела, які визначили формування моррісонівської поезії. Серед цих джерел є як класичні твори з філософії та поезії, так і твори його сучасників. Основним джерелом творчості Д. Моррісона, як відомо, був твір Фрідріха Ніцше "Народження трагедії". Д. Моррісон у своїх образах, віршуванні, поведінці та житті повністю відтворив всі принципи новації Ніцше: "Істота природи повинна була знайти собі тепер символічне вираження; необхідний новий світ символів, тілесна символіка у всій її повноті, не тільки символіка вуст, обличчя, слова, але і досконалий, примушуючий до ритмічного єднання усіх складових жест". [1, с. 52].

Передумовою творчості в контексті конструювання Д. Моррісоном поетичної мови був також англійський поет і художник Вільям Блейк, поезія якого відзначалась милозвучністю, сповненою глибоким романтизмом і містицизмом мовою. Наприклад:

Never pain to tell thy love,

Love that never told can be;
For the gentle wind does move
Silently, invisibly [5].

Відсутній біль промовити любов,
Якої не буди ніколи.
Як лагідний вітер, і знов
Тиша, незримо навколо.

У процесі читання можна почути, що у В. Блейка інтонація віршування співпадає з ознаками самих слів, де "Silently, invisibly" ("Мовчки, незримо") потребує тихого вимовляння, і якщо "Silently" стосується просто затихання, то "Invisibly" доходить до нечутності, бо продовжує вимовлятися в свідомості, яка відсилає мовчання та незримість до м'якого вітру "gentle wind" тазмушує відчувати цей вітер настільки, що свідомість починає породжувати його запах і те відчуття загадковості, яке відчув автор. І чим абстрактніші, символічніші слова та чіткіша передача відчуття, тим більша можливість створювати у свідомості відповідні образи й стани.

Іще одним натхненником для Д. Моррісона був французький поет Артюр Рембо. Він почав писати в 15 років, побачивши в поетичному саморуйнування "ясновидіння". Він, постійно мандруючи, перебував у творчому пошуку, за що його назвали "Мандрівником в черевиках, підбитих вітром". У 1927 році Поль Валері залишив запис: "Рембо - межа". Фрагмент вірша (авторський переклад):

Quepouvais – jeboiredanscettejeuneOise
Ormeaux sans voix, gazon sans fleurs, ciel couverts.
Que tirais-je a la gourde de colocase?
Quelque liqueur d or fade et qui fait suer [7, с. 268].

*Витока Уази, оазис, омана—
Німих розмов мовчазний ліс,
Що зачерпнути я міг з туману?
Ковток золотий, обридлий і прісний.*

З іншого боку поезія Д. Моррісона перебувала під впливом американського письменника Джека Керуака, найвидатнішим твором якого є рукопис "В дорозі", написаний у дусі "незримого" блейківського вітру та імпровізації, в якій незримо відчуваються молекули любові "That nevertold can be" В. Блейка.

"Початок нашої подорожі був ознаменований дощем і таємничістю. Я розумів, що попереду лише велика сага туманів"[2, с. 149], – писав Джек Керуак. І якщо Артур Рембо все ж запитує – "Що зачерпнути я міг з туману?"[8, с.268], то Д. Керуак відповідає, - "Тієї ночі я вирішив, що я привид"[2, с. 154].

Метою дослідження є розкриття структури образу віршування та мислення Джима Моррісона, виділення основних закономірностей творчих ідей, відтворення послідовності поетичного вираження. Мета передбачає інтерпретацію поетичного феномену Д. Моррісона в контексті творчого прочитання авторської символіки. В першу чергу, приділяється увага інтерпретації поетичній асоціації та підміні змісту, через які реалізується гіпнотичний пафос моррісонівської поезії.

Поезія Джима Моррісона проста для розуміння, якщо сприймати її міфічне відтворення, в основі якого лежить своєрідний тип мислення, що наочно характеризує твір "Proverbs of hell" ("Притчі пекла") Вільяма Блейка [4, с. 182]:

*"Improvement makes straight roads; but the crooked roads
without Improvement are roads of genius" -*

*"Вчення створює шляхи прямими; але криві шляхи як вони є -
шляхи Генія".*

Д. Моррісон принципів онаслідує деякі правила, в які вкладається його внутрішній світ, індивідуалізуючи який, він досягає подолання цієї ж індивідуалізації. "Сфера поезії лежить

не поза межами світу, як фантастична неможливість породжена поетично налаштованою головою: вона прагне бути чимось протилежним цій неможливості"[1, с. 80-81],– пише Ф. Ніцше, бо вірш Д. Моррісона і є формою ніцшеанського погляду, протилежністю цієї неможливості. "Break on through"[15] -

*You know the day destroy the night
Night divides the day
Tried to run
Tried to hide
Break on through to the other side.*

*Ви знаєте день згубить ніч,
Ледь ніч загубить день.
Втікати,
Заховатися віч-на-віч
Від тих, хто перетнув межу
добы навсбіч.*

У поглинанні ночі днем виявляється звернення автора до простору часу, доби, серед яких вимовляння"Прорвись" запрошує вийти за рамки цього часу, де він стає мінливим поняттям всередині сну чи підсвідомості. Простий вислів "Прорватись наскрізь" перетворюється на крик у легкому командному тоні, стаючи своєрідним гаслом, що вводить по той бік, попереджаючи, що "Індивід з усіма його межами і заходами тоне тут у самозабутті діонісичних станів - надмірність виявляється істиною" [1,с. 60]. На що В. Блейк в "Притчах пекла" тавтологічно додає – "The road of excess leads to the palace of wisdom" - "Стежка надмірностей веде до палат мудрості"[4, с. 178], де простежуються все ті ж "криві шляхи генія"[4, с. 182].

Звертаючись до вірша "Light my fire" ("Запали мій вогонь") [15], перш за все пригадується уривок з "Парадоксу актора" Дені Дідро: - "Він опанував нашими душами і тримав їх у стані надзвичайного напруження, яке я коли-небудь відчував. Чи захоплювався я? Так, захоплювався. Чи був я зворушений? Так, я був зворушений"[3 ,с. 93]. Про вірш "Запали мій вогонь" згадували, що, коли ця пісня була хітом, її транслиювали кожні

п'ять хвилин, на вулицях стояв хаос, а люди палили будівлі – "Чи був я зворушений?".

*You know that it
would be untrue*

*You know that I would be a liar
If I was to say to you
Girl, we couldn't get
much higher.*

*Ти знаєш, що, можливо, неправда
Ти знаєш, я, можливо, брешу,
Але я тобі це сказав вже,
Дівчино, ми пізнали межю.*

Але Ф. Ніцше додає, що "він згадає, як при погляді на рухомий перед ним міф, він відчув піднесення до якоїсь всеосяжності, немов сила його очей булане в сприйнятті речей, а у проникненні в них, де він за допомогою музики, наче чуттєвими очима, бачить перед собою пориви волі, боротьбу мотивів, все прибуває потік пристрастей у формі безлічі живих і рухливих ліній та фігур, наче він отримав тим самим здатність занурюватися у витончені таємниці несвідомих рухів" [1, с. 174]. Далекоглядність Ф. Ніцше дозволила йому писати так, що його прочитання, немов естафета, передавала новоявленому поетові ніби містичне послання ззовні, сприйнявши яке, він повинен був відтворити певні форми, зміст та ідея яких були вкладені в невелику книжечку – "Народження трагедії з духу музики".

*The time to
hesitate is through*

*No time to wallow in the mire
Try now we can only lose
And our love become
a funeral pyre.*

*Думкам настав кінець колівати,
Не час утопати в грізї,*

*Що спробував можемо програти
Любов в похороннім вогні.*

У прочитанні вірша Ф.Ніцше зауважив би, що "аполонічний обман виявляється тим, чим він є, - покриттям дії Діоніса, яка настільки могутня, що спонукає в кінці кінців саму драму Аполлона вступити в таку сферу, де вона починає говорити з діонісичною мудрістю та відмовляється від самої себе"[1,с. 173]. Складне розуміння відношення цих джерел виражається лише символом взаємної дії, де "Діоніс говорить мовою Аполлона, а Аполлон, зрештою, мовою Діоніса" [1 ,с. 173] -

<i>Come on baby, light my fire</i>	<i>З тобою мій вогник як гасло</i>
<i>Come on baby, light my fire</i>	<i>З тобою мій вогник як гасло</i>
<i>Try to set the night on fire</i>	<i>Мов ніч у вогні горить ясно</i>
<i>Try to set the night on fire</i>	<i>Мов ніч у вогні горить ясно</i>
<i>Try to set the night on fire</i>	<i>Мов ніч у вогні горить ясно</i>
<i>Try to set the night on fire, yeah</i>	<i>Мов ніч у вогні горить ясно.</i>

Вірш починається зі слів "You know that it would be untrue" - "Ти знаєш, це, можливо, неправда", які переконують в ілюзії, містерії,що, будучи наділеною свідомістю, сама промовляє – "You know that I would be a liar" - "Ти знаєш, я, можливо, брешу", символічне значення якої тільки зросте словами - "If I was to say to you" - "Але якщо я тобі це говорю", то повинен бути наслідковий зміст, "то, можливо, це правда", але далі ми бачимо фразу "Girl, we couldn't get much higher" - "Дівчино, ми пізнали межу". І тут вірш увиразнюється мелодійною абракадаброю, відтворюючистан, в якому ритміка та малюнок зображують щось зовсім дитяче, гру, біготню, абсолютно смішну, нелогічну, бо "baby"також перекладається як "дитина", що зникає, немов квантовий феномен у мить здивування глядача, який побачив посмішку на обличчі.

Ідейно-сміслові наповнення вірша увиразнюється й тим, що фраза "Запали мій вогонь" передбачає темряву для світла, а сама мелодія та запис голосу зроблені спеціально приглушеними, створюючи порожню атмосферу підземелля чи підвалу, коли голос чується ніби з темної глибини. Основним сюжетним

елементом поезії Д. Моррісона, який простежується у праці Ф. Ніцше "Народження трагедії", є міф про Діоніса, який після смерті потрапляє в царство мертвих - у підземелля. Для Д. Моррісона, який добре знав цей міф, не є випадковістю, що підземелля та напівпідвальне приглушення голосу мають дещо спільне, приглушення голосу стає повстанням мертвого.

Незважаючи на крики захоплених Д. Моррісоном та враховуючи джерела, його поезія завжди здається вторинною, будучи при цьому суто сакраментальною. "Theend" ("Кінець") [15] і є таким твором, витканим із уривків станів та написів інших. І все ж попри цю несамостійність, в його поезії завжди виявлялася природа у властивих лише їй фарбах: чи то вітер починав дути сильніше, чи то хмари ставали темнішими, доходячи до повної темряви все того ж підземелля. І в якийсь момент можна було почати знемагати від прослуховування цих пісень, переймаючись естафетою інтерпретації -

*This is the end,
Beautiful friend*

This is the end, My only friend,

the end

*Of our elaborate plans, the end
Of everything that stands,
the end*

*No safety or surprise, the end
немов
I'll never look into your eyes...
Again*

*Це кінець, мій гарний приятелю,
Це кінець, мій єдиний друг,
Омріяним шляхам не бувати, кінець
Важливому нам не стати
Відсутній подив чи страх,
Я не з'явлюся в твоїх очах
Знов.*

"Так буває в лісах, вони завжди здаються знайомими, давно забутими, як особа давно померлого родича, як давній сон, як принесений хвилями обривок забутою пісні, і найбільше - як золоті вічності минулого дитинства або минулого життя, всього живого й вмираючого, мільйон років назад так само щеміло серце, і хмари, пропливаючи над головою, підтверджують це почуття своєю самотньою знайомістю" - проникливо каже Д. Керуак [6].

*Can you picture what will be,
So limitless and free
Desperately in need... of some...
stranger's hand
In a... desperate land
Lost in a Roman...
wilderness of pain
And all the children are insane,
All the children are insane
Waiting for the summer
rain, yeah*

*Чи зможеш уявити майбутнє,
Обмежене, вільне, незбутнє
Як розпач потреби вбирає
Немов дивне чудо торкає
В забутій землі, що не знає
Загублений Римом незайманий біль
Що діти малі божевільні
Всі діти малі божевільні
Чекають на дощ? мов у прозорині.*

Дуже важливим аспектом цього вірша та мелодії є те, що в них одразу не чути тієї поверхневої агресії, яку вимовлено в поезіях "Прорвися на ту сторону" і "Запали мій вогонь". Все в "Кінці" постає спокійним, навіть верхні інтонації, що мовлять крики жаху, виглядають спокійно, немов спостерігає їх той, хто медитує. Вірш "Кінець" суто містичний, навіть релігійний,

можливо навіть окультний, у ньому зображується дійство немов з таємної медитативної традиції або зовсім невідомої релігії.

*He took a face from the ancient gallery
And he walked on down the hall
He went into the room where his sister
lived, and... then he
Paid a visit to his brother, and then he
He walked on down the hall, and
And he came to a door and he looked inside
Father, yes son, I want to kill you
Mother... I want...
C'mon baby, take a chance with us
And meet me at the back of the blue bus.*

*Він набув лиця античності
Та пройшовся вниз до зали
Пройшов всередину до кімнати сестри
Після
Зробивши візит брату
Він прогулявся до нижньої зали, та
Та дійшов двері,
і заглянув усередину
Батько, так синок, я хочу вбити тебе
Мати...я хочу...
Давайте малі, ризикніть з нами
Зустріньмося на іншій стороні блюзу.*

У вірші простежується використання поетом принципу маски, зокрема античного періоду, коли йдеться про одягання Д. Моррісоном маски Едіпа. При вимовлянні цього фрагменту на сцені він заплющує очі. Мелодія підходить до розв'язки, починають лунати дивні звуки барабанів зі словами - "Kill, kill, kill, kill, kill, kill" - запозичені "Тибетської книги мертвих" - "Серед цього сяйва пролунає природне звучання Істини, подібно тисячі громів, будуть чутні лайливі до трепету мантри зі словами -Убий! Убий!" [7, с. 242]. Категорії цього вірша цілком відповідає міфологема, забарвлена на

медитативний манер. Мелодія починається зі звуку дзвіночків над дверима -ми увійшли. Цей вірш сформований триполярним чином. Перша основа вірша найдовша, можна сказати оповідна, різко переходить у другу на темі античності, закінчуючись словами Едіпа, після яких іде на третю основу, яка закінчується пронизливими криками, барабанною партією і словами "убий, убий!". А потім вірш знову повертається в першу стадію. Трикомпонентне градаційне конструювання вірша обривається поверненням до пониженої гучності, яка закінчується повною тишею та переходом до відсутності.

*This is the end, Beautiful friend
This is the end, My only friend, the end
It hurts to set you free
But you'll never follow me
The end of laughter and soft lies
This is the end
The end of nights we tried to die*

*Це кінець, мій любий друже,
Це кінець, мій єдиний друг, кінець,
Як боляче тебе звільняти,
Того, хто не буде мене навіщати,
Кінець усмішкам, легкій брехні,
Кінець тих ночей, що вмирили вогні,
Це кінець.*

Образний потенціал вірша "L. A. Woman" [15] повною мірою уисловлює роман "В дорозі" Д. Керуака.

*Well, I just got into town about an hour ago
Took a look around, see which way the wind blow
Я влетів у місто годину потому
Поглянув навколо, шукав вітру слово.*

Атмосфера вірша "L.A. Woman" звернена до авторського відчуття нічного простору та естетики палаючого міста. Цей вірш у прямому сенсі інтерпретує нічну поїздку навколо вогнів Лос-Анджелесу, яку можливо й досіна своєму FordMustang здійснює привид Д. Моррісона. "L.A. Woman " є віршем, який дихає,

переносячись туди, де простір та повітряспрямовуються до часу та руху, переслідуючі все ті ж дитячі радощі роману "В дорозі".

*Are you a lucky little lady in The City of Light
Or just another lost angel, City of Night.*

*Ти щаслива маленька у місті палання?
Чи в темряві ангел немов у зізнанні?*

Уривок зображає тугу жінки, яка, незважаючи на світло, перебуває в темряві, де тисячі вогників, якими світить це місто, так само нагадують її волосся -

*I see your hair is burnin'
Hills are filled with fire
If they say I never loved you
You know they are a liar
Drivin' down your freeways
Midnite alleys roam
Cops in cars, the topless bars
Never saw a woman
So alone, so alone...
Motel Money Murder Madness
Let's change the mood from
glad to sadness
Mr. Mojo Risin', Mr. Mojo Risin'.*

*Я бачу волосся палає
А пагорби повні вогню
Промовити я не бажаю
Словами, що мовлять брехню
А нижче відкриттії пути
Вечірні мандрівки в похід
Бари топлесс і копи повсюди
Ніколи не бачили жінки
Самотньої слід, такої самотньої слід
Готель із грошима, вбивство та ярість
Змінимо настрійіз насильства на радість
Харизма світла, харизма світла.*

Агресивна естетика зображення дівчини, волосся якої, немов вогонь, виражається, насамперед, у бурхливій реакції на світло, немов ти хочеш протерти очі, не вірячи, і протерши, все ж бачиш: язика полум'я поглинають твій зір, приковуючи все навколо до себе. Як відомо, "Mojo" в перекладі означає амулет або харизму та пов'язується з африканськими віруваннями в надприродну силу заклинань вуду. Так само "Mojo Rising" є анаграмою імені Jim Morrison. Але в контексті образу вірша "Mojo Rising" стає нескінченним світлом глядача, який, дійшовши до краю візуального переживання, поринув у гучний, нескінченний сміх.

Основним образом вірша "Riders on the storm" [15], безсумнівно, є вода, яка відіграє роль полотна на якому відбуваються послідовні слайди образів вірша. Сама мелодія вірша починається з дощу як візуального фону, який розгортається в краплях словами. Теми космогонії у вірші виражені життєвими темами, ними скоріш за все є гра із собакою на задньому дворі, дорога та спостереження на березі пляжу. Особливо в цьому вірші виділені теми любові та смерті, дівчини, і вбивці. Хоча скоріш за все цей вірш може бути сприйнято як спостереження урагану, з'єднання протилежних сил вітру та води. Але стан вірша знаходиться поза цього урагану, швидше вдалині. Образи ж спливають немов розповідь зливи. Космогонізм вірша виявляється через сприйняття урагану як чогось космічного, де наша земля немов кістка обертається від господаря до пса, супроводжувана радістю та спрямована в безмежність -

*Riders on the storm
 Into this house we're born
 Into this world we're thrown
 Like a dog without a bone
 An actor out alone
 Riders on the storm
 There's a killer on the road
 His brain is squirmin' like a toad
 Take a long holiday*

*Let your children play
If ya give this man a ride
Sweet memory will die
Killer on the road, yeah
Girl ya gotta love your man
Girl ya gotta love your man
Our life will never end
Make him understand
The world on you depends
Take him by the hand.*

*Вершники бурі
Народжені в лоні
Залишені світом мов на долоні
Як кістка без пса в нескінченному колі
Акторисамотньої долі
Вершники волі
Вбивця в дорозі
Думками коритися більше не в змозі
Канікули довго тривають
Нехай знову діти пограють
Вбивці надати себе наздогнати
Солодкий залишити спогад вмирати
Вбивця в дорозі
Дівчина, що може його полюбити
Дівчина, що може його полюбити
Візьми його руку
Дай зрозуміти
Що в світі я кому належите
життя є безмежним.*

У прочитанні цього вірша можна помітити: якщо читати вірш тільки по останніх словах, то можна побачити взаємний сенс між парами останніх слів, немов вірш написано не тільки горизонтально, а й вертикально, таким чином, звертаємо увагу на такі пари ідей образів – "storm born" - "throw bone" - "alone storm" - "road toad" - "holiday play" - "ride die" - "man hand" -

"understand depends never end". Отже – "шторм народився" - "кинув кістку" - "одинокій бурі" - "жаба на дорозі" – "свято гри" - "осідлало смерть" - "дотик" - "розуміння належить нескінченності".

Особливо цікавою, для перекладу є пара образів "жаба на дорозі". Відомо, що жаби на дорозі можуть бути прикметою дощу, але так само відомо, що на деяких територіях жаба є священним символом, молитва якому здатна викликати дощ. За австралійською легендою посухи в центральних та пустельних частинах Австралії пов'язані з підступами злої гігантської жаби, яка випиває всю воду. І щоб повернути цю воду, герої легенди повинні були цю жабу розсмішити.

Можна також вдатися до прочитання вірша по діагоналі зліва направо: до слова з першого рядка додати друге з другого рядка, і так до кінця, отримуючи такі словосполучні образи: "riders this house without alone", "riders is holiday", "let you willdie, yeah", "killer you gotta the understand". Отримуємо – "вершники не самотні в цьому будинку" - "вершники святі" - "нехай ти помреш, так" - "смерть володіє знанням". Переклад "Holiday" як "святі" зроблено з тих причин, що "Holiday" одночасно позначає релігійні свята та святі дні, що більше підходить по змісту. У свою чергу, також змінюємо порядок останніх двох слів, після чого остання фраза отримує вигляд - "killer you gotta the understand our world" - "смерть, ти володієш знанням нашого світу".

Загалом для поезії Д. Моррісона характерною єяскраво виявлена образна естетика. Кожна ідея його вірша наділена немов самостійною енергією, що індивідуалізує його. Драматизація у віршах відбувається внаслідок особливих поетичних поштовхів, які обумовлюються архаїчним та філософським розумінням природи речей, яке було властиве його типу мислення. Одночасно ця драматизація зростає зі сценічного пафосу, але перш за все її джерелом є поетичне споглядання життя і тих природних процесів, які його оточують. Образи у віршах Д. Моррісона одноманітні, повторювані, хоча й щоразу через нові сюжети, немов вони постійно переживають новий контекст та досвід власного послання. Але справа в тому,

що вмирати Д. Моррісон почав ще на сцені, кожного разу імітуючи свою смерть. Відтак народжується особливий екстрим прочитання його рухів, коли вірші перебувають фактично на межі двох світів.

За Д. Моррісона міг би сказати Д. Керуак- "І на якусь мить я досяг тієї точки екстазу, якої хотів досягти завжди, - я ступив за межу хронологічного часу під позачасову тінь, в чарівне бачення посеред похмурого царства смерті, і відчуття смерті мене змушувало рухатися далі, і привид йшов по п'ятах самого себе, а сам я поспішав до іншої межі, до тієї, за якою сховалися ангели" [2, с. 195].

Одночасно поетичному драматизму Д. Моррісона характерні космогонічні якості, які виявляються в абстрактному поетичному космізмі, що розкриває шалені простори тихого і незримого вітру Вільяма Блейка -

*We were drawn down long from a deep sleep
And awakened at dayfall by a worried gardener
And made to be led through dew wet jungle
To the swift summits
'Or looking the sea.*

*Ми надовго замовкли в глибокому сні
Прокинуті стурбованим садівником осені
Проведені крізь вологі джунглі роси
Щоб дивитись в проникливі вершини
Та бачити море.*

Широта драматичного діапазону Д. Моррісона зумовлена насамперед і тим, що ним було добре підібрано філософську основу та усвідомлено вірний для поезії творчий орієнтир, смисл якого був запозичений для назви свого колективу з вислову Вільяма Блейка: "If the doors of perception were cleansed, every thing would appear to man as it is, Infinite" – "Якщо двері сприйняття чисті, то речі постають такими, які вони є, нескінченними" [5].

1. Ницше Ф. Рождение трагедии из духа музыки/ Фридрих Ницше. – Санкт-Петербург : "Азбука – классика", 2007 – 202 с. 2. Керуак Д. В дороге / Джек Керуак. – Санкт-Петербург : "Азбука", 2010. – 350 с. 3.

Дидро Д. Племянник Рамо ; Парадокс об акторе / Д. Дидро. – Санкт-Петербург : "Азбука – классика", 2007. – 222 с. 4. Блейк У. Песни Невинности и Опыта / Уильям Блейк. – Санкт-Петербург : "Азбука – классика", 2009. – 263 с. 5. Блейк У. Избранные стихи [Эл. ресурс] / Уильям Блейк. – Режим доступа : http://www.lib.ru/POEZIQ/BLAKE/blake1_1.txt. 6. Керуак Д. Бродяги Дхармы [Эл. ресурс] / Джек Керуак. – Режим доступа : <http://lib.rus.ec/b/26597>. 7. Тибетская книга мертвых. – Санкт-Петербург : "Азбука - классика", 2009. – 377 с. 8. Проклятые поэты. – Санкт-Петербург : "Азбука - классика", 2009. – 303 с. 9. Поль де Ман. Критика и кризис [Эл. ресурс] / Пер. С.А. Никитина. – Режим доступа : <http://dironweb.com/klinamen/read9.html>. 10. Derrida J. Memoires / J. Derrida. – NY ; Columbia UP, 1986. 11. Хайдеггер М. Время и бытие / Мартин Хайдеггер. – М., 1994. 12. Хайдеггер М. Работы и размышления разных лет / Мартин Хайдеггер. – М., 1993. 13. Shafranova K.A. Deconstruction of Poetry as Ontology of the Postmodernist Concept of the Metaphysics of Absence [Эл. ресурс] / Shafranova K.A. – Режим доступа : izvestia.asu.ru/2010/2-1/phls/TheNewsOfASU-2010-2-1-phls-04.pdf. 14. Поэзия Джеймса Д. Моррисона в русских переводах : проблема адекватности [Эл. ресурс]. – Режим доступа : http://w3.ivanovo.ac.ru/cyberpar/morrison_trans.htm. 15. Пісні та вірші Джима Моррісона [Эл. ресурс]. – Режим доступа : http://lyrics.deviant.ru/text_pesni/68/the_doors/the_doors.htm.

1. Nitsche F. Rozhdenie tragedii iz duha muzyki/ Fridrih Nitsche. – Sankt-Peterburg : "Azbukа – klassika", 2007 – 202 s. 2. Keruak D. V doroge / Dzhek Keruak. – Sankt-Peterburg : "Azbukа", 2010. – 350 s. 3. Didro D. Plemyannik Ramo ; Paradoкс ob aktore / D. Didro. – Sankt-Peterburg : "Azbukа – klassika", 2007. – 222 s. 4. Bleyk U. Pesni Nevinnosti i Opyita / Uilyam Bleyk. – Sankt-Peterburg : "Azbukа – klassika", 2009. – 263 s. 5. Bleyk U. Izbrannyye stihi [El. resurs] / Uilyam Bleyk. – Rezhim dostupa : http://www.lib.ru/POEZIQ/BLAKE/blake1_1.txt. 6. Keruak D. Brodyagi Dharmy [El. resurs] / Dzhek Keruak. – Rezhim dostupa : <http://lib.rus.ec/b/26597>. 7. Tibetskaya kniga mertvyih. – Sankt-Peterburg : "Azbukа - klassika", 2009. – 377 s. 8. Proklyatyie poetyi. – Sankt-Peterburg : "Azbukа - klassika", 2009. – 303 s. 9. Pol de Man. Kritika i krizis [El. resurs] / Per. S.A. NikItIna. – Rezhim dostupa : <http://dironweb.com/klinamen/read9.html>. 10. Derrida J. Memoires / J. Derrida. – NY ; Columbia UP, 1986. 11. Haydegger M. Vremya i byitie / Martin

Haydegger. – M., 1994. 12. Haydegger M. Raboty i razmyishleniya raznyih let / Martin Haydegger. – M., 1993. 13. Shafranova K.A. Deconstruction of Poetry as Ontology of the Postmodernist Concept of the Metaphysics of Absence [El. resurs] / Shafranova K.A. – Rezhim dostupu : <http://izvestia.asu.ru/2010/2-1/phls/TheNewsOfASU-2010-2-1-phls-04.pdf>. 14. Poeziya Dzheymisa D. Morrisona v russkih perevodah : problema adekvatnosti [El. resurs]. – Rezhim dostupa : http://w3.ivanovo.ac.ru/cyberpar/morrison_trans.htm. 15. PlsnI ta vlrshI Dzhima MorrIsona [El. resurs]. – Rezhim dostupu : http://lyrics.deviant.ru/text_pesni/68/the_doors/the_doors.htm.

Kurilov Y.Y. The phenomenon of Jim Morrison's poetry.

This article focuses on the philosophical interpretation of the poetry of Jim Morrison. As you know, Jim Morrison still admired, and his poems are still the object of study. I should add that in a national study poetry of Jim Morrison studied for the first time that illuminates the whole perspective and relevance of the work. First of all, the poetry of Jim Morrison amazes us with its multidimensionality and typical of her cross-cultural value. Ultimately, the work of Jim Morrison is a combination of poetry, music and imaginative way. Under the context of our research is taken the basic and most famous works of Jim Morrison, including selected poetry text perceived as a universal method that transmits poetically - philosophical meaning. Central note of our research is poetical methods of Jim Morrison, which directed on playing the imaginative and philosophical thrust. Interpretive research method is deconstruction, which involves translation of the poem and analysis of poetic images as interpretive tools. Also under the research are taken the mythical, psycholinguistic and poetically - philosophical aspects of poetry Jim Morrison, which consists of all those factors that form impressions of Jim Morrison's poetry. Poetic language in research considered under the perspective of how it is the source of life in general and how poetry is a form of philosophical thinking and imagination.

Keywords: poetry, philosophy, deconstruction, a philosophical interpretation

Курилов Ю.Ю. Феномен поэзии Джимма Моррисона.

Статья посвящена лингвофилософской интерпретации поэзии Джимма Моррисона. Основное внимание обращено на поэтические средства Д. Моррисона, направленные на воспроизведение образной и философской нагрузки художественного слова. Использован метод интерпретации, предусматривающий перевод стихотворения и анализ поэтических образов как средств вербализации языкового сознания автора. Также рассмотрены мифические, психолингвистические и философские аспекты поэзии Д. Моррисона.

Ключевые слова: поэзия, лингвофилософия, интерпретация, языковое сознание автора.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

Ажнюк Леся Вікторівна – кандидат філологічних наук, докторант Інституту мовознавства імені О.О.Потебні НАН України

Бойко Ольга Валентинівна – студентка 2 курсу магістратури Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Бондаренко Олександр Олександрович – кандидат філологічних наук, доцент кафедри російської мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Булах Майя Богданівна – студентка 2 курсу магістратури Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Дель Гаудіо Сальваторе – доктор філософії, доцент кафедри теорії та практики перекладу романських мов імені М. Зерова Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Дергач Дмитро Валерійович – кандидат філологічних наук, асистент кафедри історії та стилістики української мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Дядищева-Росовецька Юлія Борисівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри історії та стилістики української мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Калетнік Антоніна Андріївна – кандидат філологічних наук, асистент кафедри історії та стилістики української мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Курілов Юрій Юрійович – студент 5 курсу юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Лавренчук Юлія Павлівна – студентка 4 курсу Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Плясун Ольга Миколаївна – студентка 3 курсу Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Росовецький Станіслав Казимирович – доктор філологічних наук, професор кафедри фольклористики Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Росовецький Станіслав Станіславович – студент 4 курсу Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Сизонов Дмитро Юрійович – кандидат філологічних наук, асистент кафедри історії та стилістики української мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Шевченко Лариса Іванівна – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри історії та стилістики української мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Шулінова Лариса Василівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри історії та стилістики української мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

INFORMATION ABOUT AUTHORS

Azhnyuk Lesia Victorivna – PhD, doctoral of O.O. Potebnya Institute of linguistics of NAS of Ukraine

Boyko Olga Valentynivna – student of the 2nd course of magistrate of Institute of philology of Kyiv national Taras Shevchenko university.

Bondarenko Oleksandr Oleksandrovych – PhD, associate professor of department of Russian language of Institute of philology of Kyiv national Taras Shevchenko university.

Bulakh Maya Bohdanivna – student of the 2nd course of magistrate of Institute of philology of Kyiv national Taras Shevchenko university.

Del Gaudio Salvatore – PhD., associate professor of M. Zerov department of theory and practice of translation of Roman languages of Institute of philology of Kyiv national Taras Shevchenko university.

Dergach Dmytro Valeriyovych – PhD, assistant of department of history and stylistics of Ukrainian language of Institute of philology of Kyiv national Taras Shevchenko university.

Dyadyscheva-Rosovetska Julia Borysivna – PhD, associate professor of department of history and stylistics of Ukrainian language of Institute of philology of Kyiv national Taras Shevchenko university.

Kaletnik Antonina Andrijivna – PhD, assistant of department of history and stylistics of Ukrainian language of Institute of philology of Kyiv national Taras Shevchenko university.

Kurilov Yuriy Yuriyovych – student of the 5th course of law faculty of Kyiv national Taras Shevchenko university.

Lavrenchuk Julia Pavlivna – student of the 4th course of Institute of philology of Kyiv national Taras Shevchenko university.

Pliasun Olha Mykolayivna – student of the 3rd course of Institute of philology of Kyiv national Taras Shevchenko university.

Rosovetsky Stanislav Kazymyrovych – doctor of philology, professor of folkloristics' department of Institute of philology of Kyiv national Taras Shevchenko university.

Rosovetsky Stanislav Stanislavovych – student of the 4th course of Institute of philology of Kyiv national Taras Shevchenko university.

Syzonov Dmytro Yuriyovych – PhD, assistant of department of history and stylistics of Ukrainian language of Institute of philology of Kyiv national Taras Shevchenko university.

Shevchenko Larysa Ivanivna – doctor of philology, professor, chief of department of history and stylistics of Ukrainian language of Institute of philology of Kyiv national Taras Shevchenko university.

Shulinova Larysa Vasylivna – PhD, associate professor of department of history and stylistics of Ukrainian language of Institute of philology of Kyiv national Taras Shevchenko university.

ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРАХ

Ажнюк Леся Викторовна – кандидат филологических наук, докторант Института языкознания имени О.О. Потебни НАН Украины.

Бойко Ольга Валентиновна – студентка 2 курса магистратуры Института филологии Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.

Бондаренко Александр Александрович – кандидат филологических наук, доцент кафедры русского языка Института филологии Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.

Булах Майя Богдановна – студентка 2 курса магистратуры Института филологии Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.

Дель Гаудио Сальваторе – доктор философии, доцент кафедры теории и практики перевода романских языков имени Н. Зерова Института филологии Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.

Дергач Дмитрий Валерьевич – кандидат филологических наук, ассистент кафедры истории и стилистики украинского языка Института филологии Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.

Дядищева-Росовецкая Юлия Борисовна – кандидат филологических наук, доцент кафедры истории и стилистики украинского языка Института филологии Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.

Калетник Антонина Андреевна – кандидат филологических наук, ассистент кафедры истории и стилистики украинского языка Института филологии Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.

Курилов Юрий Юрьевич – студент 5 курса юридического факультета Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.

Лавренчук Юлия Павловна – студентка 4 курса Института филологии Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.

Плясун Ольга Николаевна – студентка 3 курса Института филологии Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.

Росовецкий Станислав Казимирович – доктор филологических наук, профессор кафедры фольклористики Института филологии Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.

Росовецкий Станислав Станиславович – студент 4 курса Института филологии Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.

Сизонов Дмитрий Юрьевич – кандидат филологических наук, ассистент кафедры истории и стилистики украинского языка Института филологии Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.

Шевченко Лариса Ивановна – доктор филологических наук, профессор, заведующий кафедрой истории и стилистики украинского языка Института филологии Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.

Шулинова Лариса Васильевна – кандидат филологических наук, доцент кафедры истории и стилистики украинского языка Института филологии Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.

ЗМІСТ

МЕДІЙНА ТА ФУНКЦІОНАЛЬНА ПРОБЛЕМАТИКА В СУЧАСНІЙ НАУЦІ

Шевченко Л.І.	
Смисли Тараса Шевченка й мас-медіа: передювілейна ситуація	7
Ажнюк Л.В.	
Конфліктний медійний текст як об'єкт лінгвістичної експертизи	18
Дергач Д.В.	
Диференційні критерії категорії <i>жанр</i> у лінгвістичному аналізі.....	32
Сизонов Д.Ю.	
Поняття "лексема-ярлик" в сучасній медіалінгвістиці: функціональний аспект	42
Булах М.Б.	
Категорія оцінки в семантиці медійних перифразів	51
Бойко О.В.	
Журналістське розслідування в системі жанрів стилю масової інформації.....	59

ІСТОРИКО-ЛІНГВІСТИЧНА АСПЕКТОЛОГІЯ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ

Росовецький С.К.	
Проблема українського бароко і Тарас Шевченко: деякі стилістичні та мовно-поетикальні аспекти	66
Дель Гаудіо Сальваторе	
Некоторые аспекты влияния латинского языка на старославянский перевод Евангелия от Марка.....	78

АВТОРСЬКИЙ ПОГЛЯД НА АКТУАЛЬНІ ЛІНГВІСТИЧНІ ПИТАННЯ

Калетнік А.А.

Мови спеціального призначення в аспекті горизонтального й вертикального членування 95

Бондаренко О.О., Росовецький С.С.

Проект створення українського словника туристичних термінів (на прикладі назв вузлів) 105

СУЧАСНІ ЛІНГВІСТИЧНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Шулінова Л.В.

Ідіостилістичні особливості поетичного мовлення Василя Симоненка: синестетичність світосприйняття 120

Дядищева-Росовецька Ю.Б.

До характеристики типів повторів в українській ліричній пісенності (на матеріалі збірника Зоріана Доленги Ходаковського) 130

Лавренчук Ю.П.

Лінгвостилістика концепту "душа" в епістолярній спадщині Ольги Кобилянської 140

Плясун О.М.

Поняття авторської мовної свідомості в лінгвістичній аргументації 148

Курілов Ю.Ю.

Феномен поезії Джима Моррісона 155

CONTENTS

MASS MEDIA AND FUNCTIONAL RANGE OF PROBLEMS IN THE MODERN SCIENCE

Shevchenko L.I.

Senses of Taras Shevchenko and mass-media: pre-anniversary situation 7

Azhniuk L.V.

Contentious media text as an object of linguistic expert examination 18

Dergach D.V.

Differential criteria of *genre* category in the linguistic analysis 32

Syzonov D.Y.

Concept "lexeme-lable" in modern medialogistics: functional aspects 42

Bulach M.B.

Category of evaluation in the semantics of media paraphrase 51

Boyko O.V.

The journalist investigation in the system of mass media genres..... 59

HISTORICAL AND LINGUISTIC ASPECTOLOGY: MODERN APPROACHES

Rosovetsky S.K.

The problem of Ukrainian baroque and Taras Shevchenko: some stylistic, linguistic and poetical aspects 66

Del Gaudio Salvatore

Some aspect of Latin language's influence on the old slavonic translation of the Gospel of Mark 78

AUTHOR'S VIEW ON CURRENT LINGUISTIC PROBLEMS

- Kalyetnik A.A.**
Languages for special purpose in aspects of horizontal and vertical articulation..... 95
- Bondarenko O.O., Rosovetsky S.S.**
The project of creating of Ukrainian tourist terms' dictionary (on the example of the name of the knots)..... 105

MODERN LINGUISTIC INTERPRETATION OF LITERARY TEXT

- Shulinova L.V.**
The idiostylistic features of Vasyl Symonenko's poetic speech: synaesthetic of perception of the world..... 120
- Dyadyscheva-Rosovetska J.B.**
Characteristics of the repeats' types in Ukrainian folk lyric (on the base of songster by Zorian Dolenga-Khodakovsky)..... 130
- Lavrenchuk J.P.**
Lingvostylistics of the concept "soul" in the epistolary heritage of Olha Kobylanska 140
- Plyasun O.M.**
The concept of author's language consciousness in linguistic argumentation 148
- Kurilov Y.Y.**
The phenomenon of Jim Morrison's poetry 155

СОДЕРЖАНИЕ

МЕДИЙНАЯ И ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ ПРОБЛЕМАТИКА СОВРЕМЕННОЙ НАУКИ

Шевченко Л.И. Смыслы Тараса Шевченко и масс-медиа : прездюбилейная ситуация	7
Ажнюк Л.В. Конфликтный медийный текст как объект лингвистической экспертизы	18
Дергач Д.В. Дифференциальные критерии категории <i>жанр</i> в лингвистическом анализе	32
Сизонов Д.Ю. Понятие "лексема-ярлык" в современной медиалингвистике: функциональный аспект	42
Булах М.Б. Категория оценки в семантике медийных перифразов.....	51
Бойко О.В. Журналистское расследование в системе жанров стиля массовой информации.....	59

ИСТОРИКО-ЛИНГВИСТИЧЕСКАЯ АСПЕКТОЛОГИЯ: СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ

Росовецкий С.К. Проблема украинского барокко и Тарас Шевченко: некоторые стилистические и языково-поэтикальные аспекты ..	66
Дель Гаудио Сальваторе Некоторые аспекты влияния латинского языка на старославянский перевод Евангелия от Марка.....	78

АВТОРСКИЙ ВЗГЛЯД НА АКТУАЛЬНЫЕ ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ

Калетник А.А.

Языки специального назначения в аспекте горизонтального и вертикального членения 95

Бондаренко А.А., Росовецкий С.С.

Проект создания украинского словаря туристических терминов (на примере названий узлов)..... 105

СОВРЕМЕННЫЕ ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ИНТЕРПРЕТАЦИИ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА

Шулинова Л.В.

Идиостилистические особенности поэтической речи Василия Симоненко: синестетичность мировосприятия 120

Дядищева-Росовецкая Ю.Б.

К характеристике типов повторов в украинской лирической песенности (на материале сборника Зориана Доленги-Ходаковского)..... 130

Лавренчук Ю.П.

Лингвостилистика концепта "душа" в эпистолярном наследии Ольги Кобылянской..... 140

Плясун О.Н.

Понятие авторского языкового сознания в лингвистической аргументации 148

Курилов Ю.Ю.

Феномен поэзии Джимма Моррисона 155

**Кафедра історії та стилістики української мови
Інституту філології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка**

планує публікацію періодичного збірника наукових праць
**"Актуальні проблеми української лінгвістики:
теорія і практика" (випуск № 28)**

Збірник наукових праць є фаховим виданням із дисциплін філологічного профілю. Постанова Президії ВАК України від 12.06.02 № 1-05/6. Бюлетень ВАК України № 9 за 2002 р.

Вимоги до публікації:

1. Текст статті повинен відповідати чинним вимогам ДАК України, згідно з якими обов'язковими є такі елементи:

– постановка проблеми в контексті сучасної філологічної науки та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями;

– аналіз найновіших публікацій із теми дослідження;

– визначення раніше не вивчених частин загальної проблеми або напрямків дослідження;

– формулювання мети статті (постановка завдання);

– виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;

– висновки дослідження і перспективи подальших наукових розвідок у визначеному напрямі.

2. Комп'ютерний варіант статті повинен відповідати таким вимогам:

– шрифт **Times New Roman**;

– якщо в наборі використовуються інші шрифти, якими набрано ілюстративний матеріал, то вони подаються окремим файлом;

– поля: вгорі – 2,5 см; внизу – 9,54 см; зліва – 2,5 см; справа – 6,84 см;

– відступи від колонтитула: вгорі – 2,75 см; внизу – 9 см;

– абзацний відступ – 1,5 см;

– для покликань на джерело цитування використовувати квадратні дужки, напр.: [5, с. 141], де 5 – номер джерела відповідно

до списку використаної літератури в алфавітному порядку, а 141 – номер сторінки; покликання на джерела ілюстративного матеріалу мають бути у круглих дужках (І. Франко);

– чітко розмежовувати тире (–) і дефіс (-), уніфікувати лапки (" ") та апостроф (');

– приклади з писемних пам'яток набираються шрифтом **Izhitsa** зі збереженням **Ѣ, Ѧ, Ѭ, Ѯ, Ѱ, ѱ, Ѵ, Ѷ, ѷ**. Графічні варіанти написання літер не передаються.

3. Матеріали подавати в такій послідовності:

– класифікаційний індекс Універсальної десятикової класифікації (УДК);

– прізвище та ініціали автора із зазначенням наукового ступеня (д. філол. н. або к. філол. н.), навчання в аспірантурі чи докторантурі (асп., докт.) подаються українською, англійською і російською мовами справа вгорі (**розмір 10 кеглів, жирний курсив**);

– назва статті (українською, англійською та російською мовами) набирається через рядок по центру великими літерами (**розмір 11 кеглів, жирний шрифт**);

– анотації українською, англійською та російською мовами; до кожної з анотацій подаються ключові слова (не більше десяти слів) (**розмір 11 кеглів, жирний курсив**). Між анотаціями ставляться пробіли; анотація англійською мовою має становити не менше 1000 знаків (із пробілами); англійська та російська анотації та ключові слова подаються в кінці статті;

– текст статті – українською мовою через інтервал після назви (**розмір 11 кеглів, через 1 інтервал**);

– список літератури набирається через рядок після основного тексту статті в алфавітному порядку **через 1 інтервал, розмір 10 кеглів**. Література оформляється згідно з бібліографічними вимогами. Необхідно розрізняти наукову літературу і джерела; список літератури дублюється також латиницею;

– список умовних скорочень назв джерел (за наявності) – після списку літератури через один інтервал.

Статті подаються до **1 квітня 2014 р.** в електронному та роздрукованому варіантах на кафедру історії та стилістики української мови.

Видання платне. Довідки за телефоном: роб. тел.: 239-33-66 або e-mail: ist_ukr_m@ukr.net

**Кафедра истории и стилистики украинского языка
Института филологии
Киевского национального университета имени Тараса Шевченко**
планирует публикацию периодического
сборника научных трудов
**"Актуальные проблемы украинской лингвистики:
теория и практика" (выпуск № 28)**

Сборник научных трудов является специализированным изданием дисциплин филологического профиля. Постановление Президиума ВАК Украины от 12.06.02 № 1-05/6. Бюллетень ВАК Украины № 9 за 2002 г.

Требования к публикациям:

1. Текст статьи должен отвечать действующим требованиям ДАК Украины, согласно которым обязательными являются следующие элементы:

- постановка проблемы в контексте современной филологической науки, а также ее связь с актуальными практическими задачами;
- анализ последних публикаций по теме исследования;
- определение ранее не изученных аспектов общей проблемы либо новых направлений исследования;
- формулирование цели статьи (постановка задачи);
- изложение основного материала исследования с обоснованием полученных научных результатов;
- выводы исследования и перспектива дальнейшего научного изучения проблемы.

2. Компьютерный вариант статьи должен отвечать следующим требованиям:

- шрифт **Times New Roman**;
- если в наборе используются другие шрифты, они подаются отдельным файлом;
- поля: верхнее – 2,5 см; нижнее – 9,54 см; левое – 2,5 см; правое – 6,84 см;
- отступление от колонтитула: сверху – 2,75 см; внизу – 9 см;
- абзацное отступление – 1,25 см;
- для ссылок на источник цитирования следует использовать квадратные скобки, напр.: [5, с. 141], где 5 – номер источника в

списке использованной литературы в алфавитном порядке, а 141 – номер страницы; ссылки на источник иллюстративного материала следует использовать в круглых скобках, напр.: (И. Франко);

– четко разграничивать тире (–) и дефис (-), унифицировать кавычки (" ");

– примеры из давних письменных источников набираются шрифтом **Izhitsa** с сохранением **Ѣ, Ѧ, ѧ, Ѩ, ѩ, Ѫ, ѫ, Ѭ, ѭ, Ѯ, ѯ, Ѱ, ѱ, Ѳ, ѳ, Ѵ, ѵ**. Графические варианты написания букв не передаются.

3. Материалы подавать в такой последовательности:

– классификационный индекс Универсальной десятичной классификации (УДК);

- фамилия и инициалы автора с указанием ученой степени (д. филол. н. или к. филол. н.), обучение в аспирантуре или докторантуре (асп., докт.) подаются на русском и английском языках справа вверху (**размер 10 кеглей, жирный курсив**);

– название статьи (на русском и английском языках) набирается через строку по центру большими буквами (**размер 11 кеглей, жирный шрифт**);

– аннотации на русском и английском языках; к каждой аннотации прилагаются ключевые слова (не более десяти) (**размер 11 кеглей, жирный курсив**). Между аннотациями ставятся пробелы; аннотация на английском языке должна быть не менее 1000 знаков (с пробелами); аннотации на русском и английском языках и ключевые слова подаются в конце статьи;

– текст статьи – через интервал после названия (**размер 11 кеглей, через 1 интервал**);

– список литературы набирается через строку после основного текста статьи в алфавитном порядке (**размер 10 кеглей через 1 интервал**). Литература оформляется согласно библиографическому стандарту. Следует различать научную литературу и источники; список литературы дублируется также латиницей;

– список условных сокращений названий источников (при наличии) – после списка литературы через один интервал.

Статьи принимаются до **1 апреля 2014 г.** в электронном и распечатанном вариантах на кафедре истории и стилистики украинского языка.

Издание платное. Справки по телефону: раб. тел.: +380(44) 239-33-66 или e-mail: ist_ukr_m@ukr.net

Наукове видання

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
УКРАЇНСЬКОЇ ЛІНГВІСТИКИ:
ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА**

Випуск XXVII

Оригінал-макет підготував Д.В. Дергач

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей.

Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали.

Підписано до друку 18.12.13 Формат 60x84^{1/8}. Вид. № ФЛ13-1. Гарнітура Times.

Папір офсетний. Друк офсетний. Наклад 300.

Ум. друк. арк. 11,16. Обл.-вид. арк. 13,75. Зам. № 213-9813

Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет"

01601, Київ, б-р Т.Шевченка, 14, кімн. 43

☎ (38044) 239 32 22; (38044) 239 31 72; тел./факс (38044) 239 31 28

Свідоцтво внесено до Державного реєстру ДК № 1103 від 31.10.02